

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO

Wrocław, dnia 15 stycznia 2021 r.

Poz. 238

UCHWAŁA NR XXXI/182/20 RADY MIEJSKIEJ W PRUSICACH

z dnia 16 grudnia 2020 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Prusice na lata 2021 - 2024

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt. 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. 2020 r. poz. 713 ze zm.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2020 poz. 282 ze zm.) po uzyskaniu pozytywnej opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Rada Miejska w Prusicach uchwala, co następuje:

§ 1. Uchwala się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Prusice na lata 2021 – 2024 w brzmieniu załącznika do niniejszej uchwały.

§ 2. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego i na stronie internetowej Urzędu Miejskiego w Prusicach.

§ 3. Wykonanie Uchwały powierza się Burmistrzowi Gminy Prusice.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od jej ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Dolnośląskiego.

Przewodniczący Rady Miejskiej w Prusicach:
Zbigniew Ziomek

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY PRUSICE NA LATA 2021-2024

OPRACOWANIE:
Jakub Danielski
gez.wroclaw@gmail.com

PAŹDZIERNIK 2020

Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	10
4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	14
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	20
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	20
5.2. Charakterystyka dziedzictwa kulturowego gminy Prusice ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu	28
5.2.1. Charakterystyka gminy.....	28
5.2.2. Zarys historii gminy	29
5.2.3. Historia miejscowości gminy Prusice.....	31
5.3. Dziedzictwo materialne gminy Prusice	47
5.3.1. Historyczne układy przestrzenne.....	47
5.3.2. Historyczne obiekty budowlane	57
5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	67
5.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	67
5.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	69
5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	70
5.6. Dziedzictwo niematerialne	72
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT.....	75
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	78
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	83
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	84
9.1. Dotacje.....	85
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe	87
9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	89
9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – zagraniczne	90
10. Realizacja i finansowanie przez gminę Prusice zadań z zakresu ochrony zabytków	90
11. Bibliografia.....	92
12. Spis tabel, rysunków i zdjęć	92
13. Załączniki	93

1. Wstęp

Gminny program opieki nad zabytkami Gminy Prusice na lata 2021-2024 (GPOnZ) stanowi element polityki samorządowej, pozwalający na podejmowanie zaplanowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Jako materiał bazowy może być wykorzystywany przez środowiska badawcze i naukowe, właściciele i posiadacze obiektów zabytkowych oraz osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym. Opracowanie służyć będzie rozwojowi gminy poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne.

W GPOnZ wskazano działania skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Dokument uwzględnia uwarunkowania prawne, zewnętrzne oraz wewnętrzne w zakresie ochrony materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Wskazane w nim kierunki działania, tzw. priorytety, szczegółowo opisują zakres oraz cel danego zamierzenia. Realizacja celów zawartych w GPOnZ poprawi w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, wzmocni lokalne wartości oraz wspólne korzenie.

W dokumencie określono również źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wraz z jego otoczeniem. Finansowanie może odbywać się ze źródeł publicznych (np. budżet państwa, budżet własny gminy, budżet jednostek samorządowych – powiatu i województwa, środki unijne, inne źródła zagraniczne), a także ze źródeł prywatnych (osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych itp.).

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2010-2013 oraz na lata 2017-2020. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 282 ze zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków,

wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody. Ponadto ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony, określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

• **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

– **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; ust. 2: Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

• **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 282 ze zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **Art. 3,** który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4,** który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5,** który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

– **Art. 6,** który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

c) dziełami architektury i budownictwa,

d) dziełami budownictwa obronnego,

e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

f) cmentarzami,

g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,

b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodziela oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnymi działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat (art. 9). Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy, lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (art. 13). Na podstawie tej decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłaszana jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat (art. 14). Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków – na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu – w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

2) uznanie za pomnik historii;

3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej.

– **Art. 16 ust. 1**: „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17**, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18**: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

– **Art. 19**, który wskazuje, że: „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

– **Art. 20**, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;

2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;

3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 89** który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. z 2019 r. poz. 506 z późn. zm.), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

• **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 293 ze zm.);

• **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1333);

• **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1219 ze zm.);

• **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 55 ze zm.);

• **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. z 2020 r. poz. 65 ze zm.);

• **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej**

(t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194);

• **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1057);

- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa (Dz. U. z 2015 r. poz. 774 ze zm.);**
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2018 r. poz. 1609);**
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenie rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661);**
- **Rozporządzenie z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019 r. poz. 1886);**
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674);**
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304);**
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);**
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);**
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);**
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).**

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 902);**
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1479).**

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. z 2020 r. poz. 164).**

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

GPOnZ jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPOnZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

- **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

Głównym celem projektu Programu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. W okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego”, podzielony na kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami”, podzielony na kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa”, podzielony na kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości.
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

- **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 wraz z Uzupełnieniem na lata 2004-2020**

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013, przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., rozwinięta w 2005 r. poprzez przygotowane przez Ministerstwo Kultury uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020, jest podstawowym dokumentem rządowym, w którym w oparciu o rzetelną analizę podjęto próbę określenia zasad polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. Stanowi ona podstawę do dalszych systemowych rozwiązań w dziedzinie kultury. Misją tej strategii jest „zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całość historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”.

Uznając kulturę za jeden z podstawowych czynników rozwoju regionów zapisano w strategii następujące priorytety:

- wzrost efektywności zarządzania kulturą,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury,
- poprawa warunków działalności artystycznej,
- efektywna promocja twórczości,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej przez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

W programie wyróżnione zostały dwa komplementarne priorytety:

- rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych. Podstawowym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, kompleksowa ich rewaloryzacja, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę,
- rozwój kolekcji muzealnych – zadania związane z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

• **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR) została przyjęta Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. SOR przedstawia cele do realizacji w perspektywie do 2030 r., określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Głównym celem SOR jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1). Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2). Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (projekt)

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (SRKS) stanowi kontynuację i aktualizację przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 26 marca 2013 r. Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest zatem wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Projekt zakłada trzy cele szczegółowe „Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2030”, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, Rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane z pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza powyżej 2021 r. Projekty strategiczne SRKS przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu.
- Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100 rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego.
- Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwi budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziała odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego.
- Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość.
- Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmacnianie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

SRKS definiuje również dodatkowe projekty strategiczne. Zostały one opisane we wcześniejszych fragmentach niniejszego dokumentu poświęconych poszczególnym celom SRKS. Lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.:

- Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej oparty na zasobach kulturowych.

• **Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030**

Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030 została przyjęta Uchwałą Nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,

- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich,
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wynikające z dokumentów na poziomie:

- **wojewódzkim**: Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2016-2020, Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2030, Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego, Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego;
- **powiatowym**: Strategia rozwoju Powiatu Trzebnickiego na lata 2016-2022, Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Kraina Wzgórz Trzebnickich w ramach Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, zaplanowana w perspektywie do 2023 roku, Koncepcja Subregionalnego produktu turystycznego Wzgórz Trzebnickich i Doliny Baryczy.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy. Dokumenty opracowane na poziomie województwa i powiatu:

• Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2016-2020

Program opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego na lata 2016-2020 został przyjęty uchwałą nr XXIII/687/16 przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego w dniu 28 czerwca 2016 r.

Głównym celem Programu jest zachowanie i zrównoważone wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego dla wzmacniania tożsamości Dolnego Śląska. Przyjęto, że dziedzictwo kulturowe jest zasobem umożliwiającym budowanie i utrwalenie wspólnej tożsamości oraz rozwijanie potencjału społecznego.

Zadania i działania wskazane do realizacji dotyczą m.in.:

- poprawy skuteczności ochrony i stanu zachowania dziedzictwa kulturowego,
- systematycznego wzmacniania i utrwalania tożsamości Dolnoślązaków,
- budowania wiedzy o zabytkach i efektywnego zarządzania tymi zasobami.

• Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2030

Strategia rozwoju województwa Dolnośląskiego 2030 została przyjęta uchwałą nr XXXII/932/13 przez Sejmik Województwa Dolnośląskiego dnia 28 lutego 2013 r. Strategia wytycza cele i kierunki rozwoju regionu, prezentuje potencjał Dolnego Śląska i określa wspólną płaszczyznę działań poszczególnych regionów.

Jako cele strategiczne wyznaczono między innymi:

Cel strategiczny: Odpowiedzialne wykorzystanie zasobów i ochrona walorów środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego.

Konkretyzacją tychże celów są cele operacyjne (priorytety) oraz przyporządkowane im przedsięwzięcia strategiczne – grupy zadań strategicznych.

Cel operacyjny: Ochrona obiektów i terenów dziedzictwa kulturowego.

Przedsięwzięcia strategiczne – grupy zadań strategicznych:

- Wsparcie przedsięwzięć służących rozwojowi kultury i dziedzictwa kulturowego w regionie.
- Wspieranie i udostępnianie zintegrowanych działań służących ochronie dziedzictwa kulturowego i jego promocji.

– Wsparcie zagospodarowywania i udostępnienia na cele turystyki lub kultury najważniejszych obiektów zabytkowych oraz miejsc historycznych o znaczeniu ponadregionalnym.

W Strategii opisano środowisko kulturowe województwa. Na terenie województwa dolnośląskiego obserwuje się dużą różnorodność form krajobrazu oraz bogactwo dziedzictwa kultury materialnej. Większość miast Dolnego Śląska posiada historycznie wykształcony układ przestrzenny z obiektami zabytkowej zabudowy.

• Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego

Aktualizacja Programu Rozwoju Turystyki dla Województwa Dolnośląskiego została przyjęta uchwałą nr 2696/III/09 przez Zarząd Województwa Dolnośląskiego dnia 28 kwietnia 2009 r. W Programie najważniejszą pozycję wśród turystycznych walorów krajoznawczych, o charakterze kulturowym, zajmują zabytki architektury i budownictwa. Turystyczna waloryzacja zabytków wyłoniła listę najcenniejszych obiektów zabytkowych województwa. Warunkiem zainteresowania turystycznego zabytkami archeologicznymi jest ich odpowiednie wyeksponowanie w terenie i przystosowanie dla potrzeb zwiedzających. Dotyczy to przede wszystkim stanowisk archeologicznych o własnej, czytelnej formie krajobrazowej.

Analiza grup walorów województwa dolnośląskiego pozwala stwierdzić, że:

- liczne tereny i obiekty zabytkowe, dają możliwość tworzenia i eksploatacji szlaków krajoznawczych,
- istnieje możliwość tworzenia szlaków historycznych, edukacyjnych, wykorzystujących lokalizację rzadkich miejsc ważniejszych bitew oraz martyrologii z okresu II wojny światowej. Zwiększenie atrakcyjności zabytków ma odbywać się m.in. poprzez ożywienie zabytków cyklicznymi imprezami, odpowiednią infrastrukturą i kalendarzem imprez. Mocnymi stronami rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku są wysokie walory kulturowe łączące dorobek kultur: polskiej, czeskiej, austriackiej i niemieckiej oraz rozbudowana baza turystyczna, zwłaszcza w rejonach górskich i uzdrowiskowych. Program wskazuje także słabe strony rozwoju turystyki na Dolnym Śląsku, do których należą między innymi: zły stan zabytków oraz brak sprawnego regionalnego i lokalnego systemu informacji turystycznej.

• Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego

Projekt Planu zagospodarowania przestrzennego województwa dolnośląskiego został opracowany w 2018 r. Zastąpił on dotychczas obowiązujący Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Dolnośląskiego. Perspektywa 2020 przyjęty uchwałą nr XLVIII/1622/2014 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 27 marca 2014 r.

Plan uwzględnia wymogi, określone w art. 39 ust. 3 ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym i określa między innymi system obszarów chronionych, w tym obszary ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, ochrony uzdrowisk oraz dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Wyznaczona wizja zagospodarowania przestrzennego: Jeden region, różne obszary, spójny rozwój, różne Potencjały – Dolnyśląsk 2030.

Wizja zagospodarowania przestrzennego województwa, określająca Dolny Śląsk 2030 jako jeden region rozwijający się w sposób spójny, ale złożony z różnych obszarów o odmiennych potencjałach, została opisana za pomocą czterech celów polityki zagospodarowania przestrzennego samorządu województwa.

Cel 2. Racjonalny i zrównoważony sposób wykorzystania zasobów środowiska przyrodniczego, kulturowego i krajobrazu.

Rozwój przestrzenny terenów zurbanizowanych dokonuje się w oparciu o racjonalne wykorzystanie zasobów przyrodniczych i kulturowych oraz przy uwzględnieniu zróżnicowanych zasobów krajoznawczych, prowadzony jest w sposób minimalizujący szkody środowiskowe i konflikty funkcjonalno-przestrzenne:

- przeciwdziałanie skutkom degradacji krajobrazu jest skuteczne, zasoby krajobrazowe są uwzględniane w zagospodarowaniu przestrzennym a obszary wyróżniające się pod względem krajobrazu zachowują swoją wizualną odrębność;
- obszary cenne przyrodniczo stanowią system odporny na zagrożenia;
- najcenniejsze założenia przestrzenne o historycznym rodowodzie zachowały czytelny układ i stanowią istotne elementy krajobrazu kulturowego;
- cenne zespoły i obiekty zabytkowe znajdują się w dobrej kondycji, są udostępniane, a ich wartości podlegają trwałej ochronie;
- zasoby rolniczej przestrzeni produkcyjnej są wykorzystywane z uwzględnieniem naturalnych uwarunkowań;
- zasoby kopalin użytecznych są chronione i racjonalnie użytkowane;
- zintegrowany system magistralnych szlaków turystycznych wzmacnia gospodarczo udostępniane ośrodki i obszary.

W Planie wyznaczono cele i kierunki polityki przestrzennego zagospodarowania województwa dolnośląskiego. Poniżej przedstawione te, które związane są z ochroną dziedzictwa kulturowego.

Cel 2. Racjonalny i zrównoważony sposób wykorzystania zasobów środowiska przyrodniczego, kulturowego i krajobrazu.

Kierunek 2.2. Wykorzystanie zasobów dziedzictwa kulturowego i krajobrazu.

Bogactwo i różnorodność dziedzictwa kulturowego Dolnego Śląska wynika z wielonarodowej i wielowyznaniowej specyfiki regionu. Pod względem liczby zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków województwo dolnośląskie zajmuje pierwszą pozycję w Polsce. Zasoby te stanowią bardzo istotny czynnik umożliwiający budowanie i utrwalanie tożsamości regionalnej oraz rozwijanie potencjału społecznego i gospodarczego. Zapewnienie ochrony i opieki nad zabytkami należy do kompetencji organów administracji publicznej. Samorząd województwa wykonuje zadania w tym zakresie jako jednostka samorządu terytorialnego odpowiedzialna za ochronę zabytków na terenie województwa oraz jako właściciel zabytków stanowiących mienie województwa.

Najważniejszym zadaniem jest poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych oraz historycznie ukształtowanych miejskich założeń przestrzennych, które pilnie wymagają podjęcia prac ratowniczych. Konieczne jest utrzymanie wartości historycznych świadczących o tożsamości i indywidualnych cechach założeń urbanistycznych, takich jak układ przestrzenny z centralnie usytuowanym rynkiem i dominującymi obiektami, ratuszem, kościołem oraz kwartałami mieszczańskiej zabudowy.

Ustalenia w zakresie polityki Samorządu Województwa Dolnośląskiego

Działania służące zapewnieniu ochrony i poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego oraz utrzymaniu wielokulturowej tożsamości regionu, w tym:

- 1) poprawa stanu założeń przestrzennych o zachowanej strukturze urbanistycznej oraz zespołów zabytkowych przez wsparcie finansowe samorządu województwa,
 - 2) zachowanie miejsc pamięci utrwalających wielokulturową tożsamość regionu przez wsparcie finansowe samorządu województwa.
2. Wskazanie w Planie obszarów i zespołów zabytkowych wnioskowanych do objęcia ochroną w formie parku kulturowego i pomnika historii dla zachowania wartości krajobrazu kulturowego o wysokim znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego.
3. Wspieranie rozwoju systemu regionalnych szlaków turystycznych poprzez:
- 1) opracowanie koncepcji rozwoju systemu regionalnych szlaków turystycznych z uwzględnieniem obszarów o niewykorzystanym potencjale turystycznym,
 - 2) włączenie regionalnych szlaków turystycznych w udostępnianie zasobów przyrodniczych i kulturowych będących w gestii samorządu województwa,

- 3) poprawę dostępności turystycznej województwa przez integrację regionalnych szlaków z systemem węzłów przesiadkowych komunikacji zbiorowej.
4. Opracowanie zintegrowanej strategii rozwoju regionalnych klastrów turystycznych.

Postulaty kierowane do gmin:

1. Uwzględnianie założeń „Programu opieki nad zabytkami województwa dolnośląskiego” w gminnych programach opieki nad zabytkami w celu skoordynowania działań w sferze ochrony zabytków.
2. Wskazywanie w dokumentach planistycznych obiektów i obszarów, które powinny uzyskać ustawową formę ochrony zabytków (wpis do rejestru zabytków lub ujęcie w wojewódzkiej ewidencji zabytków).
3. Realizacja regionalnych szlaków turystycznych oraz powiązanie ich z zasobami przyrodniczymi i kulturowymi gmin z wykorzystaniem systemów lokalnych szlaków turystycznych.
4. Realizacja funkcji turystycznych w ramach rewitalizacji obszarów zdegradowanych.
5. Dostosowanie rozwoju zaplecza turystyki i rekreacji do zmian klimatu poprzez:
 - 1) realizację transportu zbiorowego w obszarach i ośrodkach o atrakcyjnych turystycznie zasobach przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych, jako standardu ich komunikacyjnej obsługi,
 - 2) wykluczenie z realizacji infrastruktury sportów zimowych obszarów o niewystarczających zasobach wód, których eksploatacja dla wytwarzania sztucznego śniegu zagraża lokalnemu środowisku naturalnemu.
6. Integracja szlaków wodnych ze szlakami pieszymi, rowerowymi i konnymi w ich otoczeniu (wzdłuż rzek o sezonowej zmienności poziomu wód).

• **Strategia rozwoju Powiatu Trzebnickiego na lata 2016-2022**

Strategia rozwoju Powiatu Trzebnickiego na lata 2016-2022 została przyjęta uchwałą nr XXVIII/136/2016 przez Radę Powiatu Trzebnickiego dnia 17 marca 2016 r. Poprzedni dokument obowiązywał w latach 2007-2015.

Wyznaczona misja: Misją Powiatu Trzebnickiego jest działalność na rzecz zrównoważonego rozwoju społeczno-ekonomicznego w oparciu o lokalną aktywność gospodarczą, tworzącą nowoczesne miejsca pracy, z poszanowaniem lokalnego dziedzictwa kulturowego, historycznego i przyrodniczego, w przyjaznym i bezpiecznym otoczeniu dla jego mieszkańców oraz turystów.

Strategia opiera się na podziale na cele strategiczne i operacyjne, do których przyporządkowano propozycje zadań strategicznych:

Cel strategiczny I – Rozbudowa i modernizacja infrastruktury powiatu.

Cel strategiczny II – Zrównoważony rozwój gospodarczy.

Cel operacyjny 2 – Racjonalne wykorzystanie walorów przyrodniczych i historycznych.

Zadania:

- Stworzenie Powiatowego Centrum Informacji Turystycznej.
 - Utworzenie strony internetowej promującej walory turystyczne powiatu.
 - Opracowanie strategii rozwoju turystyki w powiecie.
 - Remont i utrzymanie w dobrym stanie obiektów zabytkowych
 - Współpraca przy wyznaczaniu, modernizacji i utrzymaniu szlaków turystycznych.
 - Dofinansowanie i opracowywanie broszur tematycznych promujących teren powiatu.
 - Promocja i aktywne poszukiwanie zewnętrznego finansowania budowy Centrum Pobytu Aglomeracji Wrocławskiej – kampusów edukacyjnych w Żmigrodzie i Trzebnicy.
 - Promocja ekologicznych produktów regionalnych.
 - Budowa i modernizacja ścieżek rowerowych wzdłuż dróg powiatowych.
- Cel strategiczny III – Rozwój społeczny i aktywizacja mieszkańców powiatu.

W Strategii przedstawiono zasoby obiektów zabytkowych na terenie powiatu. Dużą część tych obiektów stanowią budynki mieszkalne i gospodarcze, ale są wśród nich również obiekty gospodarcze (np. młyny, tartaki), oświatowe, sakralne, zespoły dworskie czy folwarczne. Wiele z miejscowości z terenu powiatu zostało wpisanych do rejestru ze względu na historyczne układy

ruralistyczne wsi, historyczne układy urbanistyczne miast czy budowy przysiółków. W opracowaniu zostały pominięte zostały ww. układy ujęte w ewidencji zabytków.

• Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania Kraina Wzgórz Trzebnickich w ramach Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020, zaplanowana w perspektywie do 2023 roku

Obszar objęty LSR w ramach LGD Kraina Wzgórz Trzebnickich obejmuje 5 gmin województwa dolnośląskiego wchodzących jednocześnie w skład powiatu trzebnickiego – Trzebnica, Prusice, Oborniki Śląskie, Wisznia Mała, Zawonia.

W Strategii w obszarze ochrony i opieki zabytków wyznaczono następujące cele:

Cel ogólny 1. Wzrost gospodarczy w oparciu o rozwój turystyki i wsparcie przedsiębiorczości na obszarze Krainy Wzgórz Trzebnickich.

Cel szczegółowy 1.1. Wzrost atrakcyjności turystycznej w oparciu o produkty lokalne i walory przyrodniczo-kulturowe obszaru.

Cel ogólny 2. Wysoka jakość życia mieszkańców Krainy Wzgórz Trzebnickich.

W Strategii znalazły się także: krótki opis dziedzictwa kulturowego/zabytków, w tym: walory przyrodnicze, walory kulturowe, krótka charakterystyka obszarów atrakcyjnych turystycznie oraz wskazano potencjał dla rozwoju turystyki, informacje dotyczące liczby gospodarstw agroturystycznych, opis produktów lokalnych, tradycyjnych i regionalnych podkreślających specyfikę danego obszaru (krótki opis produktów charakterystycznych, występujących na obszarze), w tym promocji i sprzedaży takich produktów.

• Koncepcja subregionalnego produktu turystycznego Wzgórz Trzebnickich i Doliny Baryczy

Koncepcja subregionalnego produktu turystycznego Wzgórz Trzebnickich i Doliny Baryczy powstała, aby przygotować atrakcyjną ofertę turystyczną mającą charakter sieciowy. Pod hasłem produktu sieciowego w branży turystycznej należy rozumieć zintegrowaną – wspólnie zespoloną i kompleksowo świadczoną sprzedaż produktu turystycznego. Jego idea opiera się na tworzeniu produktów w oparciu o rozproszoną strukturę podmiotów, atrakcji, miejsc, obiektów, którym towarzyszy wspólna koncepcja funkcjonowania, wspólny mianownik, wyróżnik produktu – jedna silna marka. Elementami składowymi takiego produktu (grupy produktów) są:

– Atrakcje turystyczne – naturalne (stworzone przez przyrodę) i antropogeniczne (ukształtowane przez człowieka); mogą to być zarówno obiekty (muzea, zabytki, punkty widokowe) jak i zagospodarowane turystycznie lub tylko możliwe do wykorzystania turystycznego obszary szczególnie przydatne do uprawiania turystyki;

– Infrastruktura towarzysząca atrakcjom turystycznym (dostępność komunikacyjna, baza noclegowa, szlaki turystyczne, baza sportowa i rekreacyjna, sklepy, wypożyczalnie sprzętu, usługi publiczne, itp.);

– Ludzie – wszyscy, z którymi turysta kontaktuje się dokonując konsumpcji oferowanego produktu;

– Organizacja (dystrybucja) – tak wewnętrzna (system współpracy, zarządzania, promocji) jak i zewnętrzna (informacja turystyczna, pakiety usług, itp.);

– Przedmiot – sprzęt, mapy, przewodniki, gadżety, pamiątki, itd.

Niniejsze opracowanie obejmuje swym zakresem obszar dziesięciu gmin leżących w północno-wschodniej części województwa dolnośląskiego. Są to następujące jednostki administracyjne: Żmigród, Prusice, Oborniki Śląskie, Trzebnica, Zawonia oraz Wisznia Mała leżące na terenie powiatu trzebnickiego; Cieszków, Milicz oraz Krośnice leżące na terenie powiatu milickiego, a także gmina Twardogóra przynależąca administracyjnie do powiatu oleśnickiego.

Istniejące na obszarze Subregionu zabytki kultury materialnej są tworem wielu wieków barwnej historii. Niestety wiele z nich nie zachowało się do czasów dzisiejszych ulegając zniszczeniu przede wszystkim podczas działań wojennych. Te zaś, które przetrwały, są znaczącym potencjałem kulturowym. O wartościach kulturowych Subregionu decyduje historia poszczególnych miejscowości oraz zachowane zabytki, do których należą nie tylko obiekty architektoniczne, lecz także układy planów wsi i zieleń komponowana oraz stanowiska

archeologiczne. Poniżej zaprezentowano obiekty budowlane oraz stanowiska archeologiczne znajdujące się na terenie poszczególnych gmin Subregionu, podlegające ochronie w trybie Ustawy o ochronie dóbr kultury.

Wizja turystyczna Subregionu Wzgórz Trzebnickich i Doliny Baryczy Dbać o rozkwit gospodarki turystycznej z poszanowaniem zasad zrównoważonego rozwoju aby stała się ona znaczącym źródłem dochodu regionu i jego mieszkańców, źródłem dumy mieszkańców i elementem tożsamości społecznej. Ze Wzgórz Trzebnickich i Doliny Baryczy uczynić znane i atrakcyjne miejsce wypoczynku turystów krajowych i zagranicznych, zachowując jednocześnie unikalne walory przyrodnicze tego obszaru. Zasadniczą częścią subregionalnego produktu turystycznego Wzgórz Trzebnickich i Doliny Baryczy uczynić gościnność mieszkańców, zróżnicowane walory przyrodnicze i kulturowe, wysoką jakość usług. Zaspokajać potrzeby szerokiej rzeszy odwiedzających. Naturę, pierwotny charakter przyrodniczy i walory kulturowe Wzgórz Trzebnickich i Doliny Baryczy uczynić marką turystyczną rozpoznawalną na rynku polskim i europejskim.

Misja turystyczna Subregionu Wzgórz Trzebnickich i Doliny Baryczy Budowa subregionalnego produktu turystycznego w celu podniesienia dochodów z turystyki.

W koncepcji wyznaczono cele strategiczne, dla których opracowano cele operacyjne:

Cel strategiczny 1. Tworzenie i doskonalenie produktu turystyki kulturowej.

Cele operacyjne:

Cel operacyjny 1.1 Rozwój i doskonalenie produktu „Subregion Wzgórz Trzebnickich i Doliny Baryczy – Krainą Żywiółów”.

Cel operacyjny 1.2 Rozwój i doskonalenie produktu „Księstwo Świętej Jadwigi Śląskiej”.

Cel operacyjny 1.3 Rozwój i doskonalenie produktu „Stawy Milickie – do tradycji do współczesności”.

Cel strategiczny 2. Tworzenie i doskonalenie produktu turystyki aktywnej.

Cel operacyjny 2.1 Rozbudowa podstawowej infrastruktury szlaków rowerowych, pieszych, konnych, wodnych.

Cel operacyjny 2.2 Zintensyfikowanie imprez w zakresie turystyki aktywnej.

Cel strategiczny 3. Uruchomienie systemu informacji turystycznej.

Cel operacyjny 3.1 Aktywizacja przewodników turystycznych.

Cel operacyjny 3.2 Uruchomienie punktów IT.

Cel operacyjny 3.3 Wprowadzenie systemu oznakowania atrakcji turystycznych.

Cel strategiczny 4. Rozwój aktywności mieszkańców i współpracy międzysektorowej na rzecz rozwoju subregionalnego produktu turystycznego.

Cel operacyjny 4.1 Wsparcie rozwoju subregionalnego produktu turystycznego przez jednostki samorządu terytorialnego.

Cel operacyjny 4.2 Współpraca organizacji społecznych, jednostek administracji samorządowej i podmiotów sektora prywatnego.

Cel operacyjny 4.3 Rozwój szkolnych kół krajoznawczo-turystycznych.

Cel operacyjny 4.4 Utworzenie stanowiska Pełnomocnika ds. Rozwoju Subregionalnego Produktu Turystycznego.

Cel strategiczny 5. Budowa marki produktu turystycznego Subregionu.

Cel operacyjny 5.1 Podnoszenie jakości produktu turystycznego.

Cel operacyjny 5.2 Tworzenie elementów afektywnych marki turystycznej.

Cel operacyjny 5.3 Monitoring procesu rozwoju marki.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

GPOnZ zgodny jest z dokumentami:

• Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Prusice 2014-2025

Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Prusice 2014-2025 została przyjęta uchwałą nr XX/125/15 Rady Miasta i Gminy Prusice dnia 10 listopada 2015 r. Strategia obejmuje koncepcje funkcjonowania gminy Prusice na najbliższe lata ze wskazaniem jej wizji i misji, priorytetów, celów strategicznych oraz kierunków i scenariuszy rozwojowych.

Wśród opracowanych w Strategii celi, znalazły się cele, które związane są z ochroną i opieką nad zabytkami:

Cel strategiczny 4. Sport, kultura, turystyka i rekreacja.

Cel operacyjny 4.1. „Skok do Skokowej”.

Cel operacyjny 4.2. Wykorzystanie potencjału turystycznego gminy Prusice.

Cel operacyjny 4.3. Poprawa jakości usług z zakresu kultury fizycznej i sportu.

Cel operacyjny 4.4. Prowadzenie działalności kulturalnej.

Cel operacyjny 4.5. Współpraca z miastami partnerskimi w celach turystycznych.

Cel strategiczny 5. Wizerunek miasta i gminy Prusice.

Cel operacyjny 5.1. Budowa Wizerunku miasta i gminy Prusice.

Cel operacyjny 5.2. Tworzenie wizerunku przez pracowników urzędu.

Cel operacyjny 5.3. Prowadzenie działań wizerunkowych poprzez poprawę estetyki terenów zielonych.

Cel operacyjny 5.4. Promocja miasta i gminy Prusice.

• Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Prusice

Obecnie obowiązujące Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Prusice zostało przyjęte uchwałą nr uchwałą nr XV/94/2019 Rady Miejskiej w Prusicach z dnia 30 października 2019 r.

Studium jest narzędziem kształtowania polityki przestrzennej samorządu. Głównym zadaniem Studium jest określenie polityki przestrzennej gminy, wpisanej w politykę przestrzenną państwa oraz ogólnych kierunków i zasad zagospodarowania przestrzennego gminy. Studium ma także za zadanie sformułowanie lokalnych uwarunkowań, celów i programów rozwoju, tym samym jest dokumentem wytyczającym ogólną politykę przestrzenną miasta i jednocześnie posiada charakter wytycznych do sporządzenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Zasady ochrony środowiska kulturowego

Wobec terenów i obiektów wpisanych do rejestru zabytków obowiązują następujące wymogi konserwatorskie:

a) dla terenów i obiektów obowiązuje bezwzględny priorytet wymagań i ustaleń konserwatorskich nad względami wynikającymi z działalności inwestycyjnej. Należy dążyć do pełnej rewaloryzacji zabytków. Rygory te obowiązują niezależnie od położenia budowli, czy innego wpisanego do rejestru zabytków obiektu w poszczególnych strefach ochrony konserwatorskiej,

b) wszelkie działania podejmowane przy zabytkach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Wobec budynków objętych wojewódzką ewidencją zabytków obowiązują następujące wymogi konserwatorskie:

a) należy zachować ich bryłę, kształt i geometrię dachu oraz zastosowane tradycyjne materiały budowlane,

b) należy utrzymać, a w przypadku zniszczenia odtworzyć historyczny detal architektoniczny,

- c) należy zachować kształt, rozmiary i rozmieszczenie otworów zgodnie z historycznym wizerunkiem budynku, należy utrzymywać – lub odtworzyć – oryginalną stolarkę okien i drzwi,
- d) w przypadku konieczności przebicia nowych otworów, należy je zharmonizować z zabytkową elewacją budynku,
- e) należy chronić zachowany układ i wystrój wnętrz oraz dążyć do jego odtworzenia w tych przypadkach, gdy uległ niekorzystnym zmianom,
- f) należy stosować kolorystykę i materiały nawiązujące do tradycyjnych lokalnych rozwiązań, w tym ceramiczne lub tynkowe pokrycie ścian zewnętrznych; zakazuje się stosowania okładzin ściennych typu „siding”,
- g) elementy elewacyjne instalacji technicznych należy montować z uwzględnieniem wartości zabytkowych obiektów.

Wobec obszarów objętych wojewódzką ewidencją zabytków nieruchomych obowiązują następujące wymogi konserwatorskie:

- a) należy zachować i wyeksponować elementy historycznego układu przestrzennego to jest rozplanowanie dróg, ulic i placów zabudowy, kompozycje wnętrz urbanistycznych, zespoły zabudowy oraz kompozycję zieleni,
- b) należy zachować historycznie nawierzchnie kamienne,
- c) obiekty o wartościach zabytkowych należy poddać restauracji z dostosowaniem obecnej lub projektowanej funkcji do wartości obiektu,
- d) wszelka działalność inwestycyjna musi uwzględniać istniejące już związki przestrzenne i planistyczne,
- e) należy przyznać pierwszeństwo wszelkim działaniom odtworzeniowym i rewaloryzacyjnym, zarówno w przypadku przyrodniczych elementów krajobrazu, jaki w stosunku do historycznej struktury technicznej, instalacji wodnych, sieci komunikacyjnych oraz obiektów zabytkowych znajdujących się w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków,
- f) należy preferować te inwestycje, które stanowią rozszerzenia lub uzupełnienie już istniejących form zainwestowania terenu, przy założeniu maksymalnego zachowania i utrwalenia istniejących już relacji oraz od warunkiem, iż nie kolidują one z historycznym charakterem obiektu; przy opracowaniu zasad kształtowania przyszłej zabudowy należy uwzględnić historyczny charakter zabudowy i jej rozplanowanie: np. mieszkaniowy, zagrodowy, siedliskowy itp.,
- g) przy nowych inwestycjach oraz związanych z modernizacją, rozbudową, przebudową obiektów istniejących wymaga się nawiązania gabarytami i sposobem kształtowania bryły i użytymi materiałami do miejscowej tradycji architektonicznej; w przypadku istniejącego obiektu – po rozbudowie budynek powinien tworzyć spójną kompozycję z istniejącą częścią,
- h) nowa zabudowa winna być zharmonizowana z historyczną kompozycją przestrzenno-architektoniczną w zakresie lokalizacji, rozplanowania, skali, układu kalenicy dachu, ukształtowania bryły, w tym kształtu i wysokości dachu, poziomu posadowienia parteru, formy architektonicznej, podziału otworów okiennych i drzwiowych, formy i wysokości ogrodzenia, z użyciem tradycyjnych, historycznych materiałów lokalnych oraz przy nawiązaniu do cech historycznej zabudowy danej miejscowości,
- i) lokalizacja nowej zabudowy na terenie zespołów; pałacowych, dworskich, folwarcznych możliwa jest wyłącznie w miejscu nieistniejących historycznych budynków lub jako logiczne uzupełnienie czworoboku zabudowy, z nawiązaniem do zabudowy historycznej odpowiadającej charakterowi zespołu, w zakresie skali, gabarytów, bryły, formy architektonicznej, rozwiązania elewacji, użytych materiałów elewacyjnych,
- j) nowa zabudowa nie może dominować nad zabudowa historyczną,
- k) zakazuje się lokalizacji wiat, składowisk, złomowisk na terenie w/w zespołów,
- l) zakazuje się wprowadzenia przegrodzeń dzielących optycznie w/w zespoły,
- m) zakazuje się budowy silosów i urządzeń technicznych w obrębie podwórzy folwarcznych,
- n) dopuszcza się budowę silosów na tym terenie jako wbudowane w obiekty folwarczne, w formie obudowanej, w miejscu nieistniejących obiektów historycznych,

- o) stosować materiały występujące w lokalnym budownictwie historycznym,
- p) elementy dysharmonizujące, niespełniające warunków ochrony strefy konserwatorskiej, winny być usunięte lub poddane odpowiedniej przebudowie, analogicznie należy postępować w stosunku do innych elementów zniekształcających założenie historyczne (np. błędnych nasadzeń zieleni),
- q) zakazuje się lokalizacji dominant architektonicznych, urządzeń technicznych o gabarytach kolidujących z krajobrazem kulturowym obszaru,
- r) zakaz stosowania tworzyw sztucznych jako materiały okładzinowe,
- s) kolorystyka obiektów wina uwzględniać walory estetyczne otoczenia jak i rozwiązania kolorystyczne występujące w zabudowie historycznej danej miejscowości,
- t) zakaz budowy ogrodzeń betonowych z elementów prefabrykowanych: ogrodzenia należy projektować w nawiązaniu do zachowanych historycznych ogrodzeń w zakresie formy i materiału,
- u) umieszczanie reklam lub innych tablic niezwiązanych bezpośrednio z danym obiektem i stanowiących na obiekcie lub obszarze element obcy, jest zabronione. Dopuszczalne jest umiejscawianie tablic informacyjnych instytucji lub sztyldów sklepów i zakładów w miejscach na to wyznaczonych, we właściwej, nie agresywnej formie.

Dla urządzeń technicznych trwale związanych z miejscem posadowienia (mosty, przepusty, stopnie wodne itp.) figurujących w wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków podstawowymi wymogami konserwatorskimi są:

- a) zachowanie tych urządzeń oraz ich formy wraz z historycznym zagospodarowaniem terenu,
- b) utrzymanie ich w należyтым stanie technicznym.

W Studium zostały przedstawione także ustalenia dla stref ochrony konserwatorskiej – strefy „A”, „B”, „K”, „E”, „W”, „OW”.

W przyszłości należałoby uzupełnić Studium o zasady obowiązujące w obrębie układów urbanistycznych, a także zespołów zabudowy.

• **Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Prusice**

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalane w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym MPZP gminy Prusice jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące i nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w MPZP powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Na terenie gminy Prusice funkcjonuje 67 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (Tabela nr 1). Określają one obowiązkowe zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego.

Tabela nr 1. Rejestr obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy Prusice

LP.	OBSZAR i NAZWA PLANU	UCHWAŁA
1	<u>BRZEŻNO: dz. 7</u> Zmiana planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Prusice dla funkcji zabudowy mieszkaniowej w obrębie miejscowości Brzeźno w obszarze działki nr 7	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXII/209/00 z dnia 12 października 2000 r.
2	<u>BUDZICZ: dz. 54/2</u> Zmiana planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Prusice dla funkcji zabudowy mieszkaniowej w obrębie miejscowości Budzicz w obszarze działki nr 54/2	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXII/209/00 z dnia 12 października 2000 r.
3	<u>JAGOSZYCE: cz. wsi</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części wsi Jagoszyce	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XLII/262/12 z dnia 28 listopada 2012 r.
4	<u>KASZYCE WIELKIE: dz. 16/1, 463/3, 470/8, 472/1, 473/3</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego we wsi Kaszyce Wielkie	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XL/358/02 z dnia 29 maja 2002 r.
5	<u>KOPASZYN: obręb wsi</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obrębu wsi Kopaszyn	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXIII/137/15 z dnia 21 grudnia 2015 r.
6	<u>KOSINOWO: dz. 16/11</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 16/11 położonej we wsi Kosinowo	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XV/97/19 z dnia 30 października 2019 r.
7	<u>KROŚCINA MAŁA: dz. 52/1 i 53/1</u> Zmiana planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Prusice dla funkcji zabudowy mieszkaniowej w obrębie miejscowości Krościna Mała w obszarze działki nr 52/1 i 53/1	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXII/209/00 z dnia 12 października 2000 r.
8	<u>KROŚCINA MAŁA: cz. wsi</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części wsi Krościna Mała	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXXVI/211/12 z dnia 27 czerwca 2012 r.
9	<u>PAWŁÓW TRZEBNICKI: cz. zachodnia, przy drodze do Prusic</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla wsi Pawłów Trzebnicki - część zachodnia przy drodze do Prusic	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XIII/90/07 z dnia 21 czerwca 2007 r.
10	<u>PAWŁÓW TRZEBNICKI: dz. 111/8</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 111/8 położonej w obrębie wsi Pawłów Trzebnicki	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXXVI/212/12 z dnia 27 czerwca 2012 r.
11	<u>PEKSZYN: dz. 87/14</u> Zmiana planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXII/210/00

	gminy Prusice dla funkcji zalesień w obrębie miejscowości Pększyn w obszarze działki nr 87/14	z dnia 12 października 2000 r.
12	<u>PIETROWICE MAŁE: cz. południowa wsi</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części południowej wsi Pietrowice Małe	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XI/81/15 z dnia 12 czerwca 2015 r.
13	<u>PIETROWICE MAŁE: dz. 165/1</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 165/1 położonej we wsi Pietrowice Małe	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XV/98/19 z dnia 30 października 2019 r.
14	<u>PIETROWICE MAŁE: obręb wsi</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obrębu wsi Pietrowice Małe	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXXIX/240/12 z dnia 7 września 2012 r.
15	<u>PIOTRKOWICE: dz. 292/10 i cz. 369</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części działki nr 292/10 i części działki nr 369 w Piotrkowicach na obszarze gminy Prusice	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: LXVII/375/05 z dnia 29 września 2005 r.
16	<u>PIOTRKOWICE-RAKI: dz. 90/7 i 90/9</u> Zmiana planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Prusice dla funkcji rekreacyjno-turystycznej i zalesienia w obrębie Piotrkowice-Raki w obszarze działki nr 90/7 i 90/9	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXIII/218/00 z dnia 30 listopada 2000 r.
17	<u>PRUSICE: cz. południowa</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla miasta Prusice - część południowa	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXII/129/11 z dnia 23 listopada 2011 r.
18	<u>PRUSICE: cz. południowo-wschodnia zmiana (obowiązujący w części)</u> Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miasta Prusice – część południowo-wschodnia, uchwalonego uchwałą nr LI/298/05 Rady Miasta i Gminy Prusice z dnia 21 marca 2005 r.	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXXIX/235/12 z dnia 7 września 2012 r.
19	<u>PRUSICE: cz. północna</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla miasta Prusice – część północna	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XLII/261/12 z dnia 28 listopada 2012 r.
20	<u>PRUSICE: cz. wschodnia miasta</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części wschodniej miasta Prusice	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: LIX/385/17 z dnia 20 grudnia 2017 r.
21	<u>PRUSICE: cz. zachodnia miasta</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego części zachodniej miasta Prusice	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: LXV/435/13 z dnia 18 grudnia 2013 r. wraz z Obwieszczeniem Wojewody Dolnośląskiego z dnia 25 czerwca 2014 r. o sprostowaniu błędu w uchwale Rady Miasta i Gminy Prusice z dnia 18 grudnia 2013 r. Nr LXV/435/13 w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części zachodniej miasta Prusice
22	<u>PRUSICE: dz. 150/54 i 150/56</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działek	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: LII/332/17

	nr 150/54 i 150/56 położonych w mieście Prusice	z dnia 19 lipca 2017 r.
23	<u>PRUSICE: dz. 176</u> Zmiana planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Prusice dla funkcji zabudowy mieszkaniowej w obrębie miejscowości Prusice w obszarze działki nr 176	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXII/209/00 z dnia 12 października 2000 r.
24	<u>PRUSICE: dz. 217/3</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 217/3 położonej w mieście Prusice	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: LII/333/17 z dnia 19 lipca 2017 r.
25	<u>PRUSICE: dz. 230</u> Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego części zachodniej i północnej miasta Prusice - część „A”	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: LIV/380/09 z dnia 21 grudnia 2009 r.
26	<u>PRUSICE: dz. 30/2</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 30/2 położonej w mieście Prusice	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: LIX/387/17 z dnia 20 grudnia 2017 r.
27	<u>PRUSICE: dz. 384/2</u> Zmiana planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Prusice dla funkcji zabudowy mieszkaniowej w obrębie miejscowości Prusice w obszarze działki nr 384/2	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXII/209/00 z dnia 12 października 2000 r.
28	<u>PRUSICE: dz. 441 (obowiązujący w części)</u> Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miasta Prusice - część południowo-wschodnia, oznaczona jako zmiana nr 1	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXXII/223/08 z dnia 5 września 2008 r.
29	<u>PRUSICE: dz. 510/9, 511/19, cz. 764/2 i cz. 707/5</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działek nr 510/9 i 511/19 oraz części działek nr 764/2 i 707/5 położonych w obrębie miasta Prusice	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: LII/334/17 z dnia 19 lipca 2017 r.
30	<u>PRUSICE: dz. 518/2</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 518/2 położonej w Prusicach	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXXIX/237/12 z dnia 7 września 2012r.
31	<u>PRUSICE: dz. 527/14</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 527/14 położonej w mieście Prusice	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: LII/335/17 z dnia 19 lipca 2017 r.
32	<u>PRUSICE: dz. 529/6</u> Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla miasta Prusice - część południowo-wschodnia, oznaczona jako zmiana nr 2	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXXII/224/08 z dnia 5 września 2008 r.
33	<u>PRUSICE: dz. 96/7</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu przemysłu - działka nr 96/7 obręb Prusice	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XV/159/1999 z dnia 30 grudnia 1999 r.
34	<u>PRUSICE: południowa cz. miasta</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w południowej części miasta Prusice	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: V/45/19 z dnia 30 stycznia 2019 r.
35	<u>PRUSICE: teren inwestycyjny</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu inwestycyjnego położonego w obrębie Prusice	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XV/95/19 z dnia 30 października 2019 r.
36	<u>PRUSICE: ul. Północna</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w Prusicach w rejonie ul. Północnej.	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XLI/249/12 z dnia 19 października 2012 r.
37	<u>PRUSICE: ul. Wrocławska</u>	Uchwała Rady Miasta

	Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego przy ul. Wrocławskiej w Prusicach	i Gminy Prusice: XXXIX/236/12 z dnia 7 września 2012r.
38	<u>PRUSICE: śródmieście i cz. wschodnia</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego śródmieścia i części wschodniej miasta Prusice	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXX/281/01 z dnia 4 września 2001 r.
39	<u>PRUSICE: śródmieście miasta</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego śródmieścia miasta Prusice	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: LV/357/17 z dnia 27 września 2017 r.
40	<u>RASZOWICE: dz. 73/1 (363/5), 73/5 (363/2, 363/1), 73/7 (363/4, 363/3), 77/3 (364/2), 77/17 (364/1, 364/3, 364/4, 364/5), 86/1, 100/1, 232/2 (365/1, 365/2), 232/6 (365/2)</u> Zmiana planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Prusice dla funkcji zalesień w obrębie miejscowości Raszowice w obszarze działek nr 73/1 (363/5), 73/5 (363/2, 363/1), 73/7 (363/4, 363/3), 77/3 (364/2), 77/17 (364/1, 364/3, 364/4, 364/5), 86/1, 100/1, 232/2 (365/1, 365/2), 232/6 (365/2)	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXII/210/00 z dnia 12 października 2000 r.
41	<u>SKOKOWA: cz. południowa wsi</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla południowej części wsi Skokowa	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXIII/138/15 z dnia 21 grudnia 2015 r.
42	<u>SKOKOWA: cz. północna wsi</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części północnej wsi Skokowa	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XLIV/277/17 z dnia 10 marca 2017 r.
43	<u>SKOKOWA: dz. 124/4</u> Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wsi Skokowa, dla terenu obejmującego działkę nr 124/4 obręb Skokowa gmina Prusice (Załącznik nr 5)	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXVII/188/08 z dnia 21 kwietnia 2008 r.
44	<u>SKOKOWA: dz. 246</u> Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wsi Skokowa, dla terenu obejmującego działkę nr 246 obręb Skokowa gmina Prusice (Załącznik nr 4)	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXVII/188/08 z dnia 21 kwietnia 2008 r.
45	<u>SKOKOWA: dz. 357</u> Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wsi Skokowa, dla terenu obejmującego działkę nr 357 obręb Skokowa gmina Prusice (Załącznik nr 3)	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXVII/188/08 z dnia 21 kwietnia 2008 r.
46	<u>SKOKOWA: dz. 363, 365, 366, 367</u> Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wsi Skokowa, dla terenu obejmującego działki nr 363, 365, 366, 367 obręb Skokowa gmina Prusice (Załącznik nr 2)	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXVII/188/08 z dnia 21 kwietnia 2008 r.
47	<u>SKOKOWA: dz. 369/2</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 369/2 we wsi Skokowa	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: LXIX/446/18 z dnia 26 kwietnia 2018 r.
48	<u>SKOKOWA: dz. 410</u> Zmiana planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Prusice dla funkcji zalesień w obrębie miejscowości Skokowa w obszarze działki nr 410	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXII/210/00 z dnia 12 października 2000 r.
49	<u>SKOKOWA: dz. 412</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działki	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XII/65/11

	numer 412 położonej we wsi Skokowa	z dnia 8 czerwca 2011 r.
50	<u>SKOKOWA: dz. 51/19, 51/2</u> Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wsi Skokowa, dla terenu obejmującego działki nr 51/19, 51/2 obręb Skokowa gmina Prusice (Załącznik nr 1)	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXVII/188/08 z dnia 21 kwietnia 2008 r.
51	<u>SKOKOWA: dz. 64</u> Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wsi Skokowa	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: LXIII/456/10 z dnia 23 lipca 2010 r. zmieniona uchwałą LXVII/486/10 z dnia 05 listopada 2010 r.
52	<u>SKOKOWA: obszar wsi zmiana</u> Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wsi Skokowa, uchwalonego uchwałą Rady Miasta i Gminy Prusice nr LI/300/05 z dnia 21 marca 2005 r., zmienionego uchwałą Rady Miasta i Gminy Prusice nr XXVII/187/08 z dnia 21 kwietnia 2008 r.	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXXIX/238/12 z dnia 7 września 2012 r.
53	<u>SKOKOWA: rejon ul. Dębowej</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w rejonie ul. Dębowej we wsi Skokowa	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: LXXXII/513/18 z dnia 14 listopada 2018 r.
54	<u>SKOKOWA: ul. Krótka i Strażacka</u> Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wsi Skokowa	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: L/364/09 z dnia 28 września 2009 r.
55	<u>STRUPINA: cz. wschodnia</u> Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla wsi Strupina	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XLIV/324/09 z dnia 22 kwietnia 2009 r.
56	<u>STRUPINA: dz. 87/14</u> Zmiana planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Prusice dla funkcji zalesień w obrębie miejscowości Pększyn w obszarze działki nr 87/14	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXII/210/00 z dnia 12 października 2000 r.
57	<u>STRUPINA: siedlisko</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Strupina	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XLV/388/02 z dnia 20 września 2002 r.
58	<u>ŚWIERZÓW: obręb wsi</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obrębu wsi Świerzów	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: V/28/15 z dnia 28 stycznia 2015 r.
59	<u>WILKOWA: obręby Wilkowa Mała i Wilkowa Wielka</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla wsi Wilkowa składającej się z obrębów Wilkowa Mała i Wilkowa Wielka	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXXIX/239/12 z dnia 7 września 2012 r.
60	<u>WILKOWA MAŁA: dz. 50/1</u> Zmiana planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Prusice dla funkcji rekreacyjno-letniskowych w obrębie miejscowości Wilkowa Mała w obszarze działki nr 50/1	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXIII/218/00 z dnia 30 listopada 2000 r.
61	<u>WSZEMIRÓW: cz. północna</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla części obrębu wsi Wszemirów	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXII/131/11 z dnia 23 listopada 2011 r.
62	<u>WSZEMIRÓW: dz. 417/3</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XII/101/03

	przemysłu - działka nr 417/3 obręb wsi Wszemirów gmina Prusice	z dnia 30 lipca 2003 r.
63	<u>WSZEMIRÓW: dz.406/2</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla działki nr 406/2 położonej w obrębie wsi Wszemirów	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: LII/336/17 z dnia 19 lipca 2017 r.
64	<u>WSZEMIRÓW: obszar we wsi</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego we wsi Wszemirów	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XLII/263/12 z dnia 28 listopada 2012 r.
65	<u>WSZEMIRÓW: obszar wsi zmiana</u> Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego we wsi Wszemirów na obszarze gminy Prusice.	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XLVIII/312/13 z dnia 30 stycznia 2013r.
66	<u>WSZEMIRÓW: południowa cz. wsi</u> Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w południowej części wsi Wszemirów	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: LXXIII/476/18 z dnia 25 lipca 2018 r.
67	<u>ZAKRZEWO: dz. 6</u> Zmiana planu ogólnego zagospodarowania przestrzennego gminy Prusice dla funkcji sportu w obrębie miejscowości Zakrzewo w obszarze działki nr 6	Uchwała Rady Miasta i Gminy Prusice: XXIII/218/00 z dnia 30 listopada 2000 r.

5.2. Charakterystyka dziedzictwa kulturowego gminy Prusice ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu

Krajobraz kulturowy jest indywidualnym wizerunkiem miejsca, łączącym elementy przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z działalnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne – kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa – które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

5.2.1. Charakterystyka gminy

• POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE

Gmina Prusice to gmina miejsko-wiejska, usytuowana w pñ. części województwa dolnośląskiego, w powiecie trzebnickim. W latach 1975-1998 należała do województwa wrocławskiego. Oddalona jest o około 30 km na pñ. od Wrocławia. Gmina Prusice graniczy od pñ. z gminą Żmigród, od zach. – z gminami Wińsko i Wołów, od pñd. z gminą Oborniki Śląskie, od wsch. i pñd.-wsch. z gminą Trzebnica.

Gmina składa się z miasta Prusice oraz 27 wsi: Borów, Borówek, Brzeźno, Budzicz, Chodlewko, Dębica, Gola, Górowo, Jagoszyce, Kaszyce Wielkie, Kopaszyn, Kosinowo, Krościna Mała, Krościna Wielka, Ligota Strupińska, Ligotka, Pawłów Trzebnicki, Pększyn, Pietrowice Małe, Piotrkowice, Raszowice, Skokowa, Strupina, Świerzów, Wilkowa, Wszemirów o statusie sołectwa, także Zakrzewo.

Uzupełnieniem podstawowego układu drogowego są drogi gminne. Przez teren gminy przechodzi linia kolejowa relacji Wrocław – Rawicz – Leszno – Poznań. Od 1998 r. dostosowana jest do ruchu pociągów ekspresowych. Obszar gminy obsługuje położona na tej linii stacja kolejowa w Skokowej.

Geograficznie gmina Prusice leży w dwóch różnych krainach geograficznych. Płd. i płd.-zach. rejony gminy leżą na Wzgórzach Trzebnickich i Strupińskich, pozostała część – w Kotlinie Żmigrodzkiej, której mikroregionem jest Równina Prusicka. Znaczną część gminy, jej środkowe i płn. obszary, obejmują płaskie tereny o niewielkim nachyleniu w kierunku północnym. Wysokości bezwzględne kształtują się na poziomie 95-120 m n.p.m. Najwyższy punkt w gminie to wzgórze 216,5 m n.p.m. położone na płd.-wsch. od Świerzowa. Obszar ten należy do północnych stoków Wzgórz Trzebnickich. Najniższy punkt to brzeg Strupińskiej Strugi, gdy opuszcza gminę. Główne rzeki gminy to: Struga, Krępa i Sasicznica. Gmina leży w najcieplejszej dzielnicy klimatycznej w kraju – wrocławskiej.

• ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

Obszar całej gminy Prusice można podzielić na dwie części charakteryzujące się odmiennymi walorami krajobrazowymi: fragment północnych skłonów Wzgórz Trzebnickich, pofalowany, urozmaicony większymi wzniesieniami, gęsto porośnięty lasami, atrakcyjny dla wycieczek i zbierania runa leśnego, oraz fragment Kotliny Żmigrodzkiej, o płaskiej monotonnej powierzchni, pokrytej lasami i stawami.

Występowanie dużych powierzchni leśnych w części południowej i północnej korzystnie wpływa na złagodzenie częstych tu, ostrych wiatrów. Obecne główne funkcje gminy stanowią rolnictwo i leśnictwo. Tereny rolnicze zajmują około 72% powierzchni gminy, tereny lasów – około 24%, natomiast tereny zabudowane i zurbanizowane stanowią około 4%.

Na terenie gminy Prusice występują następujące formy ochrony przyrody oraz obszary podlegające ochronie zgodnie z prawem międzynarodowym:

- Obszar Chronionego Krajobrazu „Wzgórz Trzebnickich” – południowa i zachodnia część gminy,
- Park Krajobrazowy Doliny Baryczy – niewielki fragment w północnej części gminy obejmujący Staw Sieczkowski,
- Rezerwat przyrody: „Ols koło Pększyna”, leśny, o powierzchni około 81 ha,
- Rezerwat przyrody: „Stawy w Ligocie Strupińskiej”, wodny i leśny, o powierzchni około 59 ha,
- 81 pomniki przyrody – drzewa odznaczające się szczególnymi walorami przyrodniczymi z gat. dąb, klon, lipa, cypryśnik, jesion, buk, żywotnik, platan, wiąz, grab, sosna, robinia, z czego duża część występuje w Ligocie Strupińskiej i w Piotrkowicach,

5.2.2. Zarys historii gminy

Obszar gminy Prusice obfituje w znaleziska archeologiczne. Najstarsze ślady człowieka datują się na 8 tys. lat p.n.e. (paleolit), ze środkowej epoki kamienia pochodzą najstarsze w Dolinie Żmigrodzkiej ślady osadnictwa w Dębniczy. W większości wsi gminy zlokalizowano ślady człowieka z okresu neolitu – 4,2 tys. lat p.n.e.

Znaczna ilość znalezisk pochodzi z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza. Jest to okres, w którym podstawą rozwoju lokalnych społeczności był dostęp do złóż rud metali i umiejętność wytopu. Epoka brązu trwała od 2350 r. do ok. 750 r. p.n.e., a wczesna epoka żelaza w latach 750-400 p.n.e. Na terenie gminy znaleziono szereg śladów kultury przedłużyckiej (1450-1200 p.n.e.) – np. Jagoszyce, Kosinowo, Pawłów Trzebnicki, Pietrowice Małe, głównie cmentarzysk. Zmarłych chowano wówczas układając zwłoki w pozycji skurczonej na boku, niekiedy usypując nad nimi kurhany. Ludność tej kultury zajmowała się głównie pasterstwem, a wędrowny tryb życia utrudniał odnalezienie śladów stałych osad.

Znacznie więcej znalezisk na terenie gminy pochodzi z czasów kultury łużyckiej (1200 p.n.e.-400 p.n.e.). Łużyczan charakteryzował obrządek pogrzebowy polegający na rytualnym

paleniu zwłok i umieszczaniu prochów w glinianych urnach lub popielnicach. Urnę wraz z całym dodatkowym zestawem sprzętów zagrzebywano płytko w ziemi i obkładano kamieniami. W gospodarce ludności kultury łużyckiej dominowała uprawa roli i hodowli, a pożywienie uzupełniano uprawiając zbieractwo, myślistwo i rybołówstwo. Sprzyjające warunki klimatyczne i społeczno-polityczne doprowadziły do stabilizacji osadnictwa na wiele setek lat. W trakcie trwania kultury dotarła z południa umiejętność wytopu i obróbki żelaza. Surowiec ten stopniowo wypierał dotychczasowe narzędzia i broń wykonywane z brązu.

Kultura łużycka trwała stosunkowo długo, do czasu, gdy pod wpływem północnej Europy tutejsza ludność zmieniła na tyle swoje oblicze materialne i duchowe, że została określona mianem kultury pomorskiej (od V w. p.n.e.). Jedną z jej cech rozpoznawczych były urny twarzowe oraz, w młodszej fazie jej trwania, tzw. groby kłoszowe, w których popielnice były przykrywane innymi, niekiedy znacznie większymi naczyniami. Znaleźiska w Budziczu – cmentarzysko, Pietrowicach Małych – osada, Skokowej – 4 punkty osadnicze.

W kolejnych stuleciach proces zagospodarowywania ziem dolnośląskich postąpił na tyle daleko, że w okresie wpływów rzymskich (I-IV w. n.e.) cały niemal region był już zamieszkały przez plemiona zaliczane do tzw. kultury przeworskiej. Utrzymywały one kontakty handlowe z obszarami Cesarstwa Rzymskiego. Przebiegał tędy tzw. szlak bursztynowy, którym towar był przewożony znad Bałtyku na Półwysep Apeniński. Potwierdzeniem tego handlu są znaleźiska przedmiotów pochodzących z obszarów Cesarstwa w Brzeźnie, Chodlewku, Dębnicy, Jagoszycach, Kosinowie, Krościnie Małej, Skokowej, Strupnie (monety).

W osadach kultury przeworskiej dominowały domy budowane w konstrukcji słupowej, z kamiennymi paleniskami we wnętrzu. W oddaleniu od domów często znajdowano ślady produkcji żelaza w postaci piecowisk dymarskich i pozostałości pieców. Zmarłych nadal chowano po uprzednim spaleniu na stosie, wsypując ich prochy do naczyń glinianych lub bezpośrednio do jam wykopanych z ziemi, dodając niekiedy do grobu naczynia i metalowe przedmioty codziennego użytku lub broń.

U schyłku okresu wpływów rzymskich nastąpiło powolne wyludnianie się Dolnego Śląska, proces odwrócony został dopiero w VI w. n.e. wraz z przybyciem osadników słowiańskich. Rozpoczął się okres wczesnego średniowiecza. Pierwsze liczniejsze osady słowiańskie pojawiły się na Równinie Wrocławskiej oraz w rejonie Głogowa. Na terenie gminy Prusice wczesnośredniowieczne osadnictwo datuje się na X w. n.e. Rozpoczęła się budowa grodów czyli drewniano-ziemnych umocnień o funkcji nie do końca określonych (rola obronna lub miejsce pogańskiego kultu).

Na przełomie X/XI w. nastąpił znaczny rozwój osadnictwa w efekcie powstania państwa Piastów i prowadzonej przez nich celowej polityki osadniczej (osadzanie niewolników lub jeńców w wybranych regionach). Zachowane są grodziska w Prusicach, Piotrkowicach, Górowie pochodzące z X-XII w. n.e. W kilku miejscach odkryto cmentarzyska (Pawłów). Do XIII w. ukształtowała się regularna sieć grodów piastowskich otoczonych siecią targów i grupujących się przy nich osad. Od I poł. XIII w. funkcje centrów grodowych zaczęły przejmować miasta powstające na prawie niemieckim lub polskim (Prusice, Strupina). Okres wczesnego średniowiecza kończy historię regionu w niewielkim stopniu potwierdzoną źródłami pisanymi. Nagromadzenie znalezisk archeologicznych na terenie gminy Prusice świadczy o trwałości osadniczej regionu.

Historia gminy Prusice ściśle wiąże się z historią Śląska i wraz z nim podlega dziejowej zmienności. Liczne wojny: husyckie, trzydziestoletnia, wojny śląskie, napoleońskie, I czy II wojna światowa powodowały wielokrotne zmiany przynależności państwowej. Wraz z narastającym rozdrobnieniem feudalnym Śląska, w XIII i XIV w., tereny gminy znalazły się w granicach księstwa głogowskiego, a następnie w granicach księstwa oleśnickiego. Książęta śląscy, wraz z pocz. XIV w., uznali lenną zwierzchność króla czeskiego. Potem gmina Prusice, podobnie jak cały Śląsk, znalazła się w granicach Węgier, Austrii, Prus, Niemiec, od 1945 r. – w granicach Polski. Podobnie przynależność religijna – początkowy katolicyzm, w końcu XVI w. zastąpił

kościół ewangelicki. Taka zamiennosc dziejów istotnie wpłynęła na ukształtowanie dziedzictwa kulturowego gminy.

W 1492 r. z Księstwa Oleśnickiego zostało wydzielone żmigrodzkie wolne państwo stanowe, obejmujące Żmigród, Milicz i Prusice. Ordynacją żmigrodzką, a od 1741 r. księstwem żmigrodzkim, władęły kolejno rody Kurzbachów (lata 1492-1592), Schaffgotschów (lata 1592-1635) i Hatzfeldtów (lata 1641-1945), przyczyniając się do rozwoju regionu.

Wiek XVI przyniósł na Śląsku panowanie austriackich Habsburgów i wprowadzenie reformacji. Po latach pokoju, w XVII w. nastąpiła wyniszczająca wojna 30-letnia (lata 1618-1648). Wprowadzenie reguł kontrreformacji po wojnie spowodowało, że miejscowi ewangelicy dopiero po 1707 r. uzyskali prawo budowy własnych świątyń. Kolejne wojny śląskie i przejście Śląska przez Prusy w XVIII w. spowodowały znaczne wymieszanie ludności polskiej i niemieckiej. Władze pruskie zniósły dawne księstwa i wprowadziły jednolity podział na powiaty tworząc je m.in. w Górze, Miliczu, Żmigrodzie oraz Odolanowie. Na uwagę zasługuje fakt, że mimo wielowiekowej kolonizacji niemieckiej i odcięcia granicą od ziem polskich, znaczna część ludności zachowała język polski aż po XVIII w., natomiast w niektórych wioskach używany był aż do pocz. XX w. Niemniej częsta migracja ludności polskiej i niemieckiej w wielu kierunkach w poszukiwaniu pracy lub ucieczka przed wojnami, znacznie wpływała na sytuację etniczną regionu. Tragedia ostatniej wojny spowodowała, że niemiecka ludność została stąd wysiedlona. Nastąpiła niemal całkowita wymiana ludności i gminę zasiedlili przybysze z różnych stron Polski – między innymi z Beskidu Wyspowego i z Kresów Wschodnich.

5.2.3. Historia miejscowości gminy Prusice¹

Borów (Krumpach) – miejscowość po raz pierwszy wzmiankowana jest w 1203 r. jako Lanka von Borov vel villa Bartholomei i w księdze uposażeń biskupstwa wrocławskiego w 1300 r. – Grunbach sive Borov. Pierwszym znanym właścicielem Borowa był Bogusz, wymieniony w 1376 r. W 1 poł. XV w. osada stanowiła uposażenie klasztoru w Trzebnicy, o czym świadczą wzmianki o oficjalistach klasztoru obecnych na jej terenie: Henryk i Stefan z Borowa. Prawdopodobnie wieś już w XIV w. była lokowana na prawie niemieckim, niemniej jeszcze w 1484 r. wzmiankowana jest jako dobra dziedziczne. W końcu XV w. dziesięcina z Borowa należała do prebendy katedry wrocławskiej w Ozorowicach.

Właścicielami majątku w Borowie byli Wawrzyniec von Koschmieder i von Frankenberg (1505 r.), Ditterich Heidan z braćmi (1531 r.), w latach 1617 i 1641 wzmiankowani są członkowie rodziny von Frobelwitz, potem Balthasar von Nickisch (1648 r.), von Balk (1664 r.), von Stosch (1701 r.), von Rothkirch (1721 r.), baron von Seher (1743 r.), von Prittiwitz (1750 r.), Kronnhelm (1763 r.), von Diebitsch i von Bonin (1783 r.).

Wieś w obecnym kształcie powstawała do poł. XVIII w. Była to osada folwarczna pośród stawów, rozbudowana w ulicówkę. W 1765 r. mieszkało tu 8 zagrodników oraz 10 wolnych ludzi. W 1785 r. wymieniany jest dom właściciela wsi, folwark, szkoła ewangelicka oraz 149 mieszkańców, ewangelików. W 1844 r.: pałac, szkoła ewangelicka, folwark, dwa młyny, wiatrak, browar, gorzelnia, 35 domów, 3 rzemieślników oraz 251 mieszkańców, w tym 43 katolików. Osada miała sprzyjające warunki do hodowli ryb i rozwoju młynarstwa. Pojawiające się w dokumentach nazwy sugerują, że we wsi było kilka młynów: Damm Mühle, Feld Mühle, Brück Mühle, Schäfer Mühle oraz Stass i Kratsch Mühle.

Od 1 poł. XIX w. do 1905 r. we wsi istniał majątek rycerski we własności rodziny von Lüttwitz. Ok. 1905 r. kupił go Cäsarow Sachs, następnie: W. Schulz i jego spadkobiercy – od 1905 r., Josef Neyman – 1912 r., Manfred von Walther und Croneck – 1917 r., Arnold Hilbig –

¹ M. Boguszewicz, W. Mrozowicz, H. Strzelecka, D. Wisniewska, Studium środowiska kulturowego gminy Prusice, woj. wrocławskie, Wrocław 1995

1921 r., 1930 r. W 1936 r. majątek nabył baron Eberhard von Wagenhoff i miał go zapewne do końca II wojny światowej. Dobra w Borowie liczyły tym czasie 385 ha. Po II wojnie światowej majątek przejęło państwo polskie. Obecnie zabudowania dawnego folwarku (k. XIX w.) są użytkowane, pałac nie istnieje, pozostał park krajobrazowy założony w ok. 1840 r., przekształcony w k. XIX w.

Borówek (Neu Krumpach) – brak informacji historycznych. Można przypuszczać, że wieś powstała w pocz. XX w., jako przysiółek wsi Chodlewko.

Brzeźno (Gross Breesen) – pierwsza wzmianka o Brzeźnie (Bresna), znajdującym się we włościach księcia Henryka I Brodatego pochodzi z 1204 r. – wśród poddanych klasztoru trzebnickiego wymienieni są dwaj wolni ludzie z Brzeźna. Mieszkańcy Brzeźna (Bresin) płacili dziesięcinę na rzecz kościoła w Urazie, gdy w 1288 r. książę Henryk IV Probus przekazał wieś na rzecz kościoła św. Krzyża we Wrocławiu.

W 1487 r. wymieniony jest folwark, stanowiący własność dziedziczną. Prawdopodobnie wieś wówczas jeszcze nie posiadała lokacji niemieckiej. Pierwszym znanym właścicielem Brzeźna był wzmiankowany w 1573 r. Dawid Mediger Lipski. W XVII w. – Hans von Mordeisen, zmarły w 1618 r., żonaty z Anną von Borschnitz. W latach 1632 i 1664 – von Gersdorf, w 1665 r. poświadczony jest Hanns von Kotulinsky, w 1707 r. – Karol Zygmunt von Bock. W latach 1743-1834 majątek należał do rodziny von Fehrentheil. W 1834 r. wybuchł w dominium pożar, w czasie którego zginął Zygmunt K. von Fehrentheil próbujący ratować karocę.

Ok. poł. XVIII w. Brzeźno było osadą folwarczną, która na przestrzeni kolejnych stuleci przekształciła się w wielodrożnicę. W pobliżu folwarku znajdował się wówczas ciąg stawów połączonych strumieniem, które osuszono w 1 poł. XIX w. i założono park. Wśród mieszkańców osady było 6 zagrodników i 5 wolnych ludzi, 79 % ludności stanowili protestanci. Od 1780 r. czynna była popołudniowa szkoła ewangelicka, we wsi był folwark, siedziba pańska i 16 zagrodników wśród 78 mieszkańców, ewangelików.

W 1830 r., prócz pałacu z folwarkiem we wsi znajdował się wiatrak, 25 domów, szkoła ewangelicka. Wieś liczyła 160 mieszkańców, w tym 21 katolików. Na przestrzeni lat 30. XIX w. odbudowano folwark w poprzednim kształcie. W 1845 r. działała gorzelnia i wiatrak, właścicielem majątku był rotmistrz baron von Kospoth – do 1858 r. W 1861 i 1866 r., jako właściciel wzmiankowany jest Ludwig, w latach 1872-1894 por. Moritz Jäger. W 1902 r. dobra należały do Cäsara Sachsa, jednego z dzierżawców z Kaszyc Milickich, w latach 1905-1912 właścicielem dóbr był por. Arthur von Zastrow. Majątek liczył 236 ha, powiększył go ok. 1917 r. Manfred von Walther Und Croneck, właściciel majoratu w Kopaszynie. Mimo częstych zmian właścicieli funkcję inspektora folwarku w latach 1902-1921 pełnił Friedrich Franzke. Gospodarstwo specjalizowało się w hodowli czarnobiałego bydła nizinnego. Kolejnym właścicielem majątku był Willy Rohr – przynajmniej do 1937 r.

Pałac w Brzeźnie wzniesiony został w 1913 r. w miejscu siedziby wzmiankowanej w XVIII w. Po II wojnie światowej folwark wraz z pałacem przekazano w PGR, kombinat Oborniki – rezydencja pełniła funkcje biurowe i mieszkalne, było tu też przedszkole. W poł. lat 80. XX w. pałac był remontowany. W 1999 r. od AWRSP zrujnowany pałac nabył inwestor prywatny. Po remoncie zabytek pełni funkcję hotelu, a na otaczającym go terenie urządzono pole golfowe.

Budzicz (Puditsch do 1937 r., Georgendorf do 1945 r.) – miejscowość (Podacin, Podaczin, Podatschin) wzmiankowana jest w 1356 r., zapewne była osadą folwarczną lokowaną na prawie niemieckim. Jej właścicielami w okresie XIV w. – poł. XVI w. była rodzina von Koslig, zaś dziesięciny z Budzicza pobierała prebenda katedry wrocławskiej w Ozorowicach. Ok. poł. XVI w. wieś odkupił Kaspar von Filz. Jego spadkobiercy, Jerzy i Jan Filz odnotowani są jeszcze w 1617 r. W 1567 r. część wsi była w rękach Wawrzyńca Wunscha. Kolejni właściciele to: von Schulz odnotowany w 1700 r. i czeska rodzina von Rosenberg – 1720 r. Ok. 1754 r. powstał we wsi barokowy pałac, zmodernizowany w 1908 r. przez kolejnych właścicieli – Tschirschnitzów, rozebrany w 1950 r. Park zamieniony na ogródki działkowe uległ zniszczeniu.

Ok. poł. XVIII w. wieś miała kształt ulicówki z niewielkim placem na skrzyżowaniu dróg i folwarkiem w części pld. Budynki folwarku zgrupowane były wokół czterobocznego majdanu, na wsch. od folwarku znajdował się pałac, ogród ozdobny o regularnym układzie kwater oraz, na pln. od niego – ogród gospodarczy. Układ ten utrzymał się do 1945 r. z minimalnymi zmianami w części pld.

W 1765 r. wśród mieszkańców było 13 chałupników i 12 wolnych ludzi. Od 1742 r. istniała tu szkoła ewangelicka, we wsi działał młyn (1783 r.). W 1780 r. wymieniany jest murowany dom pański, folwark, szkoła ewangelicka, młyn oraz 178 mieszkańców wyznania ewangelickiego. W 1830 r. działał wiatrak i cegielnia, w 1845 r. – również browar i gorzelnia. We wsi było 36 domów, wśród 315 mieszkańców (w tym 30 katolików) było 4 rzemieślników, 1 kramarz. W 1860 r. majątek nadal należał do Tschirschnitzów, zapewne do końca II wojny światowej. W okresie międzywojennym liczył 406 ha. W 1937 r. w ramach germanizacji, zmieniono nazwę wsi na Georgendorf. W 1946 r. w miejsce dawnych mieszkańców przybyli osadnicy z Podola.

Chodlewko (Kodlewe do 1937 r., Teichdorf do 1945 r.) – początki wsi pozostają niejasne, z powodu trudności z identyfikacją nazwy: w źródłach identycznie brzmią nazwy Chodlewka i Chodlewa – położonego na pln. od Żmigrodu. Pewne informacje pochodzą dopiero z 1 poł. XVIII w. W 1742 r. właścicielem Chodlewka (Kotlewe) był von Żychliński (von Schichlinsky), od 1746 r. – von Rosenberg z Budzicza.

Obecny, wielodrożny układ wsi wykształcił się z niewielkiej osady folwarcznej rozlokowanej przy drodze, która w poł. XVIII w., miała kształt litery L. W pln. pierzei czworobocznego majdanu folwarcznego wznosiła się siedziba właściciela, na pld., na wzgórzu – wiatrak. Na pocz. XIX w. na zach. od wsi pojawiły się cztery budynki owczarni, z których w 2 poł. XIX w. pozostały dwa. Natomiast przy folwarku powstał prostokątny park dworski, z którego zachowały się jedynie relikty.

Ok. poł. XVIII w. wśród mieszkańców – w większości ewangelików, było 6 zagrodników, 10 wolnych ludzi i 1 kmieć. W 1780 r. w Kodlewe wzmiankowany jest folwark, 114 mieszkańców – ewangelików, w tym 1 kmieć i 14 zagrodników. W 1830 r. odnotowany jest wiatrak, w 1845 r. – wiatrak, nieczynna gorzelnia i szkoła ewangelicka, w 1921 r. – gorzelnia parowa.

W okresie międzywojennym właścicielem majątku w Chodlewku był major Ulrich Bürde, właściciel 241 ha. We wsi znajdowała się siedziba szlachecka z parkiem z XIX w., zniszczona w czasie II wojny światowej i rozebrana. Po II wojnie światowej przybyli osadnicy z Beskidu Wyspowego zwani Kliszczakami.

Dębica (Dambitsch do 1937 r., Ritterhof do 1945 r.) – osadnictwo na terenie wsi występowało od okresu mezolitu (8000 lat p.n.e.), przez epoki brązu i żelaza, po średniowiecze, co sytuuje Dębnicę wśród najstarszych punktów osadniczych terytorium żmigrodzkiego. Jednak historyczne wzmianki pochodzą dopiero z XIII w. (Dambicz) – w 1287 r. i 1288 r. miejscowość, lokowana na prawie polskim, należała do majątku Prusice. Pierwszym jej odnotowanym właścicielem był Zbylut, od 1287 r. – jego syn Janusz, który odstąpił wieś księciu głogowskiemu – Henrykowi V, a ten odsprzedał ją bratu Janusza – Gebhardowi w 1296 r.

Ok. 1300 r. cała Dębica (Dambitche) wymieniona jest w księdze uposażeń biskupstwa wrocławskiego. Wieś stanowiła część zastawu między księciem Henrykiem VI a jego zięciem, księciem oleśnickim Konradem I: prawo książęce przeszło na Henryka, lecz w wypadku jego śmierci miało wrócić na Konrada, co stało się w 1336 r. We wsi funkcjonował folwark, którego właścicielem w 1369 r. był Jeschke. Mimo, że pełnię praw do Dębnicy mieli książęta oleśnicy z linii piastowskiej, w 1492 r. król czeski Władysław Jagiellończyk nadał ją, wraz z majątkiem Prusice, swemu podkomorzemu Zygmuntowi von Kurzbach. Wieś należała do państwa stanowego do pocz. XVIII w. Kościelnie podlegała biskupstwu wrocławskiemu, przekazując dziesięciny do Cerekwicy. W 1743 r. właścicielem majątku w Dębnicy był Fryderyk von Faretzkin, w 1765 r. – major von Guillang, w końcu XVIII w. – von Frankenberg, w 1845 r. – niejaki Neumann, potem Dilthey.

W poł. XVIII w. wieś była ulicówką z folwarkiem w płd.-wsch. części. Na płn. od wsi stał wiatrak, rozebrany przed poł. XIX w., przy skrzyżowaniu dróg z Prusic i Żmigrodu – karczma z wiatrakiem. W 1765 r. wśród ludności wymieniono 8 zagrodników, 1 chałupnika, 6 wolnych ludzi, w 1780 r. – 15 zagrodników wśród 129 mieszkańców, ponadto dom pański, folwark i 20 domów. W XIX w. ludność w większości była protestancka, katolicy stanowili 15%. W latach 1830-1860 nastąpił szybki rozwój wsi. Wśród zabudowy znajdował się pałac, cegielnia, karczma, kuźnia, wiatrak, karczma (1847 r.), 4 warsztaty tkackie i 2 inne rzemieślnicze, wieś liczyła 200 mieszkańców.

W Dębnicy krótko wydobywano węgiel brunatny (1843 r.); kopalnię zamknięto ze względu na niską opłacalność. W 1847 r. odnotowana jest karczma. Powiązany z wsią folwark, w 1904 r. kupił Paul Zedler, generał w stanie spoczynku. Potem dziedziczyli jego spadkobiercy pochodzenia mieszczańskiego. Był to jeden z mniejszych folwarków w okolicy.

Istniejący w Dębicy, co najmniej od końca XVIII w., pałac podupadł w czasie II wojny światowej i w 1975 r. został rozebrany. Zachował się zespół folwarczny, w stanie szczątkowym, oraz park z 2 poł. XIX w.

Gola (Kühle – 1666 r., Guhlau – do 1945 r.) – najstarsze dzieje historyczne wsi trudne są do ustalenia z powodu częstotliwości występowania miejscowości o nazwie Gola i problemów z jej identyfikacją. Natomiast pewne ustalenia dotyczą 1288 r.: Gola, dotąd stanowiąca uposażenie książęcego kościoła w Urazie, wolą księcia Henryka IV Probusa przeszła do uposażenia kolegiaty św. Krzyża we Wrocławiu. W 1322 r. Gola również jest wzmiankowana wśród dóbr zastawionych przez księcia oleśnickiego Konrada I u księcia wrocławskiego Henryka VI, po którego śmierci powróciła do poprzedniego właściciela. W 1412 r. wieś zostaje przyznana jako włość szpitalowi w Prusicach.

W 1545 r. właścicielem wsi był Melchior von Koslig z Kosinowa, w 1617 r. – Jerzy von Razbar, w 1679 r. – Krzysztof H. von Debschütz, potem Mikołaj K. von Debschütz, w 1706 r. – J. E. von Wedel, w 1720 r. – von Bindemann, w 1743 r. – von Tschammer, od 1761 r. – do 1 poł. XIX w. rodzina Rosenberg. Majątek Rosebergów oceniano na 7.440 Rtr. W 1 poł. XIX w. jego właścicielem był von Solms, we wsi odnotowywano pałac.

W poł. XVIII w. wieś posiadała czytelny układ ulicówki z folwarkiem usytuowanym na płd. od dwóch stawów, nie istniejących już na mapie z poł. XIX w. Siedziba pańska znajdowała się w płn. pierzei folwarku. Na płd.-wsch. krańcu wsi znajdowała się owczarnia, na płn. – wiatrak. Na płn. od wsi, na strumieniu biegnącym w kierunku Kosiny Małej, znajdował się ciąg stawów.

W 1765 r. wśród ludności, w większości ewangelickiej, było 14 zagrodników, 4 chałupników i 14 wolnych ludzi. W 1780 r. – wśród 126 mieszkańców było 18 zagrodników. We wsi był folwark, wiatrak, owczarnia i zapewne browar i gorzelnia, skoro w 1845 r. oba zakłady były już nieczynne. Młyn pracował do II wojny światowej, jego ostatnim właścicielem był Max Sternitzke. W 1830 r. wśród 177 mieszkańców było zaledwie 8-15% katolików, we wsi działała filia ewangelickiej szkoły w Budziczu. W 1845 r. wśród mieszkańców odnotowano 7 Żydów. W 1921 r. majątek należał do Manfreda von Walther und Croneck i obejmował 263 ha. Zarządzany był wraz z dobrami majoratu w Kopaszynie, z czasem został do niego włączony.

Górowo (Konradswalde) – pierwsza wzmianka pisana o Górowie pochodzi z 1297 r. – wymieniony jest rycerz Tyzcho z Conradswalde sive Gorowo. Wieś odnotowana jest również w 1300 r., w księdze uposażeń biskupstwa wrocławskiego. W 1310 r. i 1319 r. wzmiankowany jest nieznan z imienia pan ze Smardzewa posiadający prawo wyższego sądownictwa w Górowie. W 1353 r. wieś kupił Conrad von Czirn, w 1423 r. – wzmiankowani są Thyme i Conrad von Schellendorf. Z 1479 r. pochodzi informacja, że wieś była lokowana na prawie niemieckim, wtedy Heinze Borsnitz zwany Jelcz odsprzedał prawa sądownicze we wsi Krzysztofowi Borsnitz. W 1548 r. wieś kupił Georg von Mühlelein, w 1550 r. – Hans Stiebitz. Właścicielem wsi w 1545 r. był Melschior von Koslig, w 1549 r. – von Zedlitz, w 1616 r. – Hans Ernst von Nostitz, w 1638 r. – Hans von Hein, w 1641 r. – Ernst

von Niebelschütz, w latach 1648-1720 – von Nickisch, w 1751 r. – baron von Kinski, w 1871 r. – von Kulmitz, od 1800 r. – Adolf von Knobelsdorf.

W poł. XVIII w. wieś była dobrze wykształconą ulicówką z folwarkiem – przy skrzyżowaniu głównej drogi z drogą na Strupinę oraz stawem i młynem – na płn. od folwarku; nad stawem wznosiła się kaplica. Na płn.-zach. od zabudowy, na wzgórzu stał wiatrak. Przed 1 poł. XIX w. nastąpiła rozbudowa płn.-wsch. części wsi i wytyczenie nowej drogi, równoległej do starszej, a zarazem przekształcenie w wielodrożnicę. Ok. poł. XIX w. na zach. krańcu wsi powstała cegielnia, zaś na płn. od stawu, w parkowym otoczeniu – dwie wille: Villa Seeblick i Villa Emilia, rozebrane po 1945 r. W 1871 r. gruntownie przebudowany został pałac i folwark, na płd. I płd.-zach. od folwarku powstał park krajobrazowy, w którym urządzono grobowiec właścicieli. Na płn. od wsi, przy drodze na Strupinę istniał cmentarz (1 poł. XIX w.). Obecnie nie istnieją obie wille, kaplica nad stawem, i cegielnia, rozebrano znaczną część zabudowy folwarcznej, z grobowca pozostały relikty, park zachowuje swoje granice, ukształtowanie terenu i czytelny układ dróg. Zachowany jest również cmentarz.

Okolo poł. XVIII w. wśród mieszkańców było 5 kmieci, 10 zagrodników, 11 chałupników i 11 wolnych ludzi. Przeważali ewangelicy. We wsi wymieniano kościół, szkołę i folusz. W 1780 r. wśród 193 mieszkańców było 8 wolnych ludzi i 19 zagrodników; znajdował się tu folwark. Okolo poł. XIX w.: dwa folwarki, pałac, szkoła ewangelicka, 2 wiatraki, kierat i cegielnia produkująca również dachówki, browar z gorzelnią, młyn paszowy, wytwórnia syropu ziemniaczanego, torfiarnia i 8 warsztatów rzemieślniczych. Wieś liczyła 449 mieszkańców i 51 domów. W okresie 1891-1937 majątek rycerski w Górowie (Konradswalde) był w rękach rodziny Mann.

Kaplica w Górowie była filią kościoła w Strupinie, w 1586 r. stała się siedzibą parafii ewangelickiej. W 1766 r. spłonęła, na jej miejscu wzniesiono kościół w konstrukcji szkieletowej, poświęcony w 1767 r. W 1808 r. piorun zniszczył kościelną wieżę, odbudowaną w 1829 r. Przy kościele działała szkoła ewangelicka, również dla dzieci z pobliskich Mikorzyc. Pałac zbudowany ok. poł. XVIII w., w 1871 r. został przebudowany przez Karola Fryderyka von Kulmitz, wg projektu berlińskiego architekta Wassermann. Obok znajdował się folwark i park.

Jagoszyce (Jagatschuetz, Jagetez) z przysiółkiem **Łęgów** (Langawe) – wieś po raz pierwszy wzmiankowana jest w 1434 r., zapewne jako własność Szymona Kozliga wspomnianego również w 1465 r. Rodzina Koslig występuje tu do 1592 r. W 1620 r. właścicielem Jagoszyc był Mikołaj von Niebelschütz, w 1639 r. – Kaspar von Unruh, w latach 1641-1665 ponownie von Niebelschütz, w 1693 r. wzmiankowany jest Mikołaj von Wiedebach, w latach 1720-1743 von Scheliha, potem von Lange i von Roth. Od 1666 r. używano nazwy wsi Zagatschütz.

Okolo poł. XVIII w. wieś prezentowała układ dobrze wykształconej ulicówki z folwarkiem na płn. od głównej drogi i dwoma młynami, na płd., przy drodze do Budzicza. Układ przetrwał do poł. XIX w. W 2 poł. XIX w., w miejscu ogrodów folwarcznych powstał park o dwudzielnej kompozycji. Ewangelicka szkoła powstała w 1742 r.

W 1765 r. wśród mieszkańców było 3 kmieci, 8 zagrodników, 1 chałupnik i 19 wolnych ludzi, w 1780 r. – wśród 200 mieszkańców było 4 chłopów i 34 zagrodników. Katolicy stanowili 3-6% mieszkańców. We wsi był dwór i folwark. Kolejny spis z 1845 r. wymienia pałac, folwark, wiatrak, browar z gorzelnią, szkołę ewangelicką, 41 domów, 222 mieszkańców, w tym 15 katolików oraz 9 rzemieślników i 4 warsztaty tkackie.

Od 1846 r. majątek rycerski był w rękach rodziny von Köckritz und Friedland, w 1937 r. należał do Hansa Hahlwega. We wsi znajdował się park i pałac, uszkodzony w 1945 r., został rozebrany w 1975 r. Po wojnie w miejsce niemieckich mieszkańców przybyli do wsi odsadnicy z Beskidu Wyspowego zwani Kliszczakami.

Łęgów – przysiółek Jagoszyc wzmiankowany jest w 1409 r., jako własność Hensco Loczerawa i Piotra z Siemianic, która przekazali go na rzecz klasztoru w Trzebnicy. W poł. XVIII w., wraz z Jagoszycami osada była własnością rodu Scheliha. W kolejnych wzmiankach Łęgów

potwierdzany jest jako część Jagoszyc. W spisie z 1845 r. w kolonii stwierdzono 81 mieszkańców w 16 domach, w tym 16 katolików. Jest to niewielka osada o rozproszonym układzie.

Kaszyce wielkie (Gross Kaschütz do 1934 r., Scholzshofen do 1945 r.) z przysiółkiem **Gąski** – najstarsza wzmianka o Kaszycach Wielkich i Kaszycach Milickich (Zkassici, Zkasic) – obie wsie traktowane były jako całość – pochodzi z 1208 r., następna z 1218 r. – wieś wyznaczała granice terytorium trzebnickiego. W tym czasie stanowiła uposażenie klasztoru w Trzebnicy, potwierdzone przez Henryka I Brodatego. Niedługo później została nadana czeskiemu dworzaninowi księcia – Piotrowi Bohemusowi de Scassicz. Późniejsze wzmianki pochodzą z 1412 r. (wymieniony Stefko z Kaszyc, burgrabia żmigrodzki) i z 1447 r. W 1591 r. wymieniono we wsi sołectwo oraz 18,5 łana w posiadaniu wolnych chłopów. Pierwsze rozróżnienie wsi występuje w dokumencie z 1666/1667 r., w którym występuje Magnum Kasitz (Kaszyce Wielkie) i Parvum Kasitz (Kaszyce Milickie). W okresie nowożytnym Kaszyce weszły w skład dóbr Hatzfeldów.

W poł. XVIII w. była to regularna ulicówka lokacyjna, z dodatkową drogą nad strumieniem, równoległą do pierwotnej, tworzącą dodatkowy układ zabudowy po jednej tylko stronie drogi. Na płn. zach. krańcu wsi znajdowała się owczarnia, na płn. – folwark z siedzibą na wsch. od narożnika zabudowy czworobocznego majdanu gospodarczego.

Spis z 1743 r. wymienia we wsi 17 wolnych chłopów posiadających 18,5 łana oraz 21 chałupników. W 1765 r. we wsi mieszkało 19 chłopów, 6 zagrodników, 19 chałupników i 4 wolnych ludzi. Większość ludności to ewangelicy, ale liczba katolików z czasem osiągnęła 40%. Od 1764 r. istniały tu szkoły ewangelicka i katolicka. We wsi znajdowała się kaplica pw. św. Józefa – w domu ob. nr 28, wzniesionym w 1872 r., działała do 1933 r. Istniał też folwark, który spłonął w 1784 r.

W 1814 r. miejscowa ludność mówiła po polsku. Ok. poł. XIX w. we wsi mieszkało 28 chłopów, 18 chałupników, młynarze, kowal i 5 innych rzemieślników. Był tu folwark, wolne sołectwo, 2 wiatraki, szkoła ewangelicka i katolicka, 52 domy oraz 483 mieszkańców, w tym 205 katolików. Hodowano 311 wołów i 815 owiec. Do 1934 r. używano zniemczonej nazwy Gross Kaschütz, potem Scholzshofen.

Przed II wojną światową właścicielem dziedzicznego sołectwa był Richard Labitzke. Ponadto we wsi znajdowały się inne majątki, których właścicielami byli: Paul Tierock, Otto Tierock, Gustav Tierock i Paul Krause.

Gąski (Gallhauser, Gahlaeuser, Gallhäuser) – osada powstała zapewne w końcu XVII w., dla obsługi stawu w miejscu ujścia Sąsiecznicy. W XIX w. wśród mieszkańców przeważali katolicy, którzy korzystali z kościoła w Powidzku. Nieopodal wsi znajdował się domek myśliwski. Po 1945 r. wieś należała administracyjnie do gminy Ujeździec Wielki, w latach 50. XX w. stała się przysiółkiem Kaszyc.

Kopaszyn (Kopatschütz, Kopaszyce – do 1945 r.) – wieś wzmiankowana w 1218 r. (Campassino), jako uposażenie klasztoru w Trzebnicy. Wywodził się stąd Budziwoj – kasztelan Sądowla (lata 1288-1290). W 1300 r. wieś Elgotha Kopaschsonis stanowiła uposażenie biskupstwa wrocławskiego. W 1315 r. występuje posiadacz wsi – Peregrin Copaczin. W 1322 r. Kopaszyn (Copatschin) stał się jednym z obiektów zastawu między księciem wrocławskim Henrykiem IV a oleśnickim – Konradem I.

Wieś lokowana była na prawie niemieckim. Pod lasem znajdował się młyn tzw. górny, w 1434 r. zastawiony przez Konrada VII Białego i Konrada V Kąckiego u Szymona Kosliga z Jagoszyc. W 1465 r. wzmiankowany jest folwark – własność Wenzla Kahle, syna Mikołaja z Obornik Śląskich. Po bezpotomnej śmierci Wenzla w 1506 r., majątek przypadł księciu. W latach 1530-1641 Kopaszyn z folwarkiem był w rękach rodziny von Koslig. W latach 1666-1667 występuje pod nazwą Kapatschitz, w 1743 r. – Kappatschütz. W 1682 r. był własnością Elżbiety P. von Biedermann und Mirckau, w 1706 r. – Krzysztofa H. von Dobschütz, potem – von Knöbelsdorf, w 1720 r. – von Pogorell, w 1755 r. – von Seher, następnie: von Pannwitz, von Opitz,

Held von Hagelsheim (1766 r.), od 1771 r. – von Walter und Croneck. W rękach rodziny Kopaszyn pozostał do 1945 r., od 1893 r. – jako składnik majoratu.

W poł. XVIII w. była to ulicówka o zabudowie rozłokowanej wzdłuż strumienia. Droga do Prusic przebiegała poza linią zabudowy, stopniowa wykształciła się wzdłuż niej zabudowa. Strumień zasilał młyny należące do wsi i do Prusic. Na pld. krańcu wsi znajdował się folwark: zabudowa otaczająca czworoboczny majdan z siedzibą pośrodku. W końcu XIX w. znikła zabudowa wsi na ptn. od folwarku, przebudowie uległ pałac, folwark, powstał park (15 ha) i grobowiec rodzinny w parku oraz drugi folwark – na zach. od istniejącego. Znikła stara droga do Prusic, jej rolę przejęła nowa droga wytyczona wzdłuż zach. granicy siedliska.

Spis z 1760 r. potwierdza istnienie we wsi domu właściciela, folwarku, szkoły ewangelickiej, dwóch młynów wodnych oraz 102 mieszkańców, ewangelików. Rejestr statystyczny z 1765 r. wśród ludności wymienia: 6 zagrodników, 5 chałupników, 4 wolnych ludzi. W 1780 r. był tu folwark z dworem, szkoła ewangelicka, dwa młyny wodne, wśród mieszkańców – 15 zagrodników. W 1830 r. wioska liczyła 208 mieszkańców, w tym 35 katolików. W skład Kopaszyna wchodził również folwark Wilhelmshof i folwark Żłobki, z czasem włączony do Kopaszyna, jako przysiółek. We wsi znajdowała się gorzelnia z browarem, trzy warsztaty rzemieślnicze, dwa młyny wodne we wsi i dwa w jej pobliżu, dwa folwarki, z których jeden (Żłobki) stał się z czasem przysiółkiem Świerzowa. W kolejnym spisie z 1845 r. we wsi wymieniono pałac, folwark, 2 młyny, browar, gorzelnię, 20 domów, 155 mieszkańców, w tym 49 katolików. W skład Kopaszyna wchodziły trzy przysiółki: Louisenmühle z młynem wodnym oraz 1 domem, Wilhelmshof z folwarkiem i jednym domem oraz Mauermühle z młynem wodnym i jednym domem.

Pod koniec XIX w. ówczesny właściciel, próbując ratować wyludniającą się wieś, prowadził intensywną gospodarkę leśną, inwestował w infrastrukturę gospodarczą, zwłaszcza stajnie oraz przebudował pałac w Kopaszynie. Folwark specjalizował się w hodowli bydła simentalskiego. Do majątku rodziny von Walther und Croneck należało 995,5 ha ziemi, w majątku zatrudnionych było 100 robotników, funkcjonowało zaopatrzenie w wodę, i, od 1925 r. – energię elektryczną. Pałac, wzniesiony w 1797 r. na miejscu wzmiankowanego w 1755 r., przebudowany w 1894 r., został zniszczony w 1945 r. Obok znajdowały się zabudowania folwarczne, ujeżdżalnia i park o pow. 15 ha.

Po zakończeniu II wojny światowej majątek przejęło państwo polskie. Folwarki wraz z pałacem w Kopaszynie przekazano w zarząd PGR. Zabudowania gospodarcze w 1991 r. użytkowało PGR Zakład Rolny Krościna Mała.

Kosinowo (Kosnaw do 1936 r., Ziegenfeld do 1945 r.) – wieś Cossinowo, o średniowiecznej metryce, odnotowana została w 1300 r., jako uposażenie biskupstwa wrocławskiego. Folwark, dziedziczony na zasadzie prawa lennego, istniał tam już w poł. XV w. Jego właścicielami byli członkowie rodziny Kozligk, odnotowanej później również w Jagoszycach i Budziczu: najwcześniej wzmiankowany jest Bartosz Kozligk – w 1453 r., najpóźniej, w 1575 r. – Melchor von Kozlig. Kolejni właściciele to: w 1666 r. von Haugwitz, 1700 r. – von Leuschner, 1720 r. – von Loos, 1743 r. (Koschneve) – von Bibram, 1744 r. – von Opitz, w 1763 i 1765r. notowany jest von Seher – Thoss, w 1766 r. von Strachwitz.

Obecny układ przestrzenny wsi folwarcznej wykształcił się do poł. XVIII w. Czworoboczny majdan folwarczy otoczony był budynkami gospodarczymi oraz siedzibą – w pierzei wsch. i kwadratowym ogrodem z tyłu. Wzdłuż strumienia rozłokowane były cztery młyny, zlikwidowane w końcu XIX w. Pozostały młyny na zach. od wsi.

W poł. XVIII w., wśród mieszkańców było 6 zagrodników, 5 chałupników i 10 wolnych ludzi. W 1780 r. osada nazwana Koschneowe posiadała siedzibę pańską, folwark, 4 młyny wodne, 16 zagrodników oraz 138 mieszkańców, w większości protestantów. Spis z 1844 r. wymienia pałac, folwark, cegielnię, browar, gorzelnię, kuźnię, 2 młyny wodne, 26 domów zamieszkałych przez 153 mieszkańców, w tym 55 katolików. W 1844 r. we wsi istniały 4 młyny wodne, pałac, folwark, cegielnia, gorzelnia z browarem, 16 zagrodników oraz 26 domów zamieszkałych przez 138 osób.

W pocz. XX w. majątek, o powierzchni 324 ha, należał do rodziny von Salisch, wieś wraz z Górkowicami i Kuraszkowem tworzyła majorat Kosinowo; ostatnia właścicielka z rodu oddała go w dzierżawę. W 1926 r. majątek przejął Max Erdmann hrabia von Reden, rezydujący w Szymanowie koło Trzebnicy. Do 1945 r. jego zarządcą był Kühnert, pieczę nad obszarami leśnymi sprawował Max Güntzel. Hodowano bydło i trzodę chlewną oraz konie, gospodarstwo dysponowało maszynami rolniczymi, produkty rolne z majątku sprzedawane były we Wrocławiu. Od XVIII w. istniał w Kosinowie pałac. Zachowany budynek pochodzi z przełomu XIX/XX w.

Po zakończeniu II wojny światowej folwark wraz z pałacem przekazano w zarząd PGR z Krościny Małej. W dawnej rezydencji urządzono świetlicę, biura i mieszkania dla pracowników przedsiębiorstwa. Na pocz. lat 90. XX w. pieczę nad majątkiem przejęła AWRSP, następnie pałac przeszedł pod zarząd Urzędu Miejskiego w Prusicach. Obecnie budynek pełni funkcję mieszkalną.

Krościna Mała (Klein Krutschen, Mała Kroczyńska do 1937 r., Kroczyńska, Gebhard do 1945 r.).

Pierwsze wzmianki o Kroscinie pochodzą z 1287 i 1288 r. – wieś wchodziła w skład majątku Prusice należącego do komesa Zbyluta, po którego śmierci majątek podzielony został między jego synów. Kroscinę Małą otrzymał Janusz i odstąpił ją księciu głogowskiemu Henrykowi V, a ten odsprzedał drugiemu synowi Zbyluta - Gebhardowi. Kroscinę wymienia też księga uposażeń biskupstwa wrocławskiego w 1300 r.

W 1322 r. Krościna (Kroschczino) wzmiankowana jest wśród dóbr zastawionych przez księcia oleśnickiego Konrada I u księcia wrocławskiego Henryka VI, po którego śmierci powróciła do poprzedniego właściciela, co nastąpiło w 1335 r. Przed 1368 r. wieś odłączono od majątku Prusice, potem wzmiankowana jest w tylko 1420 r. Wraz z wygaśnięciem linii Piastów oleśnickich w 1492 r. wieś została nadana Zygmuntovi von Kurzbach i weszła w skład państwa stanowego obejmującego Żmigród, Milicz i Prusice, po 1521 r. do jego żmigrodzkiej części. Następnie przeszła w ręce rodziny von Hatzfeld. W 1530 r. wzmiankowana jest tu również rodzina von Wolcke.

W 1591 r. we wsi znajdował się folwark z owczarnią, chłopcy posiadali 12,5 łana. W 1743 r. wśród mieszkańców było 7 kmieci na 12 łanach, 2 wolnych ludzi, 2 chałupników a także 6 młockarzy. Wieś ukształtowała się jako ulicówka do poł. XVIII w. Na płd. od niej znajdowały się stawy. W poł. XIX w. zabudowę płd. części wsi zastąpił folwark. W poł. XVIII w. wśród mieszkańców było 8 kmieci, 6 zagrodników, 5 chałupników i 5 ludzi wolnych. Mieszkańcy w większości byli ewangelikami, katolicy stanowili 10-19%. Szkoły obu wyznań znajdowały się w Prusicach. Na gruntach dominialnych założono cmentarz dwuwyznaniowy poświęcony w 1821 r. W gospodarce wsi duże znaczenie miała hodowla owiec.

W 1840 r. we wsi o nazwie Klein Krutschen/Kroczyńska mieszkało 186 osób, w tym 36 katolików. Było tu 8 wolnych ludzi i 5 rzemieślników, chłopcy hodowali 28 koni, 84 woły, 105 owiec (natomiast w folwarku było 9 koni, 31 wołów i 450 owiec). W miejscowości znajdował się wiatrak odnotowany w 1787 r., który został rozebrany ok. 1955 r.

W 1869 r. majątek przeszedł w ręce rodziny Schlesingerów, zajmował powierzchnię 185 ha. Od 1934 r. jego właścicielem był R. Rechler. W 1880 r. we wsi wydobywano węgiel, lecz wydobycie po roku przerwano ze względu na nieopłacalność.

Od zakończenia II wojny światowej na terenie folwarku działa Zakład Doświadczalny Oceny Odmian, podlegający Stacji Doświadczalnej Oceny Odmian w Zybiszowie. Pałac zaadaptowano na biura firmy.

Krościna wielka (Gross Krutschen, Kratczyn – do 1945 r.) – wieś wzmiankowana jest w 1367 r.: Henschel Poduszko sprzedał swój majątek w Krotschin siostrze z klasztoru trzebnickiego (informacja dotyczyć może Krościny Małej). W 1492 r. wieś weszła w skład państwa stanowego Żmigród w rękach Zygmunta Kurzbacha i rodziny, potem książąt von Hatzfeld. Znajdujący się w pobliżu wsi folwark był, w latach 1501-1641, własnością rodu von Koslig, potem Hansa von Studnitz – w 1641, Joachima Wenzla von Baruth – w 1673 r., von Kocha – 1720 r., von Nickischa – 1743 r. i Karl J. Schelihy – 1785 r.

W poł. XVIII w. zabudowa grupowała się wzdłuż dwóch, nieco oddalonych dróg wiejskich, z których wsch. wiodła do folwarku w płn. części wsi. Później wieś przekształciła się w wielodrożnicę. W tym czasie znajdował się tu wiatrak i drugi – od końca XVIII w., także gorzelnia, browar i pięć warsztatów rzemieślniczych. W 1765 r. wśród mieszkańców było 10 kmieci, 10 zagrodników, 2 chałupników i 18 wolnych ludzi. Wieś zdominowana była przez ewangelików, działała szkoła ewangelicka. Spis w 1780 r. we wsi Gross Krotschin wymienia dom właściciela, folwark, szkołę ewangelicką działającą od 1742 r., wiatrak, 280 mieszkańców – protestantów. W 1844 r. był tu pałac, folwark, szkoła ewangelicka, 2 wiatraki, browar, gorzelnię oraz 455 mieszkańców w 72 domach, w tym 33 katolików. Po 1867 r., w wyniku odpływu ludności do miast, doszło do zmniejszenia liczby mieszkańców a także znacznej redukcji uległa zabudowa wsi.

W okresie międzywojennym Krościna Wielka wchodziła w skład majątku Gross Peterwitz hrabiowskiej rodziny von Dankelmann. Na przełomie XVIII/XIX w. istniał tu pałac, nie zachowany do dnia dzisiejszego. Po wojnie przybyli osadnicy z pienińskich Sromowiec Niżnych nad Dunajcem – 24 rodziny, oraz kilkanaście rodzin z tarnopolskiego i rzeszowskiego w tym cztery rodziny łemkowskie.

Ligota Strupińska (Schmark – Ellguth do 1937 r., Katharinengrund do 1945 r., po 1945 potem: Katarzynów, Ligota Strupińska). Losy Ligoty splecione były z historią wsi Smarków (ob. w gminie Wołów), pierwotnie traktowanych jako jeden organizm administracyjny. Wieś powstała zapewne w trakcie XIII-wiecznej akcji kolonizacyjnej, niemniej wzmiankowana jest dopiero w 1402 r. Z informacji z 1454 r. wynika, że prawa do czynszu z Ligoty uzyskał klasztor trzebnicki. W okresie nowożytnym wieś stała się własnością Kaspara von Frobeltwitz zwanego Frutzki (1545 r., 1568 r.) i w rękach rodziny była jeszcze w 1614 r. Potem właścicielem był Zygmunt von Kökritz, zmarły w 1693 r., w latach 1720-1743 – von Frankenberg, potem Meier, w 1765 r. – Görne, zaś w 1789 r. – Karol Wilhelm Moritz von Prittwitz. Właścicielem majątku w Smarkow był w 1700 r. Franciszek A. von Latowski.

W poł. XVIII w. widoczny jest ulicowy układ wsi, z folwarkiem w części płn. i stawami rozdzielonymi zadrzewionymi groblami – na płn.-zach. Folwark to czteroboczny majdan otoczony budynkami, z siedzibą w płn.-zach. narożu. W 1890 r. założono park połączony z układem grobli stawów, w którym powstała nowa siedziba. Układ ten jest czytelny do dziś.

Od 1689 r. działała w Ligocie szkoła ewangelicka, która spłonęła w 1799 r. W 1765 r. we wsi zarejestrowano 3 kmieci, 10 zagrodników, 1 chałupnika oraz 18 wolnych ludzi. Wieś Elgot i Schmarkow w 1780 r. posiadały 2 folwarki, 197 mieszkańców. W końcu XVIII w. we wsi znajdował się folwark, 110 mieszkańców w większości było ewangelikami; w poł. XIX w. ludność protestancka stanowiła ok. 60%. We wsi była szkoła ewangelicka, która spłonęła w 1819 r., więc w 1820 r. postawiono nowy budynek. W 1840 r. wieś występuje pod nazwą Ellgoth – Schmark. Były tu 2 folwarki, pałac, szkoła ewangelicka, wiatrak, owczarnia, gorzelnia, 2 rzemieślników, 36 domów wraz z 356 mieszkańcami (wśród nich 15 katolików). W 1844 r. właściciel wsi – baron von Richthofen, rozpoczął poszukiwania węgla brunatnego. Po uzyskaniu pozytywnych efektów, uruchomiono szyb Ottogrube, który funkcjonował do pocz. XX w. We wsi znajdował się także wiatrak, gorzelnia z browarem, owczarnia i folwark.

Następnie właścicielami dóbr byli: von Gorsky (1856 r., 1858 r.), Ackermann (1861 r.), rodzina Pfortner von der Hölle (lata 1866-1894). W 1886 r. majątek liczył 406 ha. W 1894 r. majątek nabyła hrabina Agnes von Pourtalès, wdowa po Karolu de Pourtalès, do którego należała posiadłość w Głębowicach, potem jej spadkobiercy. Ostatecznie posiadłość otrzymała księżna Asta Eugenie von Putbus i jej małżonek Carl von Riepenhausen, jako właściciel dóbr Ligota Strupińska wymieniony w 1917 r. Przed 1921 r. – baron Arnulf von Gillern – przynajmniej do 1937 r. W 1937 r. powierzchnia dóbr wynosiła 406 ha. W 1945 r. folwark i pałac zostały przekazane w zarząd PGR w Piotrkowicach. W pałacu zorganizowano wielorodzinny budynek mieszkalny. Po likwidacji PGR-u w latach 90. XX w. majątek znalazł się w gestii AWRSP i ANR. Obecnie pałac jest własnością prywatną.

Ligotka (Klein Ellguth) – wieś powstała zapewne w trakcie fali kolonizacyjnej w okresie XIII w. – 1 poł. XIV w., niemniej pierwsze pewne informacje o Elgot pochodzą z XV w.: dziesięcina z wsi płacona była na rzecz biskupa wrocławskiego, od 1420 r. – na rzecz wrocławskiego dziekana katedralnego. W 1454 r. niejaki Hannos Duch z Ligotki sprzedał 1 markę czynszu rocznie jednej z trzebnickich zakonnic. W 1743 r. właścicielem wsi był von Lemberg und Talbendorf, w 1747 r. – von Wiedebach, zaś od 1757 r. do II wojny światowej wieś znajdowała się w majątku ksiąząt von Hatzfeld.

Układ wsi nie uległ zmianie od poł. XVIII w. Jest to niewielka osada o zabudowie rozproszonej wzdłuż dwóch, prostopadłych do siebie dróg. W 1765 r. we wsi mieszkało 4 zagrodników, 6 chałupników i 14 wolnych ludzi. W końcu XVIII w. wśród 100 mieszkańców wsi, wyznania ewangelickiego, było 19 zagrodników i 4 chałupników. We wsi znajdował się folwark. W latach 40. XIX w. istniał wiatrak, kuźnia, folwark z owczarnią na 600 owiec. Wśród 220 mieszkańców, w tym 96 katolików, mieszkało tu 25 chałupników, kowal, młynarz i trzech innych rzemieślników. W majątku hodowano bydło i konie. W okresie międzywojennym dzierżawcą majątku był Georg Kúgel z Pietrowic Małych.

Pawłów Trzebnicki (Pawellau do 1937 r., Paulskirch do 1945 r.) – w 1208 r. książę Henryk I Brodaty nadał Pawłów, który wcześniej zamienił z kanonikiem wrocławskim – Pawłem za wieś Mokrzeszewo, zakonnicom trzebnickim. Wieś znajdowała się w dobrach klasztornych jeszcze w 1267 r. Potwierdzenie nadanie klasztorowi części wsi nastąpiło w 1416 r., pozostała część wsi została zwolniona z wszelkich powinności wobec klasztoru. W 1250 r., z inicjatywy zakonnic, wieś została lokowana na prawie średzkim. Wolne sołectwo wzmiankowane jest dopiero w 1343 r. Pierwszy znany z imienia sołtys – Michał de Kornaszow, ofiarował zakonnicom połowę swoich dóbr. Znani są także inni sołtysi: Bencko (1353 r.), Jan (1371 r.), Mikołaj (1412 r.), Nickel i Marcin (1422 r.). Znani z nazwiska są także chłopci, którzy sprzedali swoje posiadłości: Marcin Sztzywko, Piotr Gos, Piotr Rogacz. W 1410 r. we wsi były 52 łany czynszowe i 6 łanów sołectw.

W 1469 r. istniała z Pawłowie karczma, w 1491 r. wymieniany jest sołtys Maciej Ruschig, właściciel młyna, który uprawiał 6 wolnych łanów, 3 ogrody i hodował 300 owiec. Znani są również czterej posiadacze dziedzin chłopskich. Aż do sekularyzacji dóbr klasztornych w 1810 r. Pawłów odgrywał istotną rolę w gospodarce klasztornej. W 1765 r. żyło w Pawłowie 32 kmieci, 3 zagrodników, 35 chałupników i 5 wolnych ludzi. W latach 80. XVIII w. we wsi mieszkało 269 ludzi, wśród nich 34 kmieci, 8 zagrodników, 3 chałupników. Znajdowały się tu 2 wiatraki, kościół ewangelicki, plebania i szkoła. W 1810 r. cała wieś przeszła w prywatne ręce. W 1844 r. wymieniany jest kościół ewangelicki, szkoła, 2 wiatraki, 76 domów i 494 mieszkańców.

W Pawłowie istniała średniowieczna kaplica pw. NMP, potem pw. św. Piotra i Pawła, podległa parafii w Trzebnicy. Ok. 1550 r. przekazana została ewangelikom, do katolików wróciła dopiero w 1671 r.; wówczas utworzono parafię w Pawłowie. W związku z silnymi wpływami protestantyzmu, ewangelicy ponownie przejęli kaplicę w 1708 r. i przebudowali na kościół, który służył wyznawcom obu wyznań. We wsi działała szkoła ewangelicka i biblioteka. W 1 poł. XIX w. ewangelicy stanowili 95% mieszkańców. Wieś prezentuje układ ulicówki lokacyjnej wykształcony do poł. XVIII w.

Pększyn (Pinxen do 1936 r., Hagenau do 1945 r.) z **przysiółkiem Sucha** (Tschocke do 1937 r., Waldhau do 1945 r.) – wieś wzmiankowana jest w 1447 r. Jej właścicielem był wówczas Czasław, który zapisał część czynszu z Pększyna i Pietrowic Małgorzacie, córce Piotra Lessela. W 1743 r. właścicielem Pększyna był von Promnitz, w 1765 r. – hrabia von Kosboth, potem rodzina von Danlekmann.

W poł. XVIII w. była to wieś o układzie rozbudowanej osady przyfolwarczej. Zabudowa niewielkich gospodarstw zgrupowana była przy dwóch prostopadłych ulicach, trzecia droga, na osi płn.-płd., łączyła wieś z folwarkiem. Przy drodze do Skokowej znajdował się młyn. Obecny układ prezentuje zabudowę rozproszoną. W 1765 r. w Pększynie były dwa folwarki; jeden z nich – Tschocke (Sucha), drugi położony poza wsią. Wśród mieszkańców było 12 zagrodników, 2

chałupników i 16 wolnych ludzi. W latach 80. XVIII w. we wsi odnotowano 262 mieszkańców w 41 domach, wśród nich 28 zagrodników i 7 chałupników, budynek szkoły ewangelickiej i budynek gminny, 2 folwarki.

W poł. XIX w. we wsi było wolne sołectwo, folwark, w 43 domach mieszkało 257 mieszkańców wyznania ewangelickiego i jeden katolik. W 1816 r. wzniesiono nową szkołę, która działała do 1912 r., gdy wybudowano nową. Majątek rycerski w Pększynie i folwark Sucha wchodziły w skład majątku Gross Peterwitz i były własnością rodziny von Danklemann.

Pietrowice Małe (Klein Peterwitz do 1945 r.) – w pobliżu wsi zlokalizowane jest wczesnośredniowieczne grodzisko (VII-X w. i X-XIII w.) jedyne na terytorium żmigrodzkim. W 1300 r. wieś Petirwicz jest odnotowana w księdze uposażeń biskupstwa wrocławskiego. W 1349 r. wzmiankowany jest Janik z Pietrowic, zapewne właściciel wsi. Wśród nowożytnych właścicieli wymieniani są: w 1530 r. – pani Staczowska, w 1653 r. – Adam von Kottulinsky, w 1743 r. – Krzysztof H. von Reichenbach, od lat 50. XVIII w. – księżęta von Hatzfeld, w 1838 r. ustalono fideikomis – niepodzielność majątku Hatzfeldów.

W poł. XVIII w. wieś prezentowała układ ulicówki podzielonej na dwie części, rozciągniętej na osi płn.-płd., z odnogą w kierunku Prusic. Na płd., przy rozległym stawie znajdował się młyn. Trzy folwarki ulokowane były: na płd. – folwark z owczarnią, w środku wsi oraz Wald Vorwerck – w pewnym oddaleniu na płn. od wsi; tu znajdowała się siedziba pańska. Zabudowa folwarczna zgrupowana była wokół czworobocznych majdanów. W końcu XIX w. osuszono staw, owczarnię zastąpiła gorzelnia, przebudowano folwark płd., wzniesiono pałac, w miejscu ogrodów gospodarczych i łąk powstał park. Układ pozostał do dziś, mimo że zlikwidowano folwarki, rozebrano pałac, zaś w płd. części parku wydzielono działki.

W końcu XVIII w. wzmiankowane są 3 folwarki należące do dominium Hatzfeldów i 3 młyny. W 1765 r. wśród mieszkańców było 19 zagrodników i 6 chałupników oraz 25 wolnych ludzi, zaś w 1780 r. – 242 mieszkańców, w tym 42 zagrodników i 2 chałupników. Katolicy stanowili 20-25% ludności, ewangelicy posiadali własną szkołę pod patronatem żmigrodzkiego państwa stanowego.

W 1830 r. we wsi działały dwie gorzelnie z browarami i 4 młyny, olejarnia, 10 warsztatów tkackich i 4 inne warsztaty rzemieślnicze oraz dwie gospody. Jeden z folwarków, posiadający browar z gorzelnią, kręgielnię i ogród, oddano w dzierżawę; folwark specjalizował się w hodowli merynosów – 1000 sztuk oraz koni (16 sztuk) i bydła (75 sztuk).

W 1844 r. potwierdzono istnienie 3 folwarków, szkoły ewangelickiej, młyna wodnego, 3 wiatraków, 2 browarów, gorzelnia, 10 warsztatów tkaczy lnu, 60 domów oraz 497 mieszkańców, w tym 128 katolików. W 1900 r. wymieniono kaplicę, 3 folwarki, młyn wodny, 3 wiatraki, szkołę, 2 gospody, 47 domów, 463 mieszkańców, w tym 112 katolików. Hodowano 16 koni, 75 wołów oraz 1000 owiec.

Piotrkowice (Gross Peterwitz do 1945 r.) z **przysiółkiem Raki** (Raake do 1945 r.) – najstarsza wzmianka o wsi pochodzi z 1279 r. i dotyczy zgody księcia Henryka IV Probusa dla Szymona Gallica, na zamianę wsi Petrowicz (niegdyś zwanej Keczowo) na wieś Wawrzyn koło Wołowa. Przed 1352 r. Piotrkowice znalazły się w uposażeniu klasztoru trzebnickiego i zostały sprzedane braciom Heynkonowi, Paschonowi i Hankowi von Romkow, zwanym też von Prittwitz – od nazwy rodzimej wsi. W posiadaniu rodziny wieś znajdowała się do 1392 r., kiedy synowie Romschona von Prittwitz sprzedali folwark Piotrowi Lesselowi i jego bratu. Rodzina Lessel wzmiankowana jest jeszcze w 1478 r. Zapewne, wzmiankowany w 1447 r. Czasław, który zapisał zakonniczy z Trzebnicy, córce Piotra Lessela 4 marki czynszu z Piotrowic i Pększyna, jest tożsamy z Wenzlem Lesselem.

W 1484 r. panem na Piotrkowicach był Henryk von Dohna. W 1530 r. odnotowano kilku właścicieli: Staczowska, jej dwaj bracia - Nickel i Melchior oraz Bastian Kosligk Wolcke ze Starego Wołowa. Od poł. XVI w. do 1616 r. wieś była własnością rodziny von Nostitz, potem Leonarda von Skopp. W 1641 r. jako właściciel wymieniony jest Jan von Studnitz, od 1657 r. –

Anna Maria von Studnitz, żona hrabiego Colonna, drugi raz zamężna za hrabim von Maltzan na Miliczu. Oba jej małżeństwa były bezdzietne, wieś została sprzedana i kolejni właściciele Piotrkowic zmieniali się często. Przed 1787 r. nabył ją pruski minister sprawiedliwości – Adolf Albrecht Leopold hrabia von Dankelmann, którego rodzina dysponowała majątkiem obejmującym również Skokową, Krościnę Wielką i Pększyn. Do 1945 r. było to Herrschaft Gross Peterwitz.

W XVIII w. wieś była regularną ulicówką lokacyjną, z folwarkiem i pałacem z ogrodem – w części środkowej, po płn. stronie siedliska. W pocz. XIX w. znaczenia nabrała druga istniejąca droga wiodąca w kierunku Strupiny. W końcu XIX w. na pld. od wsi zlokalizowana była bażaniarnia.

W poł. XVIII w. we wsi znajdowały się dwa folwarki, pałac, szkoła ewangelicka, młyn wodny i wiatrak. Wśród 402 mieszkańców w większości ewangelików, było 15 kmieci, 18 zagrodników, 10 chałupników i 13 wolnych ludzi. W 1780 r.: 15 kmieci, 29 zagrodników, 7 chałupników. Szkoła ewangelicka funkcjonowała już w latach 80. XVIII w., w 1800 r. otrzymała nowy budynek i następny – w 1876 r. Ok. poł. XIX w. potwierdzony jest pałac, dwa folwarki, młyn paszowy, gorzelnia, browar i kierat, 4 warsztaty tkackie i 16 innych warsztatów rzemieślniczych, 26 mieszkańców, w tym 13 katolików mieszkających w 65 domach. W latach 1861-1872 działała kopalnia węgla brunatnego „Paul Segen” należąca do gwarectwa.

Pałac powstał w latach 30. XVII w., barokową rozbudowę zainicjowała w 1693 r. Anna Maria von Studnitz, po mężu Colonna. Przebudowę i restaurację przeprowadzono w XIX w. Obok pałacu znajduje się stajnia i ujeżdżalnia oraz spichlerz, z tyłu – park z neogotyckim mauzoleum z 2 poł. XIX w. i pomnikiem pamięci poległych w I wojnie światowej.

Prusice – osadnictwo w Prusicach zachowuje ciągłość od wczesnego średniowiecza czego dowodem jest grodzisko z X-XII w. Wg tradycji kościół istniał tu już w 1140 r., niemniej dokumenty pisane wzmiankują miejscowość po raz pierwszy w 1253 r. w akcie lokacyjnym Żmigrodu, gdzie Prusice i Strupina wymienione są jako osady targowe. W okresie 1287-1297 miejscowość otrzymała miejskie prawo lokacyjne, w 1295 r. wymieniona została w księdze uposażeń biskupstwa wrocławskiego. Prusice należały kolejno do książąt wrocławskich, głogowskich, oleśnickich, w XV w. przeszły w ręce właścicieli żmigrodzkiego państwa stanowego – rodów: Kurzbachów, Schaffgotschów i Hatzfeldów. W średniowieczu miasto wielokrotnie było niszczone przez pożary: 1432 r. (husyci), 1452 r., 1510 r., 1529 r., 1833 r., 1845 r.

W XIV w. Prusice otoczone zostały ceglany murem obronnym. Do miasta prowadziły trzy bramy: Trzebnicka, Żmigrodzka i Uraska. Obok kościoła była również Furta lub Brama Kościelna. Włączenie średniowiecznego zamku, zbudowanego jakoby w 1254 r. przez księcia Henryka II Wrocławskiego, w obręb murów miejskich nastąpiło w wyniku przesunięcia wschodniego odcinka murów z Bramą Trzebnicką w XVI w. W 1819 r. rozebrano mury, pozostały jedynie niewielkie fragmenty, których część została zniszczona w 1945 r. Obecnie relikty muru obronnego znajdują się przy ulicach Wrocławskiej i Krótkiej.

Za czasów Kurzbachów (lata 1492-1591) odbudowano, spalony przez Husytów w 1432 r., kościół św. Jakuba, wzniesiono zamek w obrębie murów miejskich, który zastąpił wcześniejszą warownię książęcą, oraz ratusz. Ratusz i zamek częściowo spłonęły w 1529 r. W tym czasie przywileje otrzymały cechy rzemieślnicze, nowy statut uzyskało miasto. Dziełem rodu, a szczególnie Wilhelma von Kurzbacha, są Stawy Milickie. Przeinwestowanie w budowę stawów, spłot niekorzystnych okoliczności losowych i hulaszczy tryb życia Henryka III von Kurzbach spowodowały konfiskatę majątku, który przejął Melchior von Hatzfeld. W 1672 r. wznosił barokową rezydencję, zniszczoną w 1806 r. Zachowała cylindryczna wieża, po II wojnie światowej rozebrana, gdy w miejscu zamku budowano szkołę.

Za panowania Hatzfeldów (lata 1641-1945) nastąpił silny rozwój gospodarczy miasta. Na przełomie XVIII/XIX w. Prusice w kilku dziedzinach gospodarczych (tkactwo, szewstwo) wyprzedzały Żmigrod i Milicz. Były znanym ośrodkiem przędzalnictwa, miasto stanowiło zaplecze rzemieślnicze dla całej okolicy. Liczba ludności sukcesywnie wzrastała. Niewielki regres gospodarczy nastąpił po uruchomieniu w 1856 r. w Żmigrodzie i Miliczu linii kolejowych i trwał

mimo budowy wąskotorowej linii kolejowej: Żmigród – Prusice (1894 r.), Wrocław – Trzebnica (1898 r.) oraz połączenia Prusice – Trzebnica (1898 r.).

Do Polski Prusice powróciły po wkroczeniu do nich wojsk radzieckich 25 stycznia 1945 r. Po II wojnie światowej nastąpił diametralny spadek liczby ludności w wyniku wysiedlenia ludności niemieckiej. Napływowi mieszkańcy nie zrównoważyli tego procesu i miasto nie osiągnęło takiej liczby mieszkańców jak choćby w 1939 r. W 1961 r. mieszkało tu zaledwie 1400 ludzi. W 1951 r. miejscowość utraciła prawa miejskie. Kolejna zmiana nastąpiła po przyłączeniu wsi Górkowice w 1975 r. W 2000 r. ponownie przywrócono Prusicom prawa miejskie.

Raki – historia osady pozostaje nieznana. W okolicy znajduje się staw hodowlany, z ponad 300-letnim dębem szypułkowym na grobli. Wzdłuż drogi prowadzącej do szosy do Skokowej znajduje się ponad 100-letnia aleja buków odmiany czerwonolistnej, na płd. od wsi, wzdłuż drogi polnej – wielokrotnie uzupełniania aleja z dębami czerwonymi i szypułkowymi, a także klony zwyczajne, jawory, topole, czeremchy i inne. Wiek alei ponad 150 lat.

Raszowice (Raschewitz do 1945 r.) – osada wzmiankowana jest w 1204 r., jako Rasseuichi. Dokument księcia śląskiego Henryka I Brodatego wymienia z imienia poddanych klasztoru trzebnickiego, w tym ówczesnych mieszkańców Raszowic – 16 tzw. gości czyli nowych osadników. Raszowice były zasiedlane wielocłonowo, z czego jedna część na pewno podlegała polskiemu prawu lokacyjnemu. Wieś miała wielu właścicieli, był w niej też folwark. Akcję jednoczenia poszczególnych części dziedzicznych Raszowic rozpoczął w 1454 r. Jan Budke, który kupił inne części wsi: od Jana Czarnego i jego żony, od Jadwigi Kammersdorf i jej męża, potem kupił dziedzictwo Milochny, dziedzictwo Katarzyny Blaszkowskiej oraz własność trójki małoletnich. W 1476 r. Mikołaj Bojca sprzedał część wsi zasiedloną na prawie polskim Wincentemu Kapat. W XVI w. Raszowice należały do rodziny von Pusch (płyta nagrobna Ursuli von Pusch, z 1587 r. w kościele w Strupinie). W czasach nowożytnych również następowały częste zmiany własnościowe. Znanych jest kilka nazwisk właścicieli: von Frankenberg (1617 r.), von Wiedebach (lata 1720-1743), generał von Lestwitz (1752 r.), von Bork (1773 r.), von Görme (1778 r.) i Pilasky (1844 r.).

Obecny układ wsi – ulicówka wykształcona z osady folwarcznej – powstał do poł. XVIII w. W 1765 r. wśród mieszkańców – w większości ewangelików, było 5 kmieci, 8 zagrodników, 8 chałupników i 22 wolnych ludzi. We wsi istniały dwa folwark, młyn, szkoła ewangelicka – od 1888 r. w nowym budynku. Część miejscowości nazywano Schidlawe. W 1780 r. mieszkało tu 228 ludzi, w tym 5 kmieci, 31 zagrodników, 3 chałupników, 1 murarz.

W 1830 r. w miejscowości znajdował się w niej pałac, folwark, 63 domy, ewangelicka szkoła i dwa wiatraki. W Schidlawe kolejny folwark. Raszowice liczyły 348 mieszkańców, w tym 13 katolików. W 1845 r. we wsi wymieniony jest pałac, folwark, 67 domów, ewangelicka szkoła, dwa wiatraki, browar i gorzelnia. Wioskę zamieszkiwały 364 osoby, w tym 12 wyznania katolickiego. W Schidlawe był w tym folwark, młyn wodny i trzynaście domów, zamieszkanymi przez 69 osób, w tym 4 katolików.

Od 1863 r. majątek we wsi nabył Ludwig Lucke. W rękach rodziny pozostawał do II wojny światowej. W 1886 r. włości liczyły 435 ha, hodowano 34 konie, 88 sztuk bydła rogatego, w tym 37 krów, 640 owiec, 28 świń. Po drugiej wojnie światowej posiadłość rodziny von Lucke przejęło państwo polskie. Folwark wraz z pałacem przekazano w zarząd PGR, działającemu do lat 90. XX w. Obecnie pałac jest własnością prywatną.

Skokowa (Gellendorf do 1945 r.) – najstarsza wzmianka historyczna dotyczy 1473 r. – dokument wystawiony przez księcia Konrada Białego oleśnickiego znany jest z potwierdzenia w dokumencie z 1545 r. Wynika z niego, że wieś Gellendorf należała do Bernarda Wyshoty – Poduchowskiego, ewentualnie wcześniej do jego przodka. W 1505 r. dziesięcina z wsi przysługiwała prebendzie katedry wrocławskiej. W 1506 r., obok B. Wyshoty – Poduchowskiego, znany jest właściciel innej części wsi – H. von Sedlitz. W 1641 w. właścicielami wsi byli: Adam Posadowski i B. Prittwitz. Po 1690 r. cała Skokowa należała do Kospothów.

W 1780 r. była tu szkoła ewangelicka, folwark, młyn wodny, 11 kmieci, 15 zagrodników, ogółem 220 mieszkańców. W 1840 r. wieś należała do grafa Dankelmana. Był tu folwark, 57 domów, szkoła ewangelicka, 2 młyny wodne, 3 wiatraki, nieczynna gorzelnia, 7 rzemieślników, ogółem 333 mieszkańców, w tym 10 katolików. W 1856 r. przez Skokową przeprowadzono linię kolejową Wrocław – Poznań, co spowodowało szybszy rozwój wsi. Wieś prezentuje układ wielodrożnicy.

Strupina (Stroppen do 1945 r.) – prawdopodobnie o Strupinę w gminie Prusice chodzi w dokumencie datowanym na lata 1235-1244, dotyczącym przekazania – przez prepozyta rudzkiego i kanonika gnieźnieńskiego – dziesięcin ze wsi Strupina na rzecz wrocławskiego klasztoru franciszkańskiego (?). W dokumencie z 1249 r., opisującym podział Śląska między Henryka III Wrocławskiego i Konrada głogowskiego, Strupina jest miejscowością graniczną księstwa wrocławskiego. W dokumencie lokacyjnym Żmigrodu (1253 r.) książę wrocławski Henryk III zobowiązuje do likwidacji targów w Strupinie i Prusicach, czyli osada musiała mieć charakter miejski. Wg badaczy nie są to dokumenty pewne. Zapewne miejscowość była starą słowiańską osadą targową.

Pierwsza pewna wzmianka o Strupinie pochodzi z 1281 r. W dokumencie księcia Henryka III głogowskiego, jako świadek, wymieniony jest Dzierżko de Strupin, w 1307 r. – Nykossius ze Strupiny, w 1369 r. – Henryk ze Strupiny. Kolejnym właścicielem wsi była rodzina von Sternberg. Sybilla von Sternberg wyszła za mąż za Sebalda von Frankenberg i w 2 poł. XV w. Strupina stała się własnością dziedziczną rodziny. Oczywiście występowały tu też inne rodziny szlacheckie.

W 1369 r. istniał w Strupinie kościół parafialny, prawdopodobnie wzniesiony w 1330 r. W 1430 r. miejscowość należała do Sebaldua Frankenberga. W czasie walk z husytami w 1432 r. wieś została zniszczona. W latach 1446 i 1447 osada uzyskała przywileje dla krawców i sukienników, w 1517 r. – przywilej handlu solą. Kolejni znani właściciele miejscowości: Bartolomeusz Frankenberg (1493 r.), Melchior von Kemnitz (1500 r.), Jan Frankenberg zwany Heydan (1505 r.), Kasper Hermann z Wołowa (1511 r.). Ok. 1500 r. w dokumentach występują, mianowani przez księcia, wójtowie miejscy i ławnicy. Pierwszy burmistrz, szewc Leschke, wymieniany jest w 1520 r.

W 1540 r. odnotowano budowanie miasta od nowa lub przeniesienie go na nowe miejsce. Przedtem istniał w mieście folwark, kościół, szkoła, plebania, szpital. W 1546 r. prawo zwierzchnie nad miastem należało do księcia oleśnickiego Jana Podiebrada, który posiadał patronat nad kościołem oraz prawo niższego i wyższego sądownictwa. Miasto było wówczas lokowane na prawie polskim. W latach 1590-1597 jego właścicielem był Mikołaj Zedlitz. W 1616 r. odnotowano 16 warsztatów tkaczy lnu, w 1617 r. powstał cech drzewny i kuśnierski (w tym czasie istniało już 7 cechów) oraz działało 12 ław obuwniczych. 1619 r. wymieniony został aptekarz oraz wspomniano o łaźni „Na Wałach”.

Reformacja w Strupinie miała miejsce w latach 1530-1540, kościół katolicki został przejęty przez ewangelików. Miasto rozwijało się spokojnie do końca lat 30. XVII w., do wojny trzydziestoletniej. Potem kilkakrotnie splądrowali je Szwedzi splądrowali, uciskały je wojska cesarskie. Ostatni raz miasto zniszczeniu uległo w 1646 r. Po wojnie i likwidacji kościołów ewangelickich w 1652 r., kościół w Strupinie uzyskał status kościoła ucieczkowego dla ewangelików z terenów po drugiej stronie granicy księstwa oleśnickiego, co stało się bodźcem dla szybkiego rozwoju miasta. Oprócz intensywnych prac budowlanych nastąpił rozwój rzemiosła, poszczególne cechy uzyskały przywileje, m. innymi: sukiennicy – w 1656 r., garncarze – w 1660 r., tkacze – w 1668 r. Poza typowymi rzemieślnikami pojawił się w mieście aptekarz, lekarz i szklarz, 3 łaźniennych i fryzjerów. Z miastem związane były dwa wiatraki i olejarnia. Rozwojowi Strupiny sprzyjały przywileje handlowe i trzy jarmarki. Mieszczanie utrzymywali własne podmiejskie gospodarstwa rolne, oraz folwark. W mieście było kilka gospód i szynków, przed końcem XVIII w. w majątku istniała kawiarnia publiczna. Zabudowania dworskie majątku, w obecnej postaci, pochodzą z przełomu XIX/XX w.

W 1727 r. ufundowano szpital dla ubogich, nad którym nadzór powierzono pastorowi i jego następcom. W 1897 r. opiekę nad szpitalem przejęły diakonisy, mające placówkę w mieście już od 1894 r. W 1733 r. miał miejsce wielki pożar miasta, w 1736 r. Strupina uzyskała potwierdzenie praw miejskich. W 1 poł. XIX w. pojawiła się gorzelnia i browar.

Po włączeniu do państwa pruskiego, w latach 1746 - 1769 Strupina stała się miastem garnizonowym. Wprawdzie w czasie wojny siedmioletniej nie było tu potyczek, niemniej miasto ucierpiało wskutek samowoli wojsk rosyjskich (Kozaków), a także przemarszów wojsk francuskich i rosyjskich w czasie wojen napoleońskich.

W 1813 r. Strupina uzyskała nową strukturę organizacyjną: wybieralnego burmistrza i rajców, niezależnych od pana feudalnego. Wojny prowadzone w ramach jednoczenia się państwa niemieckiego zakłóciły spokój miasta, podobnie – epidemia cholery w 1866 r. Zaczynały pojawiać się pierwsze symptomy jego podupadania. Zmalała liczba ludności, między 1861 r. i I wojną światową – o 1/3. Po wojnie napłynęło sporo ludności z Prus i Wielkopolski, co zmieniło sytuację wyznaniową na korzystną dla katolików. Działania II wojny światowej nie spowodowały w mieście większych szkód, natomiast pożar jesienią 1945 r. spowodował zniszczenie wsch. i zach. pierze i rynku. Po wojnie Strupina straciła prawa miejskie.

Świerzów (Würzen do 1945 r.) z **przysiółkiem Kuraszkówek** (Neu Karoschke do 1937 r., Neu Lindenwaldau do 1945 r.) – wieś Wirzow wraz z młynem i wszystkimi dochodami, niegdyś stanowiąca uposażenie książęcego kościoła w Urazie, w 1288 r. została przekazana jako uposażenie kolegiacie św. Krzyża we Wrocławiu i stanowiła jej własność jeszcze w 1765 r. Ta część, przed 1322 r. została zorganizowana na prawie niemieckim. Natomiast w 1322 r., istniejący w Świerzowie folwark wszedł w skład dóbr zastawionych przez Konrada I oleśnickiego u swego teścia Henryka VI.

W 1765 r. wśród mieszkańców Świerzowa było 9 kmieci, 6 chałupników i 8 wolnych ludzi. W 1780 r.: 7 zagrodników, 2 chałupników. Pod koniec XVIII w. wieś posiadała 4 młyny wodne i jeden wiatrak, 9 warsztatów rzemieślniczych, 1 kierat, 3 ubijaki i dwie nieczynne gorzelnie. Istniało też dziedziczne sołectwo. W poł. XVIII w. wieś miała układ ulicówki ze zwartą, blokową zabudową działek siedliskowych. Na płn. od wsi znajdował się młyn. Na pocz. XIX w., w związku z powstaniem rozwidlenia dróg na płd. osady, wieś przekształciła się w wielodrożnicę. W 2 poł. XIX w. na wsch. od wsi powstał folwark Wilhelmshof.

W 1 poł. XIX w. struktura wyznaniowa była dość zmienna. W 1830 r. katolicy stanowili 66% ludności, w 1845 r. przeważała ludność protestancka – 56%, w 2 poł. XIX w. ponownie przeważali katolicy. Ewangelicy mieli kościół w Kuraszkowie, katolicy – w Prusicach. W 1840 r. zbudowano szkołę katolicką z fundacji biskupa pomocniczego von Rotkircha, do którego wieś należała na przełomie XIX/XX w. W okresie międzywojennym weszła w skład majątku rycerskiego w Kuraszkowie, następnie do dóbr majorackich rodziny Walther und Croneck.

Kuraszkówek – w 1830 r. wzmiankowany jako przysiółek Kuraszkowa, obecnie włączony do wsi Świerzów. W końcu XVIII w. osada składała się z dwóch zagrod młyńskich. Na pocz. XX w. pojawiła się zabudowa na wsch. od wsi.

Wilkowa (Mała i Wielka) – w średniowieczu obie, położone obok siebie wsie, posiadały jedną nazwę Wilkawie. Obecnie jest to jedna miejscowość.

Wilkowa Mała (Klein Wilkawie do 1937 r., Friedensruh do 1945 r.) – wyodrębniła się w 1541 r. W XVIII w. właścicielami wsi byli: von Lemberg – w 1742 r., hrabia von Posadowsky, von Norman – w 1763 r., von Leutrum – w 1768 r., generał von Röder – w 1769 r., von Diebitsch – w 1779 r., von Chlum – w 1784 r., na przełomie XIX/XX w. – rodzina von Wallenberg. Majątek rycerski w rękach Wallenbergów w okresie międzywojennym liczył 270 ha. Do końca wojny znajdował się w Wilkowej pałac, stanowiący część zespołu dworskiego i park.

W końcu XVIII w. we wsi znajdował się folwark i wiatrak, ok. poł. XIX w. – gorzelnia z browarem i 5 warsztatów rzemieślniczych. W 1765 r. wśród mieszkańców było 6 zagrodników, 1 chałupnik i 12 wolnych ludzi. W 1780 r. – 22 zagrodników. Ludność była w większości

ewangelicka, katolicy stanowili 20-22% mieszkańców. Działa szkoła ewangelicka. Wieś to osada przyfolwarczna o układzie wielodrożnym.

Wilkowa Wielka (Gross Wilkawe do 1937 r., Wolsfwalde, Wolfsteich – do 1945 r.) – pierwsza pewna wzmianka pochodzi z 1453 r. Właścicielem wsi był wówczas Paschko Heinichowitz zwany Parchin. Po jego bezpotomnej śmierci książę Konrad Biały przekazał majątek Jerzemu Kosligowi z Budzicza. W 1541 r. powstała we wsi karczma, właściciel wsi miał przywilej handlu solą. W czasach nowożytnych często zmieniali się właściciele Wilkowej Wielkiej; w 1781 r. była to hrabina von Salisch.

Ok. poł. XVIII w. była to ulicówka z folwarkiem na płn. - wsch., poza zabudową. W II poł. XIX w. pojawił się park i owczarnia – w płn.-zach. narożu parku. W poł. XVIII w. wśród mieszkańców było 8 zagrodników i 10 wolnych ludzi. W końcu XVIII w. – 15 zagrodników. Z wsią związane były dwa folwarki i wiatrak, w 1845 r. – gorzelnia i browar, 3 warsztaty rzemieślnicze i dwóch handlarzy. Ludność w większości ewangelicka miała parafię w Prusicach. W okresie międzywojennym wieś wchodziła w skład dóbr majorackich rodziny Walther und Croneck wraz z Kopaszynem i Świerzowem. Zespół dworski z parkiem pochodzi z ok. 1900 r.

W 1845 r. właścicielem dóbr rycerskich Wilkowa Wielka był porucznik von Dresky. W 1856 r. i 1858 r. – Bieneck. Kolejnymi właścicielami posiadłości byli: Graf von Lanskoronsky (1861 r.), Mätzke (1866 r.), Samuel Guttmann i Moriz Sternberg, kupcy z Wrocławia (1872 r., 1876 r.). W 1886 r. dobra należały do Theodora Holma z Wrocławia. W 1894 r. pałac i folwark były już własnością Heinricha Cammanna, w imieniu którego gospodarstwo prowadził inspektor Rückert. W latach 1902-1937 właścicielem majątku była rodzina Walther und Croneck, właściciele majoratu Kopaszyn. Powierzchnia dóbr w 1937r. wynosiła 291,5 ha. Po II wojnie światowej folwark wraz z pałacem przekazano PGR Zakład Rolny Wilkowa Mała. Pałac jest opuszczony.

Wszemirów (Schimmerau do 1945 r.) – badania archeologiczne prowadzone we wsi ujawniły ciągłość osadnictwa od mezolitu po średniowiecze. W XI-XIII w. istniała tu osada potwierdzona źródłowo już w XIII w. – wzmianka dotycząca rozgraniczania posiadłości klasztoru trzebnickiego, z 1208 r. Na przełomie XIII/XIV w. Wszemirów w większości również należał do dóbr biskupich – 50 łanów czynszowych, 7 łanów pozostawało do dyspozycji proboszcza. W 1451 r. odnotowana jest karczma. W czasach nowożytnych wieś pozostawała związana z biskupstwem wrocławskim. W 1677 r. ludność w większości była katolicka lecz proboszcz, a także rektor szkoły katolickiej powstałej przed 1677 r., operowali językiem polskim i niemieckim. Obok kościoła istniał cmentarz, gdzie wydzielone było miejsce dla ewangelików.

W 1765 r. we wsi mieszkało 43 kmieci, 4 zagrodników, 28 chałupników i 8 wolnych ludzi. W końcu XVIII w. struktura wyznaniowa nie uległa większej zmianie, nadal dominowała ludność katolicka, ewangelicy stanowili 8-12%. We wsi znajdował się przytułek dla czterech wdów ufundowany przez proboszcza, istniał też fundusz charytatywny przeznaczony dla biedoty, założony przez sołtysa w 1835 r. W 1780 r. we wsi były trzy młyny. W 1840 r.: wiatrak holenderski, 2 młyny, 21 stąporków, piekarnia, 4 warsztaty lnarskie i 19 innych warsztatów rzemieślniczych. Kościół, wzmiankowany już w 1300 r., zastąpiony został ok. 1780 r. murem, barokowym; restaurowany był w XIX w.

Zakrzewo (Sackershöhe do 1937 r., Buschwiese do 1945 r.) – w 1290 r. wieś należała do kanoników wrocławskich, którzy zamienili ją na inną o identycznej nazwie. W 1341 r. wymieniony jest książęcy wasal Piotr, potencjalny właściciel folwarku we wsi. W 1358 r. Zakrzewo stało się obiektem transakcji między księciem oleśnickim Konradem I i jego synem, a biskupem wrocławskim Przeclawem i jego kapitułą.: wieś przeszła na własność książąt oleśnickich. W 1411 r. wymieniony jest tu folwark, w 1546 r. właścicielami wsi zorganizowanej wg zasad prawa polskiego, byli członkowie rodziny Cbila, wzmiankowanej już w końcu XV w. W XVII w. majątek należał do rodziny von Frobelwitz, w 1700 r. – znalazł się w rękach rodziny von Rotenburg, w latach 1720-1765 w rękach rodziny von Kökritz.

W 1765 r. we wsi było 6 zagrodników i 8 wolnych ludzi, w 1780 r. – 14 zagrodników. Większość ludności to ewangelicy, katolicy stanowili ok. 8%. W okresie międzywojennym majątek w Zakrzewie był w rękach Ernsta Hofmanna. Do poł. XVIII w. wykształcił się obecny układ wsi: ulicówka na osi płn.-płd., z folwarkiem i ogrodami na płn. skraju. W 2 poł. XIX w. powstał pałac i park na terenie ogrodów i łąk.

5.3. Dziedzictwo materialne gminy Prusice

Procesy osadnicze i rozwój przestrzenny gminy znacząco wpłynęły na stan zachowania i występowanie niektórych rodzajów obiektów i zespołów zabytkowych. Do obszarów o najwyższych wartościach krajobrazowych należą, zarówno obszary o krajobrazie gminnym, jak i otwartym. W tej części przedstawiono kilka najbardziej charakterystycznych i najcenniejszych obiektów znajdujących się w gminie Prusice.

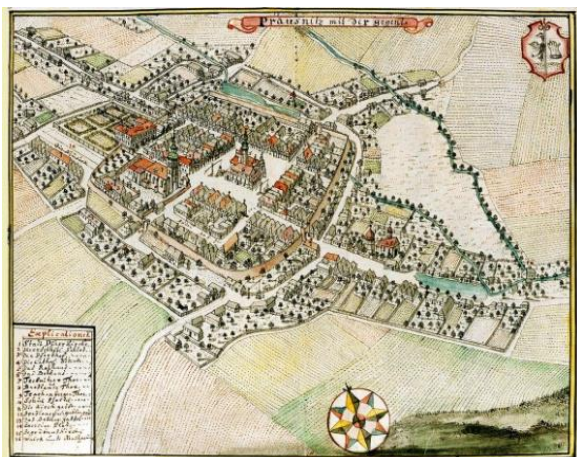
5.3.1. Historyczne układy przestrzenne

Reprezentowane przez układy urbanistyczne i ruralistyczne, czyli sposób rozmieszczenia składników zespołu historycznego zawierający zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym sieci ulic i dróg oraz ich wzajemne powiązania funkcjonalne i widokowe. Układ urbanistyczny dotyczy miast, układ ruralistyczny wsi.

• UKŁADY URBANISTYCZNE

Układy osadnicze gminy charakteryzują się zwartością zabudowy, historycznie wykształconą strukturą osiedleńczą z miejscowościami o randze ośrodków dominujących. Te ośrodki to miasta Prusice i Strupina, ob. pozbawiona praw miejskich.

Prusice

Rys. nr 1. Prusice, F.B. Wernher Topografia Śląska, 1744-1768, źródło: <http://kociegory.com/2013/03/gmina-prusice/>

Najstarsza część Prusic ma tradycyjny, średniowieczny układ miejski: czworoboczny rynek z wybiegającymi z jego naroży siedmioma ulicami oraz z dwoma kościołami – położonym w płn.-wsch. narożu Rynku i drugim – położonym na południe od niego. Z tego czasu pochodzą również ulice dawnego Podwala, biegnące niegdyś na zewnątrz murów obronnych z XIV w., rozebranych w 1819 r. W 2 poł. XIX w., na pocz. XX i w okresie międzywojennym zlikwidowano w mieście większość drewnianych domów, zastępując je murowanymi, krytymi dachówką. W zabudowie śródmiejskiej widoczne są liczne luki, wymagające uzupełnień. W wielu fragmentach zachowały się historyczne nawierzchnie. Zachowana i prawidłowo odtwarzana, jest zieleń miejska – szpalery w Rynku, aleje przyuliczne. Plac rynkowy został zrewitalizowany w latach 2010-2012, położono

nową nawierzchnię z bruku, ustawiono źródło w formie lwa. Stare miasto w obrębie dawnych murów miejskich wpisane jest do rejestru zabytków.

Na obecny układ przestrzenny Prusic istoty wpływ miała przyłączenie wsi Górkowice – ulicówki z typową wiejską zabudową zagrodową, leżącej na płd.-wsch. od miasta. Powstał specyficzny układ przestrzenny złożony z dwóch odmiennych jednostek mniej więcej równej wielkości, do którego dobudowują się dwa osiedla domów jednorodzinnych.

Zabudowa Prusic jest zróżnicowana pod względem formy – od zwartych ciągów kamienic przy Rynku i ulicach przyrynkowych, poprzez zabudowę mieszkaniową „małomiasteczkową” do typowej zabudowy wiejskiej.

Strupina

Rys. 2. Strupina, F.B. Wernher Topografia Śląska, 1744-1768, źródło: http://www.dokumentyslaska.pl/werner/litera_s/strupina.html

Strupina zachowała średniowieczny regularny układ miejski, z rynkiem, położonym na płn. od niego kościołem z plebanią, podziałem parceli przy rynku i przy drodze wyprowadzonej z rynku na południe. Mimo rozbudowy układ nie został zakłócony. Nowa zabudowa, pochodząca z 2 poł. XIX i pocz. XX w. jest zlokalizowana na wschód od starego miasta, przy drodze do Skokowej, co spowodowało wykształcenie swoistego przedmieścia. Strupina zachowała wyjątkowo wartościowy i niezniszczony układ sylwety wsi z dominantą w postaci kościoła parafialnego. Czytelne jest zróżnicowanie form zabudowy pomiędzy historycznym centrum i nowym przedmieściem. Dla centrum miejscowości, w jego historycznych granicach obejmujących zasięg siedliska miasta lokacyjnego o granicach niezmiennych od XVIII w., wyznaczono strefę „A” ochrony konserwatorskiej. Płn.-zach. i wsch. część obecnej wsi objęta jest strefą „B” ochrony konserwatorskiej.

• UKŁADY RURALISTYCZNE WSI

Na terenie gminy Prusice większość wsi zachowała układ ruralistyczny wykształcony do połowy XVIII w. W znacznej części są to ulicówki, powstałe w powiązaniu z folwarkiem, najczęściej usytuowanym na skraju wsi. Najcenniejsze układy ruralistyczne:

Pawłów Trzebnicki – na bazie pierwotnej owalnicy rozwinęła się regularna ulicówka lokacyjna z czytelnym zarysem niwy domowej, ograniczonej obiegającym wieś miedzuchem oraz podziałem siedliska na parcele. Wieś posiada dwa wydłużone, wrzecionowate nawsia, z których płd., większe zawiera kościół, cmentarz przykościelny i zabudowania komornicze (poł. XVIII w.). Układ czytelny jest do dziś. Zabudowa wsi, skupiona przy głównej ulicy, zachowała proporcje brył i dyspozycję budowli znaną z map z poł. XVIII w. Kościół stanowi dominantą architektoniczną. Wieś w historycznych granicach obejmujących siedlisko wyznaczonych czytelnym przebiegiem miedzucha, objęta jest strefą „B” ochrony konserwatorskiej.

Wszemirów – wieś o regularnym układzie ulicówki lokacyjnej z czytelnym zasięgiem niwy domowej, ograniczonej obiegającym wieś miedzuchem oraz podziałem siedliska na parcele. Układ przestrzenny z zabudową usytuowaną szczytowo do drogi, wzbogacony jest dodatkowo mocno

wydłużonym nawsiem ujętym w równoległe ulice, wewnątrz którego jest usytuowany kościół i obiekty usługowe, dawniej mieściła się tu również szkoła i zabudowania komornicze. Wieś w granicach niwy domowej wyznaczonych przebiegiem miedzucha objęta jest strefą „B” ochrony konserwatorskiej.

Kaszyce Wielkie – czytelny układ pierwotnej, regularnej ulicówki z zasięgiem niwy domowej, ograniczonej miedzuchem oraz podziałem siedliska na parcele. Wieś charakteryzuje zwarta zabudowa. W płn. części wsi zachował się zespół parkowy z folwarkiem. Dla całego siedliska wsi, określonego przebiegiem czytelnego miedzucha oddzielającego niwę domową od pól, wyznaczono strefę „B” ochrony konserwatorskiej.

Piotrkowice – wieś o układzie ulicówki lokacyjnej założonej na osi wsch.-zach. Pośrodku układu, po płn. stronie siedliska zlokalizowano folwark z pałacem i ogrodem. Folwark podzielony był na dwa majdany gospodarcze. Ogród ozdobny przy pałacu znajdował się w granicach wyznaczonych przez strumień. Do jego płn.-zach. naroża przylegał ogród gospodarczy. Z podjazdu pałacowego od pld. wyprowadzona była aleja w kierunku Strupiny. Układ ten prezentują mapy z XVIII w. i 1 poł. XIX w., przy czym w pocz. XIX w. większe znaczenie uzyskuje droga w zach. części wsi, wiodąca do Strupiny – aleja obsadzona dwurzędowo.

Wieś zachowała historyczny układ przestrzenny i planistyczny, zagrody wiejskie zachowały pierwotny układ zabudowy, większość budynków pochodzi z 2 poł. XIX w. i pocz. XX w. Dla historycznej zabudowy wsi w granicach określonych przebiegiem miedzuchów i zasięgiem niw siedliskowych wyznaczono strefę „B” ochrony konserwatorskiej.

Inne wsie o układzie ulicowym – **Borów** z folwarkiem, **Krościna Mała** z folwarkiem, na pld. rozbudowana o drogę prostopadłą do pierwotnej, Ligota Strupińska – nieregularna ulicówka z zespołem dworskim, Zakrzewo – z folwarkiem na płn.

Mieszany charakter posiada **Wilkowa**, w części ulicówka, w części wielodrożnica, co wynika z pierwotnego podziału na dwie osady.

W efekcie wzrostu zaludnienia z pierwotnych ulicówek wykształcały się wielodrożnice. Przykładem takich wsi są:

Kopaszyn – w poł. XVIII w. była to ulicówka o zabudowie rozlokowanej wzdłuż zach. brzegu strumienia. Droga do Prusic przebiegała poza linią zabudowy, stopniowa wykształciła się wzdłuż niej zabudowa. Na pld. krańcu wsi znajdował się folwark. W końcu XIX w. znikła zabudowa wsi na płn. od folwarku, w wyniku przebudowy folwarku zanikła stara droga do Prusic, jej rolę przejęła nowa droga wytyczona wzdłuż zach. granicy siedliska.

Jagoszyce – ok. poł. XVIII w. wieś prezentowała układ dobrze wykształconej ulicówki z folwarkiem na płn. od głównej drogi. Układ przetrwał do poł. XIX w. W 2 poł. XIX w., w miejscu ogrodów folwarcznych powstał park o dwudzielnej kompozycji, rozbudowała się wsch. część wsi.

Krościna Wielka – wielodrożnica powstała w wyniku przekształceń ulicówki powiązanej z folwarkiem. W poł. XVIII w. zabudowa zgrupowała się wzdłuż dwóch, nieco oddalonych od siebie dróg, z których wschodnia wiodła do folwarku usytuowanego na płn. krańcu wsi.

Świerzów – wielodrożnica powstała w wyniku redukcji zabudowy układu ulicowego ze zwartą, blokową zabudową działek siedliskowych (poł. XVIII w.); w XIX w. na południu powstało rozwidlenie dróg, co spowodowało przekształcenie wsi w wielodrożnicę.

Skokowa – wielodrożnica, której rozwój przyspieszyła budowa linii kolejowej w 1856 r. Wśród zabudowy sporo budynków z k. XIX w. i pocz. XX w.

Chodlewko – wielodrożnica wykształcona z osady folwarcznej rozlokowanej przy drodze, która w poł. XVIII w., miała kształt litery L.

Krościna Wielka – w poł. XVIII w. zabudowa grupowała się wzdłuż dwóch, nieco oddalonych dróg wiejskich, z których wsch. wiodła do folwarku w płn. części wsi. Później wieś przekształciła się w wielodrożnicę.

Budzicz – osada folwarczna do XVIII w. rozbudowana w ulicówkę z niewielkim placem na skrzyżowaniu dróg i folwarkiem w części pld., ob. wielodrożnica.

Górowo – ulicówka z folwarkiem, rozbudowana w XIX w. o drugą ulicę równoległą do pierwotnej drogi, obecnie wielodrożnica.

Pietrowice Male – w XVIII w. układ ulicówki podzielonej na dwie części, rozciągniętej na osi pñ.-płd., z odnogą w kierunku Prusic, potem rozbudowana.

Raszowice – w XVIII w. ulicówka wykształcona z osady pofolwarcznej, współcześnie rozbudowana na krańcach.

Dębica – w XVIII w. ulicówka z folwarkiem w pld.-wsch. części,

Gola – w poł. XVIII w. posiadała czytelny układ ulicówki.

Brzeźno, Kosinowo – wykształcone z osady przyfolwarcznej.

Inne układy ruralistyczne:

Ligotka – układ wsi nie uległ zmianie od poł. XVIII w. Jest to niewielka osada o zabudowie rozproszonej wzdłuż dwóch, prostopadłych do siebie dróg.

Pększyn – w poł. XVIII w. była to wieś o układzie rozbudowanej osady przyfolwarcznej. Zabudowa niewielkich gospodarstw zgrupowana była przy dwóch prostopadłych ulicach, trzecia droga, na osi pñ.-płd., łączyła wieś z folwarkiem. Obecny układ prezentuje zabudowę rozproszoną.

Borówek – to wieś o układzie rzędówki.

• ZESPOŁY ZABUDOWY REZYDENCJONALNEJ: ZESPOŁY PAŁACOWO-FOLWARCZNE I PARKI

Niemal każda wieś w gminie posiadała zespół folwarczny połączony z siedzibą pańską, ogrodem i parkiem. W niektórych miejscowościach znajdowało się kilka folwarków, w różny sposób warunkujących kształt przestrzenny wsi i ich rozwój gospodarczy. Zespoły te, po 1945 r. przejęte przez państwo polskie, przekształcone w Państwowe Gospodarstwa Rolne, stopniowo ulegały degradacji. Obecnie ich większość zachowana jest w stanie szczątkowym, budynki gospodarcze i mieszkalne zostały rozebrane lub zmieniono ich funkcję, zaniedbane parki straciły swój charakter kompozycyjny, pałace w większości zostały rozebrane. Z reguły czytelny pozostaje ogólny układ zespołu, granice parku i drzewostan, czasem układ alejek parkowych, oraz kształt gospodarczego majdanu.

Najcenniejszym, o znaczeniu ponadregionalnym jest zespół pałacowo-parkowy w Piotrkowicach, zespoły w Brzeźnie i Ligocie Strupińskiej mają znaczenie regionalne.

Piotrkowice – zespół folwarczny w poł. XVIII w. zlokalizowany był pośrodku wsi, po pñ. stronie siedliska. Folwark podzielony był na dwa osobne majdany gospodarcze rozmieszczone symetrycznie względem pałacu i parku. Ogród ozdobny wytyczony był biegiem strumienia., w XIX w. zastąpiony został parkiem angielskim (ok. 9 ha) z mauzoleum. Do jego pñ.-zach. naroża przylegał ogród gospodarczy. Oś założenia stanowiła aleja wiodąca w kierunku Strupiny wyprowadzona z pld. podjazdu pałacu, w końcu XVIII w. obsadzona drzewami. W pocz. XIX w. wzbogacono zabudowę folwarku, natomiast w końcu XIX w., na pld. od wsi istniała bażanciarnia.

Park krajobrazowy z ruiną mauzoleum rodziny von Dankelmann, ogrody gospodarcze, pałac oraz zabudowanie folwarczne – ujęte są strefą „A” ochrony konserwatorskiej. W parku znajdują się trzy stawy oraz łączący je strumień. Wokół rozległej polany od strony pałacu grupują się pomnikowe dęby, w pobliżu pagórek widokowy. W drzewostanie znajdują się okazy o wymiarach pomnikowych: ponad 300-letnie dęby szypułkowe, 200-letnie lipy drobnolistne, klony polne i pospolite, topole białe, graby zwyczajne. Pałac pozostaje w znacznym stopniu zdewastowany, podjęty został remont. Formą wyróżniają się budynki obu folwarków w tym: spichlerz z poł. XIX w., dawna ujeżdżalnia oraz stajnie i mieszkania.

Brzeźno – założenie folwarczne w formie czworoboku budynków z siedzibą w pierzei wsch., widnieje na mapach z poł. XVIII w. Na zach. od zespołu znajdował się ciąg stawów rozdzielonych groblami. Stawy osuszono w 1 poł. XIX w. pozostawiając dwa. W ich miejscu w 2 poł. XIX w., założono park o pow. ok. 3,5 ha, z wykorzystaniem fragmentów naturalnego lasu; obsadzone drzewami groble wykorzystano jako alejki spacerowe. Po pożarze folwarku w 1834 r. zespół odbudowano w pierwotnym kształcie, nową siedzibę wzniesiono w 1913 r. na miejscu poprzedniej.

Układ przestrzenny zespołu pozostaje niezmieniony, zachowane są granice parku, jego kompozycja i drzewostan oraz układ budynków folwarku. W starym drzewostanie występuje m.in. dąb szypułkowy (część ponad 200 letnich), buk pospolity, dąb szkarłatny, jesion wyniosły, lipa drobnolistna. W zespole funkcjonuje kompleks hotelowo-konferencyjny, na terenie parku urządzono pole golfowe. W parku znajduje się średniowieczny krzyż pokutny.

Dla założenia pałacowo-parkowego w jego granicach obejmujących park i zabudowę folwarczną wyznaczono strefę „B” ochrony konserwatorskiej, natomiast pałac wpisany jest do rejestru zabytków.

Ligota Strupińska – w poł. XVIII w. folwark tworzył czworoboczny, otoczony budynkami majdan, z siedzibą w płn.-wsch. narożu. W 1890 r. wzniesiono nowy pałac, usytuowany pośrodku założonego w tym samym czasie parku w typie angielskim – na płn.-zach. od przekształconego folwarku. Zabudowa folwarczna pochodzi z XIX i pocz. XX w.: dwie obory z 1905 r., kuźnia z 1913 r., dwie oficyny z ok. poł. XIX w. i budynek mieszkalny z 1905 r. Park o pow. 4,41 ha założony z wykorzystaniem urozmaiconego starego drzewostanu (m.in. buk pospolity, różne odmiany dębu, jodły, sosna czarna, lipa drobnolistna i inne), W drzewostanie wiele drzew o wymiarach pomnikowych np. dęby szypułkowe.

Raszowice – folwark istnieje na mapie z poł. XVIII w.: zabudowa gospodarcza i pałac wokół czworobocznego majdanu. Rezydencja wzmiankowana jest w 1830 r., przebudowana została ok. 1860 r. i w 1900 r. Prawdopodobnie przebudowano również folwark. W 2 poł. XIX w. na terenie ogrodów gospodarczych i łąk dworskich zorganizowano park krajobrazowy o powierzchni ok. 4 ha. W drzewostanie m.in.: buk pospolity, dąb szypułkowy, kasztanowiec, klony, lipy, głogi i inne. Na wsch. skraju parku – staw o pow. 0,4 ha.

Układ zespołu pozostaje czytelny, park zachował swoje granice i czytelny układ, zachowała się część zabudowy folwarku z k. XIX w. i pałac.

Kosinowo – wieś zorganizowała się wokół folwarku, którego kształt widoczny jest na mapach z poł. XVIII w. Mimo przebudowy zespołu na przełomie XIX/XX w. zachował się pierwotny układ: czworoboczny majdan gospodarczy otoczony budynkami, z dworem we wsch. pierzei. Zachował się również park z czytelnym układem kompozycyjnym, relikty regularnego ogrodu z alejami lipowymi wyznaczającymi układ kwaterowy; nad strumieniami i stawami pozostały relikty urządzeń wodnych pocz. XIX w., k. XIX w. Obecna zabudowa folwarku, pochodząca z przełomu XIX/XX w., jednolita stylistycznie w konwencji surowego gotyku – niszczeje. Uwagę zwraca neogotycka obora z oknami wykrojonymi w łuk Tudora, neoromańska wieża sygnalizacyjna wys. 15 m oraz ozdobna brama wjazdowa od płn. Rezydencja w Kosinowie została wzniesiona przez rodzinę von Salisch około 1870 r., z wykorzystaniem starszej siedziby szlacheckiej, wzmiankowanej m.in. w 1785 r. Dwór przebudowano w XX w., ob. pełni funkcje mieszkaniowe. Stefa „B” ochrony konserwatorskiej.

Krościna Mała – folwark powstał w poł. XIX w. w miejscu zabudowy pld. części wsi. Pałac o formie palladiańskiej willi – eklektyczny z elementami neorenesansu – ok. 1880 r. Zespół ma kształt nieregularnego czworoboku, dwór odsunięty na pld., oddzielony od majdanu szpalerem drzew, poprzedzony jest od płn. gazonem i podjazdem. Wokół dworu relikty parku. Zwarta zabudowa folwarczna (dwie oficyny, budynek mieszkalny, spichlerz i stodoły, obora i dwa budynki gospodarcze) pochodzi z okresu poł. XIX w. – pocz. XX w. Obecnie w zespole mieści się stacja doświadczalna Centralnego Ośrodka Badania Odmian Roślin Uprawnych.

Wilkowa – zachowały się tutaj dwa zespoły folwarczne, należące do dwóch odrębnych wsi.

Zespół w Wilkowej Małej widnieje na mapie z poł. XVIII w., park powstał w 2 poł. XIX w. Zachowały się trzy budynki folwarczne z końca XIX w., 12 ha park zachował swoje granice, jego układ jest nieczytelny. W starym drzewostanie występują m.in. dęby szypułkowe, graby zwyczajne, lipy drobnolistne, cisy i inne. W płn.-wsch. narożniku parku znajdował się cmentarz rodzinny rodu Wallenberg założony w XIX w., obecnie można znaleźć jedynie jeden nagrobek (Caroline Elizabeth von Wallenberg) ze stellą z głazu narzutowego, gruboziarnistego granitu oraz dwie płyty z granitu (Alexandrine Philippine von Wallenberg druga bez napisu).

Zespół w Wilkowej Wielkiej widnieje na mapie z poł. XVIII w.: prostokątny majdan otoczony z trzech stron budynkami gospodarczymi i pałacem – z czwartej. Przebudowany został ok. 1800 r. Park powstał w 2 poł. XIX w. wraz z owczarnią zlokalizowaną w płn.-zach. narożu. W wyniku powojennych przebudów pałac stracił cechy stylowe, po czym uległ znacznej dewastacji. Natomiast park angielski o pow. ok. 10 ha zachował pierwotne granice lecz jego kompozycja pozostaje nieczytelna. Mimo to prezentuje znaczne walory krajobrazowe i przyrodnicze. Z zabudowy folwarcznej pozostały dwie oficyny, wykorzystywane jako budynki mieszkalne oraz zrujnowany gołębnik z 1900 r. w pobliżu pałacu – na rzucie krzyża greckiego.

Górowo – zespół istniejący na mapie z poł. XVIII w., na krzyżówce drogi wiejskiej z drogą do Strupiny. Na płn. od skrzyżowania znajdował się staw z młynem i kaplicą. W 1871 r. pałac i zespół uległ gruntownej przebudowie, zaś na płd. i płd.-zach. od folwarku powstał park krajobrazowy z dwoma wzgórzami widokowymi oraz drogami poprowadzonymi na wzniesieniach i w obniżeniach terenu. W lesie, na płd. od granicy parku urządzono grobowiec właścicieli majątku.

Park zachował czytelne granice, układ dróg i ukształtowanie terenu. Drzewostan w znacznym stopniu został wymieniony. Mauzoleum zachowane jest w formie reliktu, pałac – w stanie zdewastowanym, układ folwarku został zatarty, zniknęła znaczna część folwarcznej zabudowy. Park i pałac wpisane są do rejestru zabytków, zespół ujęty strefą „B” ochrony konserwatorskiej i mimo znacznej degradacji, zachowuje znaczne walory krajobrazowe.

Borów – dwór i folwark wymieniane są w spisie z 1785 r. i w 1845 r. W 1886 r. majątek liczył 413 ha, w tym 205 ha pól uprawnych, 71 ha łąk, 17 ha pastwisk, 94 ha lasów, 15 ha stawów, 11 ha dróg i podwórzey gospodarczych. W czasie II wojny światowej dwór został zniszczony, po wojnie majątek przejęło państwo polskie.

Zespół znajduje się w płd. części wsi. Na mapie z 1887 r. widnieje wielki czworoboczny dziedziniec otoczony zabudową, z owalnym stawem na płn. od zabudowy i z parkiem. Obecnie, w płn.-zach. części zespołu zachował się park otoczony ogrodzeniem, założony w XIX w., prawdopodobnie na miejscu dawnego ogrodu dworskiego. Wśród starodrzewu: dąb szypułkowy, lipa drobnolistna, robinie akacjowe. Z zabudowy folwarcznej zachowała się płd.-zach. i płn.-zach. część – z końca XIX i pocz. XX w. oraz spichlerz z 1840 r. nakryty czterospadowym dachem.

Budzicz – ok. poł. XVIII w. budynki folwarku zgrupowane były wokół prostokątnego dziedzińca, na wsch. od nich znajdował się pałac, ogród ozdobny o regularnym układzie kwater i na płd. Od niego – ogród gospodarczy. Podobny układ widniej na mapie z 1887 r. Pałac, usytuowany w zach. części parku, od wsch. poprzedzony jest regularnym ogrodem. Na osi ogrodu znajduje się prosta droga dojazdowa od wsch. Zespół gospodarczy, zabudowany w czworobok, znajduje się na zach. od parku i druga, mniejsza część – na jego płd.-zach. obrzeżu.

Obecnie zachowany jest układ przestrzenny założenia gospodarczego, śladem po rezydencji jest park krajobrazowy z XVIII/XIX w. W drzewostanie przeważają gatunki liściaste: graby pospolite, lipy drobnolistne, wiązy szypułkowe, buki pospolite i purpurowe, dęby szypułkowe i czerwone. Szczególnie cennym okazem jest platan klonolistny o obwodzie 920 cm i wysokości 39 m o statusie pomnika przyrody. Zachowały się też dwie bramy parkowe z ok. 1870 r. Z budynków gospodarczych najstarszy jest spichlerz i stajnia – z 1835 r., pozostałe budynki pochodzą z końca XIX w., stodoła – z 1909 r.

Dębica – zespół złożony z folwarku i siedziby właściciela wzmiankowany jest w 1780 r. Rozwój rezydencji nastąpił wraz z rozbudową wsi w latach 1830-1860. W tym okresie został wybudowany pałac, w 2 poł. XIX w. założono również park. Założenie przetrwało II wojnę światową, w 1945 r. pałac zamieniono na biura Państwowego Gospodarstwa Rolnego oraz mieszkania dla pracowników; nie remontowany uległ zniszczeniu i w 1975 r. został rozebrany.

Na mapie z 1887 r. widnieje rozległy, prostokątny dziedziniec otoczony budynkami gospodarczymi, z pałacem w pierzei zach. Park, zorganizowany wokół owalnie wytyczonych alejek, zajmuje teren za pałacem i płd.-zach. narożnik zespołu. Za budynkami pierzei płn. – dwa niewielkie stawy. Zachowany park o powierzchni 1 ha jest obecnie zaniedbany. Alejki nieczytelne, zachował się starodrzew: dąb szypułkowy, grab zwyczajny, jesion wyniosły, robinia akacja. Z zabudowy folwarcznej zachowały się: dom zarządcy nr 19, spichlerz i stodoła – budynki z ok. 1870 r. oraz stodoła i stajnia z końca XIX w.

Jagoszyce – dwór i folwark wzmiankowany jest w 1689 r. i 1780 r. Zespół ulokowany był na płn. od drogi głównej. W 1845 r. wymieniony jest pałac, folwark, wiatrak, browar z gorzelnią. Stary dwór zapewne w XVIII w. został przebudowany na barokowy pałac. W 2 poł. XIX w., w miejscu ogrodów folwarcznych powstał park o dwudzielnej kompozycji. Po II wojnie światowej majątek przejęło państwo polskie. Pałac, uszkodzony w czasie działań wojennych w 1945 r., uległ rujnacji i w 1975 r. został rozebrany.

Obecnie z zabudowy folwarcznej zachowały się budynki pierzei wsch. i zach. oraz jeden budynek na płd.: oficyna dworska (nr 19-22) i dom mieszkalny nr 18 – datowane na okres 1850 i ok. 1900 r., spichlerz z poł. XIX w. oraz wozownia, dwie obory i budynki gospodarcze – z końca XIX w. i pocz. XX w. Brakuje całej pierzei płn. Park z XIX w., zajmujący obszar 3 ha na zach. od zespołu, utrzymany jest stosunkowo dobrze. Wśród starodrzewu m.in.: dąb szypułkowy, jesion wyniosły, platan klonolistny, grab zwyczajny, lipa. W parku urządzono ścieżkę edukacyjną.

Kopaszyn – dwór wzmiankowany jest w 1760 i 1780 r. W 1797 r. w jego miejscu w pobliżu stawu wzniesiono pałac. W końcu XIX w. przebudowano stary folwark pałac (1894 r.) oraz założono park o pow. 15 ha, a na zach. od folwarku powstał drugi. Na wsch. od parku założono cmentarz rodowy z kaplicą cmentarną. W 1830 r. i 1845 r. wymieniony jest pałac, folwark, 2 młyny, browar, gorzelnia oraz folwark w przysiółku Wilhelmshof i folwark Żłobki. Po II wojnie światowej majątek przejęło państwo polskie, folwark wraz z pałacem przekazano w zarząd Państwowemu Gospodarstwu Rolnemu, które użytkowało je jeszcze w 1991 r. Rezydencja, uszkodzona w czasie działań wojennych, została rozebrana.

Na mapie z końca XIX w. zespół pałacowo-folwarczny z wielkim stawem i rozległym parkiem – na płn. zajmuje owalny teren od zach., wsch. i płn. otoczony drogami, pośrodku wsch. części wsi. Obecnie teren rozparcelowany, pierwotny układ zespołu jest nieczytelny. Zachowały się zabudowania folwarczne części wsch. datowane na 2 poł. XIX w. – do 1929 r.: nr 12 – ujeżdżalnia, stodoła, stajnie, nr 13-14: budynek mieszkalno-gospodarczy i magazyn, furta, most (poł. XIX), stajnia, ob. dom mieszkalny, brama folwarku, podjazd do pałacu (poł. XIX w.), resztki ogrodu oraz park z końca XIX w. i cmentarz rodowy (2 poł. XIX w.) – na wsch. od folwarku. Park o pow. 15 ha – przecięty rzeczką Struga, zachował układ ścieżek i polan, drzewostan zaniedbany, w starodrzewie: dąb szypułkowy, kasztanowiec zwyczajny, klon polny i pospolity, itd.

Krościna Wielka – spis w 1780 r. wymienia we wsi dom właściciela i folwark, w 1844 r. wymieniony jest pałac, folwark, browar i gorzelnia. Folwark ulokowany był w płn. części wsi. Pałac w kształcie litery C, widniejący na mapie z końca XIX w., wzniesiony ok. poł. XIX w., zlokalizowany w parku po wsch. stronie drogi, rozebrany został po 1945 r. Zachował się zespół mieszkalno-gospodarczy (poł. XIX w.-1929 r.) złożony z dwóch domów mieszkalnych, domu mieszkalno-gospodarczego nr 39, budynku gospodarczego, wielkiej bramy i kuźni oraz park z XIX w., o powierzchni 3 ha, ze stawem.

Pietrowice Male – w XVIII i XIX w. we wsi wymieniane są trzy folwarki, dwa browary i gorzelnia. Folwark pld. z owczarnią – przy dużym stawie, posiadał młyn wodny. Folwark środkowy miał charakter rolniczy, na ptn. znajdował się folwark leśny. Zabudowa folwarczna grupowała się wokół czworobocznych majdanów. W 2 poł. XIX w. osuszono staw, owczarnię zastąpiła gorzelnia, przebudowano folwark pld., wzniesiono pałac, w miejscu ogrodów gospodarczych i łąk powstał park. Układ pozostał do dziś, mimo iż zlikwidowano folwarki, rozebrano pałac, zaś w pld. części parku wydzielono działki. Pozostałości folwarku obejmują zabudowę z okresu poł XIX w. – 1920 r.: domy mieszkalne nr 19, nr 22 ze stodołą i budynkiem gospodarczym, dom nr 23 z ruiną gorzelni i dom mieszkalny nr 24. Ponadto park z ok. 1900 r. zajmujący powierzchnię ok 2,5 ha ze starodrzewem: brzoza brodawkowata, dąb czerwony i szypułkowy, grab, jesion.

Skokowa – w 1780 r. wymieniony jest folwark, który widnieje na mapie z końca XIX w. Znajduje się na pld. od poprzecznej drogi wiejskiej (ob. ul. Wrocławskiej), na wsch. od linii kolejowej. Rozlokowany wokół dwóch podwórek tworzących lekko nieregularną literę L, otoczonych budynkami gospodarczymi. Na wsch. od zespołu gospodarczego znajdował się niewielki park ze stawem, na pld. od niego – wielki staw hodowlany o pow. 12,5 ha; w jego pobliżu starodrzew – dęby szypułkowe. Obecnie kształt zespołu pozostaje nieczytelny. Zachowały się budynki przy ul. Wrocławskiej nr 11-13 (XIX/XX w.): dom mieszkalny, budynek gospodarczy i magazyn, dom mieszkalno-gospodarczy (ok. 1880 r.), dwie stodoły z ok. 1880 i stodoła z 2 poł. XIX w., należące do różnych właścicieli.

Zakrzewo – z dawnego zespołu dworskiego, znajdującego się w ptn. części wsi, z pałacem z 2 poł. XIX w., folwarkiem i ogrodami, zniszczonego w 1945 r., potem przekształconego w PGR, zachował się dom mieszkalny nr 14 (ok. 1880 r.) i stodoła (ok. 1880 r.) oraz pozostałości parku krajobrazowego z XIX w. Wśród drzewostanu starodrzew, m.in.: dąb szypułkowy, kasztanowiec zwyczajny, klon jednolistny. Pierwotny układ parku nieczytelny. Wzdłuż drogi prowadzącej przez wieś, do zespołu dworskiego ciągnie się szpaler ponad 100-letnich lip drobnolistnych.

Strupina – folwark na mapie z końca XIX w. zlokalizowany był w centrum miejscowości, po wsch. stronie kościoła. Równoległoboczne podwórze otoczone było zabudowaniami gospodarczymi. Obecnie zachowały się budynki przy ul. Piastowskiej 2 i 4B: rządcówka (XIX/XX w.), dom mieszkalny (1895 r.), budynek gospodarczy (1880 r.) i brama (ok. 1900 r.).

Kaszyce Wielkie – zespół folwarczny wzmiankowany w poł. XVIII w., zlokalizowany jest w ptn. części wsi. Siedziba znajdowała się na wsch. od narożnika zabudowy czworobocznego majdanu. Folwark spłonął w 1784 r. Obecny zespół folwarczny datowany jest na poł. XIX w. – 1 ćw. XX w. Obecnie jego układ jest nieczytelny, z zabudowy zachowały się dwie oficyny mieszkalne z poł. XIX w. i z ok. 1925 r., oraz obora z k. XIX w.

• CMENTARZE

Cmentarze stanowią ważny element krajobrazu kulturowego, są elementem dziedzictwa materialnego – opatrzone cennymi zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu, a równocześnie odnoszą się do dziedzictwa niematerialnego – jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych. Przechowując pamięć o minionych latach, stają się pomnikami historii. W tym kontekście dbałość o miejsca ostatniego spoczynku wydaje się rzeczą oczywistą, bez względu na charakter wyznaniowy cmentarza, czy podziały narodowościowo-społeczne. Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości, niezależnie od stanu zachowania – oznakować tablicami informacyjnymi.

Na terenie gminy Prusice odnaleźć można kilka typów cmentarzy. Znajduje się 12 zabytkowych cmentarzy. Stan zachowania cmentarzy jest zróżnicowany. Cmentarze ewangelickie, rodowe są bardzo złym stanie, są zaniedbane, zarośnięte i nieoznakowane. Cmentarze rzymsko-

katolickie, parafialne są dobrze utrzymane. Poniżej, w Tabeli nr 2, przedstawiono zabytkowe cmentarze na terenie gminy.

Tabela nr 2. Zabytkowe cmentarze na terenie gminy Prusice

LP.	ADRES, OBIEKT	DATOWANIE, OBSZAR	OPIS
1	Górowo Cmentarz ewangelicki na płn. od wsi, przy drodze na Strupiny	1 poł. XIX w. 0,24 ha	Na planie wąskiego, wydłużonego prostokąta, przecięty aleją lipową, na obrzeżach nieliczne drzewa – starodrzew. Zachowane fragmenty nagrobków z 2 poł. XIX w. Wnętrze zniszczone, zarośnięte, zachowany nagrobek granitowy Juliane Hirsch zm. 1922 r. i kilka innych zniszczonych. Pozostał stary drzewostan.
2	Kopaszyn Cmentarz rodowy ok. 500 m na wsch. od wsi, w lesie	1828-1871 (daty nagrobków)	Założony na splantowanym szczycie wzniesienia w lesie, poprzedzony ścieżką obsadzona aleją. Założenie słabo czytelne, porośnięte samosiejkami. Pośrodku fundamenty dwóch kaplic i dwie lipy, od wsch. za nimi szereg nagrobków i komora grobowa. Wśród nagrobków zidentyfikowane nagrobki rodziny Lübeck i Walther – Croneck. Obiekt zdewastowany, układ czytelny.
3	Pawłów Trzebnicki Cmentarz ewangelicki przy kościele filialnym – miejsce pocmentarne	Pocz. XVIII w. 0,25 ha	Usytuowany pośrodku międzyulicznego bloku zabudowy wsi, na planie nieregularnego czworoboku zwężonego od płn.-wsch. Teren ogrodzony, z filarową bramką. Pośrodku kościół i dzwonnica. Szpaler drzew dookoła, wewnątrz splantowane, zamienione na trawiasty plan przykościelny. Zachowana płyta epitafijna i fragmenty nagrobków z k. XIX i pocz. XX w., najstarszy – epitafium 1694 r.
4	Piotrkowice Cmentarz rodowy w parku pałacowym	Po 1850 r.	Mauzoleum hrabiów von Danckelmann. Złożone z kaplicy i dwóch komór grobowych. Kaplica trójdzielna budowla murowana z cegły; ściany rozczłonkowane lizenami, w zwieńczeniu spiętymi gzymsem. Ruina.
5	Prusice Cmentarz żydowski za drogą do Wrocławia, przy szosie do Kopaszyna	1750 r.-2 poł. XIX w. 0,13 ha	Teren równinny, z trzech stron otoczony murem ceglany, częściowo tynkowanym rozczłonkowanym lizenami zwieńczonym fryzem arkadkowym. Nagrobków brak – wg informacji mieszkańców nagrobki zakopano na cmentarzu. Teren splantowany, częściowo porośnięty chwastami, przy ogrodzeniu lipa. Od pld. – budynek transformatora.
6	Prusice Cmentarz parafialny	1821 r. 2,52 ha	Na planie mocno wydłużonego trapezu, z grupą zwartej zieleni wysokiej w części zach. Teren ogrodzony, w części płn. ceglany, tynkowany mur z niemieckimi nagrobkami w typie architektonicznym. Pozostałości starych nagrobków z 3 ćw. XIX w. – w części zach. Kaplica cmentarna, na rzucie krzyża z 1914 r., murowany budynek gospodarczy – dawny dom grabarza z k. XIX w., brama główna z pocz. XX w. o słupach

			z kamiennych ciosów. Pierwotnie z aleją wzdłużną i poprzecznymi alejkami, kwatery reprezentacyjna – od pñ. Mogiły orientowane.
7	Prusice Cmentarz przy kościelny pw. św. Jakuba Apostoła		Przekształcony w plac przykościelny. Zachowana kaplica – grotka z kamieni polnych i łamanych z figurką MB Niepokalanej – l. 60. XX w.
8	Skokowa Cmentarz ewangelicki, ob. katolicki ul. Kościelna 1	Poł. XIX w. 0,5 ha	Cmentarz ewangelicki zdewastowany po 1945 r., katolicki otwarty w 2008 r. nieliczne płyty nagrobne umieszczone w kaplicy grobowej z napisem w języku polskim i niemieckim i nazwiskami zmarłych – na tablicy. Cmentarz na rzucie prostokąta na osi pñ.-płd. Teren ogrodzony, aleja główna osiowa z lip drobnolistnych. Wzdłuż zach. granicy dwie kaplice grobowe (1920 r. i pocz. XX w.), kaplica cmentarna w płd.-wsch. części – pocz. XX w. Przy wejściu na cmentarz ok. 160-letni dąb szypułkowy (obwód ok. 330 cm).
9	Strupina Miejsce pocmentarne, d. cmentarz ewangelicki pñ. strona skrzyżowania ul. ks. Tichego z DW339	XVIII-XIX w., pocz. XX w. 1 ha	Wydłużony prostokątny obszar z czytelnym podziałem na prostokątne kwatery uzyskany szpalerami lip. Pomniki poległych w I wojnie światowej; nieczynny, nieużytkowany.
10	Strupina Cmentarz parafialny pñ.-zach. kraniec wsi	Ok. 1930 r.	Prostokątny, ogrodzony siatką z bramką, z dwiema prostopadłymi alejami lipowymi i szpalerem obrzeżnym.
11	Wilkowa Cmentarz leśny rodziny von Wallenberg pñ.-zach. narożnik parku dworskiego	2 poł. XIX w. 0,11 ha	Na planie kwadratu, mogiły orientowane, nagrobek Caroline Elizabeth von Wallenberg ze stellä z głazu narzutowego, gruboziarnistego granitu oraz dwie płyty z granitu (Alexandrine Philippine von Wallenberg druga bez napisu).
12	Wilkowa (Mała) Cmentarz poewangelicki, leśny	2 poł. XIX w. 0,11 ha	Usytuowany na wsch. od wsi, na terenie równinnym, pośród lasu, na planie kwadratu z wejściem od wsch.

5.3.2. Historyczne obiekty budowlane

Historyczne obiekty budowlane są to zabytki nieruchome: rezydencje, obiekty sakralne, budynki municypalne, domy mieszkalne miejskie i wiejskie, zabytki techniki, które posiadają wartość historyczną, artystyczną bądź naukową, dzięki której zostały wpisane do rejestru zabytków oraz objęte ustaleniami ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Poniżej opisano najcenniejsze obiekty z terenu gminy Prusice.

• OBIEKTY SAKRALNE

Kościół parafialny pw. św. Jakuba Apostoła w Prusicach

Zdjęcie nr 1. Kościół parafialny pw. św. Jakuba Apostoła w Prusicach

Kościół wzmiankowany w 1335 r., obecny wzniesiony w 1 poł. XV w. (prezbiterium z zakrystią, korpus, kaplica pld. przy korpusie), odbudowany po zniszczeniach husyckich wraz z kaplicą Kurzbachów w latach 1491-1492 (nowy strop, wieża), empory – pocz. XVII w., w 2 poł. XVII w. rozbudowany o kaplicę Hatzfeldów, 1681 r. – loża kolatorska (tzw. oratorium Hatzfeldów), 1833 r. – podwyższenie wieży o 1 kondygnację (Otto Goedsche), 2 ćw. XIX w. – budowa kruchty.

Kościół gotycki o bryle ukształtowanej w XV w., wzbogacony o formy barokowe (kaplica Hatzfeldów:) i XIX-wieczne kruchty.

Kościół oszkarpowany, o jednonawowym korpusie nakrytym stropem fasetowym, z nieco węższym i niższym, dwuprzęsłowym prezbiterium nakrytym sklepieniem krzyżowo-żebrowym ze zwornikami z piaskowca. W fasadzie kwadratowa wieża. Do pld. ściany prezbiterium przylega kaplica Hatzfeldów – prostokątna, dwuprzęsłowa nakryta sklepieniem krzyżowym z dekoracją sztukatorską. Po pñ. stronie prezbiterium – zakrystia z wejściem w okrągłej baszcie. Wieża sześciokondygnacyjna, w dwóch górnych kondygnacjach węższa, z ćwierćkolistą klatką schodową w narożu. Dachy dwuspadowe, elewacje ceglane, we wnętrzu zachowane gotyckie portale z piaskowca (XV w.), renesansowa chrzcielnica z 1600 r. i barokowa kropielnica z piaskowca (1660 r.), ołtarze barokowe z 1 poł. XVIII w.

Kaplica grobowa hrabiego Melchiora von Hatzfelda. Sztukaterie autorstwa Domenico Rossi wg projektu jego ojca Carlo Rossi. Pośrodku tumba grobowa Melchiora von Hatzfelda z 1659-1661 – dzieło Achilliesa Kerna. Ołtarz późnorenesansowy (ok. 1660 r.) Na zachodniej ścianie kaplicy – płyta nagrobna dziecka.

W kaplicy Kurzbachów renesansowa, piaskowcowa płyta nagrobna Zygmunta Kurzbacha z 1513 r. i trzy płyty renesansowe z piaskowca przedstawiające: rycerza z końca XVI w., niewiastę

oraz młodzieńca z początku XVII w. W południową ścianę nawy wmontowane epitafium barokowe Adama Laube zmarłego w 1667 r.

Od pñ. cmentarz kościelny otoczony jest murem z furką. Plebania z XVII w., przebudowana w XVIII i XIX w.

Kościół pomocniczy św. Józefa Oblubieńca w Prusicach, ul. Powstańców Śląskich 8

Zdjęcie nr 2. Kościół pomocniczy św. Józefa Oblubieńca w Prusicach, ul. Powstańców Śląskich 8

Kościół zbudowany w latach 1910-1911, jako ewangelicki. W 1956 r. przekazany kościołowi rzymskokatolickiemu, ponownie oddany do użytku w 1986 r. Stylowo stanowi połączenie modernizmu z elementami stylów historycznych, z zacytowaniem formy szczytów ratusza w Prusicach. Jest to projekt wrocławskiej spółki architektonicznej R. Gaze & Büttcher.

Bryła znacznie trójpoziomowymi szczytami. Budynek wzniesiony na rzucie prostokąta z węższym, prosto zamkniętym prezbiterium ujętym aneksami klatki schodowej i zakrystii, z wieżą sześciokondygnacyjną na rzucie kwadratu, nakrytą belwederowym hełmem – w pñ.-zach. narożniku oraz wykuszem klatki schodowej. Korpus trójnawowy, pseudohalowy z emporami wspartymi na kolumnach. Wnętrze korpusu dwuprzęsłowe, nakryte sklepieniem żaglastym, nad nawami bocznymi kolebki poprzeczne, w prezbiterium dwa przęsła sklepienia kolebkowego o różnej rozpiętości.

Ściany ceglane, licowane cegłą w układzie pasmowym, w dolnych kondygnacjach wieży – okładzina kamienna, portal – lico, kolumny i tympanon – z piaskowca, opaski okienne i gargulce – ze sztucznego kamienia. Wyposażenie głównie z 1910 r.

Kościół pw. Niepokalanego Serca Najświętszej Marii Panny w Strupinie

Zdjęcie nr 3. Kościół pw. Niepokalanego Serca Najświętszej Marii Panny w Strupinie

Pierwotny kościół ewangelicki, zniszczony przez husytów na pocz. XV w., po odbudowie został przejęty przez protestantów. Kolejna odbudowa nastąpiła po zniszczeniach wojny trzydziestoletniej, w 1663 r. dodano barokową drewnianą dzwonnice – wieżę. Na przełomie XVII/XVIII w. kościół zyskał bogaty wystrój. W 1828 r. z powodu złego stanu technicznego budowlę rozebrano i zbudowano od nowa w latach 1878-1880 według projektu mistrza budowlanego Krause ze Strupiny.

Kościół eklektyczny z elementami neoromańskimi i motywami neogotyckimi (wieża, detal architektoniczny). W projekcie czytelne wpływy K. F. Schinkla (odkryty drewniany strop, wieża).

We wnętrzu w ścianie zachodniej wmurowane liczne kartusze i epitafia rodów szlacheckich – kolatorów kościoła oraz nagrobki późnorenansowe z XVII w., przeniesione z rozebranej budowli.

Prostokątna, jednonawowa sześcioprzęsłowa nawa, prezbiterium niższe i węższe, zamknięte poligonalnie, ujęte prostokątnymi aneksami. W fasadzie masywna, sześciokondygnacyjna wieża na rzucie kwadratu, ujęta prostokątnymi klatkami schodowymi. Elewacje na kamiennym cokole, licowane cegłą, ujęte podziałami ramowymi w postaci gzymsów, lizen i fryzów arkadkowych – w zwieńczeniu. Elewacje wieży artykułowane systemem gzymsów kordonowych i wieńczącym gzymsem kroksztynowym oraz podziałami lizenowymi z nadwieszonymi arkadkami. W ostatniej kondygnacji wieży narożne obeliskowe sterczyny z arkadowymi blendami, tarcza zegara i blendy oraz okienka wpisane w trójlistne arkadowe wnęki.

We wnętrzu szerokie drewniane empory podtrzymujące wysoki strop.

Kościół pw. św. Piotra i Pawła w Pawłowie Trzebnickim

Zdjęcie nr 4. Kościół pw. św. Piotra i Pawła w Pawłowie Trzebnickim

W średniowieczu we wsi istniała kaplica, w latach ok. 1550-1554 znajdująca się w rękach ewangelików, w latach 1554-1708 ponownie w rękach katolików. W latach 1708-1709 wzniesiono obecny barokowy kościół ewangelicki, który początkowo był dwuwyznaniowy. Restaurowany w 1972 r.

Kościół centralny na rzucie krzyża greckiego. Ośmioboczny korpus nakryty jest ośmospadowym dachem mansardowym z oknami powiekowymi i sygnaturką z latarnią – w zwieńczeniu. Ramiona nische, prostokątne, nakryte dwuspadowo.

Ściany na wysokiej podmurówce, w konstrukcji słupowo-szkieletowej, z wypełnieniem z cegły, tynkowanym. Otwory okienne koliste i eliptyczne. We wnętrzu dwie kondygnacje empor, stropy drewniane, nad emporami malowane., w korpusie – drewniana kopuła drewniana z latarnią.

Kościół pw. św. Michała Archanioła we Wszemirowie

Zdjęcie nr 5. Kościół pw. św. Michała Archanioła we Wszemirowie

Pierwotnie drewniany kościół wzmiankowany jest w 1300 r., obecny barokowy, wzniesiony w 1780 r., restaurowany w XIX w. i 1972 r.

Orientowany, murowany, tynkowany, jednonawowy z węższym, półkoliście zamkniętym prezbiterium i czterokondygnacyjną wieżą wtopioną w fasadę. Przy ścianach prezbiterium dwie kaplice. Dach dwuspadowy, kaplice kryte pulpitowo, wieża – namiotowo. Ściany ujęte podziałami

ramowymi, okna zamknięte półkoliście. We wnętrzu sklepienia kolebkowe z lunetami wsparte na pilastrach.

Kaplica mszalna pw. MB Królowej Polski, Kaszyce Wielkie nr28

Zdjęcie nr 6. Kaplica mszalna pw. MB Królowej Polski, Kaszyce Wielkie nr 28

Kaplica powstała w 1872 r. Budynek przypomina dom mieszkalny, w kalenicy – sygnaturka. Do 1933 r. była tu katolicka kaplica pw. św. Józefa.

Kaplica cmentarna w Prusicach, ul. Żmigrodzka

Zdjęcie nr 7. Kaplica cmentarna w Prusicach, ul. Żmigrodzka

Kaplica cmentarna, murowana, na rzucie krzyża, powstała w 1914 r. Przed wejściem dwie przysadziste kolumny wspierające trójkątny naczółek, na bokach zwieńczony kamiennymi krzyżami. W narożnikach znajdują się sterczyny. Górne okna zamknięte półkoliście, nad nimi oculusy. Frontowy szczyt kaplicy zakończony uskokową sterczyną, na której znajduje się metalowy krzyż o trójkoliście zakończonych ramionach, pod obdaszkiem.

• OBEKTY MAŁEJ ARCHITEKTURY – KRZYŻE, KAPLICZKI, FIGURY

Ten typ niewielkich budowli odzwierciedla złożoność dziejów wsi wchodzących obecnie w skład gminy Prusice. Istniejące kapliczki powstały głównie w 2 poł. XX w. Są to niewielkie budowle w postaci kapliczek słupowych. Na terenie gminy występują także przydrożne krzyże oraz pomniki.

– **Borów:** kapliczka słupowa zbudowana po 1945 r., na miejscu pomnika poległych w I wojnie światowej.

– **Brzeźno:** krzyż pokutny na terenie parku, granitowy, nieregularny o wymiarach 85x75x9 cm. Został przeniesiony do parku w 1936 r., po wojnie uważany za zaginiony, w 1985 r. odnaleziony podczas inwentaryzacji krajoznawczej i ustawiony na obecnym miejscu.

– **Budzicz:** krzyż dziękczynny za przeżycie wojny, 1947 r., wymieniony w 1980 r. i ponownie w 2009 r.; kapliczka (1958 r.) o ludowych cechach ludowych, murowana, tynkowana, na rzucie kwadratu, na wielostopniowym cokole słup o nieregularnej linii, zwieńczony drewnianym krzyżem o trójlistnie zakończonych ramionach.

– **Chodlewko:** krzyż przydrożny (1980 r.), drewniany, wymieniony w 2007 r.

- **Gąski:** kapliczka wzniesiona w 2008 r., na cześć polskich olimpijczyków w strzelectwie sportowym; krzyż ku czci Jana Pawła II.
- **Lęgów:** głaz narzutowy z wyrytym znakiem granicznym w kształcie krzyża, obok starego dębu na grobli dużego stawu.
- **Wszemirów:** kapliczka z końca XIX w., usytuowana przy posesji nr 1.
- **Zakrzewo:** krzyż przydrożny (1983 r.) na skraju wsi, drewniany; krzyż przydrożny (lata 70. XX w.) metalowo-betonowy na betonowym cokole, wykładanym kamykami polnymi i kawałkami kolorowego szkła.

Pomniki:

- **Piotrkowice,** pomnik ku czci mieszkańców wsi poległych w I wojnie światowej.
- **Prusice, ul. Aleja Lipowa,** kamień św. Jadwigi, granitowy głaz narzutowy. Na kamieniu wgłębienie przypominające kształtem odcisk stopy, obok wgłębienie o nierównej powierzchni. Według legendy jest to głaz z odciskiem nogi św. Jadwigi i łapki jej psa.
- **Prusice, ul. Żmigrodzka,** pomnik poświęcony mieszkańcom Prusic poległym w I wojnie światowej. W 2014 r. pomnik został odrestaurowany, zagospodarowano również teren dookoła: nowa nawierzchnia, ławki, tablica informacyjna i elementy dekoracyjne. Na pomniku wyryto nowy napis: „Ku Pamięci Poległych Mieszkańców Prusic w Walce o Niepodległość Ojczyzny”.
- **Prusice,** hala Pamięci, w kruchcie kościoła pw. św. Józefa – tablice z czarnego marmuru, na których są umieszczone nazwiska poległych w latach 1914-1918 mieszkańców prusickiej parafii.
- **Świerzów,** pomnik ku czci mieszkańców wsi poległych w I wojnie światowej, na skrzyżowaniu dróg polnych. Obecnie zniszczony, zachował się betonowy postument, płyta granitowa z napisem i płytko rytym krzyżem maltańskim.
- **Wszemirów,** pomnik ku czci mieszkańców wsi poległych w I wojnie światowej.

• OBIEKTY REZYDENCJONALNE

Pałac w Brzeźnie

Zdjęcie nr 8. Pałac w Brzeźnie

Rezydencja wzmiankowana 1787 r. i 1830 r., obecna budowla z 1830 r., przebudowana w 1913 r. Budynek o znacznie rozczłonkowanej bryle, murowany, tynkowany, założony na planie zbliżonym do prostokąta, z różnorodnymi ryzalitami, gankiem i wydatnym wielobocznym aneksem z werandą na piętrze – w narożniku płn.-wsch., balkonem oraz z kwadratową wieżą. Podpiwniczony, dwukondygnacyjny, z częściowo użytkowym poddaszem, nakryty dachem wielospadowym z lukarnami. Ściany gładko tynkowane, podziały poziome w formie gzymśów podokiennych, międzykondygnacyjnego fryzu ujętego w gzymśy i fryzu z gzymsem – w zwieńczeniu. W szczycie – podziały lizenowe. Okna prostokątne i zamknięte łukiem tudora, w profilowanych opaskach.

Dwór w Krościnie Małej

Zdjęcie nr 9. Dwór w Krościnie Małej

Dwór o formie palladiańskiej willi – eklektyczny z elementami neorenesanu – ok. 1880 r. Dwór założony na rzucie prostokąta zbliżonego do kwadratu, podpiwniczony, parterowy, z użytkowym poddaszem, nakryty dachem czterospadowym o niewielkim kącie nachylenia połaci. Fasada siedmioosiowa z centralnym trzyosiowym ryzalitem mieszczącym główne wejście, ryzalit zwieńczony trójkątnym przyczółkiem, poprzedzony jest gankiem ze schodami. W elewacji tylnej i bocznej elewacji wsch. – płytkie ryzalitty. Elewacje bogate w detale architektoniczne: wieńczący gzyms kostkowy, fryz, nad oknami półkoliste naczółki z dekoracją sztukatorską, płyciny podokienne, profilowane opaski okien w części obramień zastąpione pilastrami z kompozytowymi głowicami. Dach tarasu wsparty na drewnianych słupach z dekoracją ciesielską o motywach roślinnych,

Obecnie w budynku znajduje się stacja doświadczalna Centralnego Ośrodka Badania Odmian Roślin Uprawnych (COBORU).

Dwór w Raszowicach

Zdjęcie nr 10. Dwór w Raszowicach

Dwór wzmiankowany w 1830 r., w obecnej formie klasycystyczny z 1860 r. i 1900 r. Murowany z cegły, tynkowany, założony na rzucie prostokąta, z parterową przybudówką zwieńczoną tarasem – od wsch. Podpiwniczony, dwukondygnacyjny nakryty dachem czterospadowym. Elewacje zdobione boniowaniem pasowym, prostokątne okna w profilowanych opaskach, część z płycinami podokiennymi z dekoracją sztukatorską.

Zabytek należy do firmy „Dobra Ziemia” Sp. z o.o. Współwłaścicielami spółki są potomkowie niemieckich właścicieli majątku w Raszowicach – von Lucke.

Pałac w Ligocie Strupińskiej

Zdjęcie nr 11. Pałac w Ligocie Strupińskiej

Pałac wzmiankowany w 1845 r., obecny wzniesiony ok. 1890 r. jest własnością prywatną. Zleceniodawcą jego budowy była zapewne hrabina Agnes von Pourtalès. Neobarokowy budynek murowany, na planie rozczłonkowanego prostokąta ze ściętym narożem, z aneksami, ryzalitami i trójkondygnacyjną, cylindryczną basztą w narożu półn.-zach., zwieńczoną cebulastym hełmem. Podpiwniczony, dwukondygnacyjny, nakryty dachami mansardowymi z lukarnami. Dwuosiowa fasada skomponowana asymetrycznie, z wejściem umieszczonym w parterowym ganku zwieńczonym balkonem. Elewacje ryzalitowane, narożniki zaakcentowane boniowaniem, okna w uszakowych opaskach ze zwornikiem w kluczu; W części okien podwieszony ornament cęgowy – pod parapetami oraz spływy wolutowe po bokach zworników. Detal architektoniczny wypracowany w tynku.

Pałac w Piotrkowicach

Zdjęcie nr 12. Pałac w Piotrkowicach

Barokowy pałac został wzniesiony w 1693 r. dla rodziny von Maltzan, w 2 poł. XIX w. został odnowiony. Niszczący od 1969 r., w 1985 r. poddany pracom zabezpieczającym, obecnie stanowi własność prywatną.

Zwarta czterokondygnacyjna bryła na rzucie prostokąta, z jednokondygnacyjną przybudówką od wsch., nakryta czterospadowym dachem mansardowym. Na osi elewacji półd. i półn. – portyki wejściowe. Budynek murowany z kamienia i cegły, tynkowany. Elewacje ośmioosiowe, boczne – czteroosiowe, ujednolicone w podziałach i dekoracjach. Dolna kondygnacja w formie boniowanego cokołu zwieńczonego wyładowanym gzymsem wspartym na wolutowych konsolach. Kondygnacje bogato dekorowane, rozczłonkowane rozmieszczonymi osiowo pilastrami z dekoracją w formie plastycznych girland owocowo-roślinnych na trzonach. Naroża ujęte w zdwojone pilastry korynckie dekorowane festonami z pęków owoców. Między oknami płyciny z dekoracją w formie kartuszy z liści akantu. Dekoracje elewacyjne łączone są z postacią włoskiego architekta Giovanniego Simonettiego. Wnętrze trzytraktowe z sienią sklepioną kolebkowo zdobioną sztukateriami o motywie ornamentu okuciowego. Ponadto sklepienia kolebkowe z lunetami i kolebkowo-krzyżowe oraz polichromowane stropy i strop kasetonowy.

Pałac w Górowie

Zdjęcie nr 13. Pałac w Górowie

Zbudowany ok. 1800 r., przebudowany w 1871 r. wg projektu Wassermanna. Budynek na rzucie wydłużonego prostokąta, podpiwniczony, dwukondygnacyjny, z użytkowym poddaszem, z dwoma węższymi skrzydłami. Dach główny mansardowy z facjatkami zwieńczonymi szczytami wykrojonymi w spływy wolutowe i lukarnami, skrzydła przykryte dachami mansardowo-naczółkowymi. Na osi fasady trójosiowy podcień kolumnowy dźwigający taras, na osi elewacji ogrodowej – podcień filarowy, w skrajnych osiach elewacji ogrodowej – jednokondygnacyjne ryzalitty: na rzucie trapezu i na rzucie odcinka koła. Wnętrze dwutraktowe z sienią na rzucie litery K. Elewacje na cokole zaznaczonym uskokiem, dzielone pionowymi ramiakami ujmującymi poszczególne osie okienne. Okna w opaskach z górnymi uszakami, w strefie międzyokiennej każdej osi – prostokątna płycina z wgłębny owalem. Detal architektoniczny wypracowany w tynku.

• OBIEKTY UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ

Ratusz w Prusicach²

Zdjęcie nr 14. Ratusz w Prusicach

Ratusz wzmiankowany w 1512 r., spalony w 1529 r., odbudowany w latach 1529-1553 wg projektu Jakuba Paara, w stylu renesansowym; w 1742 r. – od płn. dobudowano zbór ewangelicki. W 1831 r. budynek przebudowany, obecną formę uzyskał w latach 1932-1938 (projekt Ericha Graua), kiedy rozebrano zbór i wzniesiono nowy budynek z podcieniami, zabudowanymi w 1982 r. Jest to budynek renesansowy z elementami gotyckimi. Poddany rewaloryzacji w latach 2010-2012.

Ratusz wzniesiony na rzucie prostokąta, dwu- i trójkondygnacyjny, nakryty dwuspadowymi dachami, z sześciokondygnacyjną wieżą w pld.-wsch. narożniku. Wieża wysunięta ryzalitowo, kwadratowa w dolnych kondygnacjach, ośmioboczna – w górnych, zwieńczona galeryjką z tarasem widokowym i hełmem z latarnią. W elewacji zach. dwa renesansowe szczyty, kamienny portal i dwubiegowe schody o biegach przeciwległych.

Elewację zachodnią zdobią dwa szczyty, renesansowy kamienny portal i dwa biegi schodów zewnętrznych. Na wieży zachował się zegar z 1897 r. oraz dzwony zegarowe z 1535 r. i 1604 r.

² Pawlak R., Zabytkowe ratusze, Warszawa, 2003 r.

Budynek Ośrodka Zdrowia w Prusicach, ul. Żmigrodzka 22

Zdjęcie nr 15. Budynek Ośrodka Zdrowia w Prusicach, ul. Żmigrodzka 22

Wzniesiony w miejscu Na miejscu obecnego Ośrodka Zdrowia w 1312 r. istniała kaplica pw. Nawiedzenia NMP (wzmiankowany w 1312 r., przebudowana ok. poł. XVI w.) i cmentarz dla ubogich i szpitalników. Zlikwidowana ok. 1803 r., cmentarz funkcjonował do poł. XIX w. W 1900 r. w miejscu kaplicy i cmentarza powstał budynek opieki dla ubogich z kaplicą modlitewną. W 1947 r. uruchomiono tu Ośrodek Zdrowia.

Budynek na rzucie prostokąta, podpiwniczony, dwukondygnacyjny, z użytkowym poddaszem, nakryty naczółkowym dachem. Elewacje licowane dwubarwną cegłą, ułożoną w gzymsy i dekoracyjne fryzy nad- i podokienne.

Szpital Miejski, ob. Dzienny dom pobytu „Senior Wigor” w Prusicach, ul. Żmigrodzka 39

Zdjęcie nr 16. Szpital Miejski, ob. Dzienny dom pobytu „Senior Wigor” w Prusicach, ul. Żmigrodzka 39

Wzniesiony w 1904 r. wg projektu architekta Goedtsche. W zespole szpitala znajduje się budynek stołówki (1920 r.), ob. mieszkalny i budynek gospodarczy z 1904 r. W latach 1957-1974 znajdował się tu Dom Dziecka, internat, następnie do 2005 r. szkoła, aktualnie przedszkole niepubliczne.

Budynek na rzucie prostokąta, z wydanymi dwuosiowymi ryzalitami w osiach skrajnych, podpiwniczony, dwukondygnacyjny, nakryty czterospadowym dachem mansardowym ze współczesnymi lukarnami. Murowany, elewacje wyłożone cegłą licówką, dekorowany gzymsami i fryzami z dwubarwnej licówki: gzymsy międzykondygnacyjne i nadokienne, naroża ścian i obramienia okien.

• ZABYTKI TECHNIKI**Skokowa, Zespół stacji PKP**

Zdjęcie nr 17. Budynek stacyjny, Skokowa

Zespół pochodzi z ok. 1880 r. Budynek stacyjny na rzucie „L” z przybudówką od płd. Parterowy z poddaszem, czteroskrzydłowy, skrzydła poprzeczne dwukondygnacyjne, wysunięte ryzalitowo. Murowany, dachy dwuspadowe z okapami wspartymi na ozdobnie wyciętych końcówkach krokwi. Elewacje tynkowane ujęte gzymsem kordonowym. W szczytach elewacji bocznych skrzydeł oculusy – od ulicy i medaliony – od peronu: w jednym postać kobieca z modelem stacji i rozwiniętym pergaminem, w drugim – postać kobieca trzymająca młot i obcęgi.

Od strony peronu wiata na dekoracyjnych słupach z zastrzałami, nakryta dachem pulpitem z ozdobnymi podokapnikami. Budynek jest po remoncie. Obok budynek gospodarczy, dawna nastawnia i dom pracowników kolejowych.

Wieża ciśnień, Skokowa

Zdjęcie nr 18. Wieża ciśnień, Skokowa

Wieża ciśnień pochodzi z ok. 1915 r. Na rzucie koła, murowana, ceglana. Nadwieszony zbiornik tynkowany fakturalnie z dekoracją z gładkiego tynku. Poniżej głęboko wcięte lizeny u góry połączone arkadowo.

5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej.

Na obszarze gminy Prusice funkcjonują dwie z ww. form. Jest to wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

5.4.1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Prusice znajduje się 55 obiektów wpisanych do rejestru zabytków (Tabela nr 3), w tym 24 stanowiska archeologiczne. Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 3. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków na terenie gminy Prusice

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES	NR	REJESTR ZABYTEKÓW	DATA REJESTRU
1	Borów	Dom mieszkalny w zespole dworskim		15	A/3936/645/W	1990-05-30
2	Borów	Oficyna w zespole dworskim		14	A/3936/645/W	1990-05-30
3	Borów	Spichlerz w zespole dworskim			A/3936/645/W	1990-05-30
4	Borów	Park dworski z fragmentem muru w zespole dworskim			A/3936/645/W	1990-05-30
5	Brzeźno	Pałac		1	A/3934/605/W	1987-06-11
6	Brzeźno	Park pałacowy			A/3928/402/W	1978-05-16
7	Budzicz	Park dworski			A/3932/409/W	1978-05-24
8	Górowo	Park pałacowy			A/3931/406/W	1978-05-24
9	Ligota Strupińska	Pałac		22	A/3933/597/W	1988-12-19
10	Ligota Strupińska	Park leśny			A/3930/404/W	1978-05-24
11	Pawłów Trzebnicki	Kościół fil. św. Piotra i Pawła			A/3937/479	1959-06-18
12	Pawłów Trzebnicki	Dzwonnica			A/3937/479	1959-06-18
13	Piotrkowice	Pałac w zespole pałacowym			A/3926/1039	1964-01-23
14	Piotrkowice	Stajnie, wozownie, ob. mieszkania w zespole pałacowym			A/6023/1-3	2016-10-11
15	Piotrkowice	Ujeżdżalnia w zespole pałacowym			A/6023/1-3	2016-10-11
16	Piotrkowice	Spichlerz w zespole pałacowym			A/3935/604/W	1988-08-10
17	Piotrkowice	Budynek mieszkalny w zespole pałacowym		70	A/6023/1-3	2016-10-11
18	Piotrkowice	Park pałacowy w zespole pałacowym			A/3929/403/W	1978-05-24

19	Piotrkowice	Kaplica grobowa rodziny von Danckelmann			A/6041	2017-02-27
20	Prusice	Miasto			A/1853/387	1956-11-25
21	Prusice	Kościół par. św. Jakuba Starszego	ul. Kościelna	3	A/3939/1207	1964-12-15
22	Prusice	Kościół fil. św. Józefa, d. ewangelicki	ul. Powstańców Śląskich	8	A/1098	2008-12-18
23	Prusice	Cmentarz par. z ogrodzeniem i bramą, ob. komunalny			A/3940/504/W	1983-04-06
24	Prusice	Ratusz	Rynek		A/3927/1208	1964-12-15
25	Raszowice	Dwór w zespole dworskim			A/3963/708/W	1995-05-12
26	Raszowice	Oficyna mieszkalna w zespole dworskim			A/3963/708/W	1995-05-12
27	Raszowice	Park dworski w zespole dworskim			A/3963/708/W	1995-05-12
28	Strupina	Kościół par. Niepokalanego Serca NMP	Rynek	7	A/973	2006-09-18
29	Wszemirów	Kościół par. św. Michała Archanioła			A/3938/1722	1966-06-20
STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE						
32	Górowo	cmentarzysko; kultura łużycka	17/55/74-26 AZP		322/Arch/1968	1968-03-15
33	Górowo	grodzisko; XIV w.	15/39/74-26 AZP		406/Arch/1968	1968-12-17
34	Krościna Wielka	osada; okres wpływów rzymskich	5/35/74-27 AZP		145/Arch/1965	1965-09-29
35	Krościna Wielka	osada; kultura łużycka	4/34/74-27 AZP		146/Arch/1965	1965-09-29
36	Krościna Wielka	osada, wczesne średniowiecze	9/39/74-27 AZP		147/Arch/1965	1965-09-29
37	Krościna Wielka (w dec. Dębica)	osada; wielokulturowa	3/33/74-27 AZP		58/Arch/1964	1964-09-27
38	Pawłów Trzebnicki	cmentarzysko; kultura łużycka	1/21/75-28 AZP		70/Arch/1964	1964-10-14
39	Pietrowice Małe	grodzisko; XIII w.	1/12/74-28 AZP		72/Arch/1964	1964-10-16
40	Piotrkowice	osada; wielokulturowa	14/31/73-26 AZP		Arch/1191/626/1987	1987-12-15
41	Piotrkowice	osada, starożytna	17/34/73-26 AZP		Arch/1192/627/1987	1987-12-15
42	Piotrkowice	osada; wielokulturowa	25/3/74-27 AZP		1294/729/Arch/1993	1993-01-26
43	Prusice	grodzisko; XIII w.	1/50/74-28 AZP		62/Arch/1964	1964-09-29
44	Raszowice	cmentarzysko; kultura łużycka	2/49/73-26 AZP		Arch/1193/628/1987	1987-12-15
45	Raszowice	osada; kultura łużycka, wczesne średniowiecze	12/59/73-26 AZP		Arch/1194/629/1987	1987-12-15
46	Raszowice	osada; epoka brązu, wczesne średniowiecze	13/60/73-26 AZP		Arch/1195/630/1987	1987-12-15
47	Raszowice	osada; X-XI w.	15/62/73-26 AZP		Arch/1196/631/1987	1987-12-15
48	Skokowa	osada; kultura łużycka, okres wpływów rzymskich, średniowiecze, pradzieje	6/9/74-27 AZP		1293/728/Arch/1993	1993-01-26
49	Strupina	osada; wczesne średniowiecze	74-26 AZP		300/Arch/1968	1986-08-03
50	Wilkowa (w dec. Wilkowo)	osada; kultura łużycka	9/-/74-27 AZP		176/Arch/1966	1966-12-28
51	Wilkowa Mała	osada; epoka brązu, kultura łużycka	1/32/75-27 AZP		1292/727/Arch/1993	1993-01-26
52	Wilkowa Wielka	osada; kultura łużycka, wczesne średniowiecze, pradzieje	7/52/75-27 AZP		1291/726/Arch/1993	1993-01-26
53	Wilkowa Wielka (w dec. Wilkowo)	osada; kultura łużycka, OWR, wczesne średniowiecze	10/197/74-27 AZP		178/Arch/1965	1965-12-06
54	Wilkowa Wielka	osada; kultura łużycka, wczesne średniowiecze	6/-/74-27 AZP		177/Arch/1965	1965-12-06

55	Wszemirów	osada i cmentarzysko; wczesne średniowiecze	1/82/74-28 AZP	122/Arch/1965	1965-05-03
----	-----------	--	----------------	---------------	------------

5.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków podlegają ochronie konserwatorskiej wynikającej z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Właściciel lub posiadacz zabytku ruchomego zobowiązany jest między innymi do:

- zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobiegania zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremniania niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałania kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę.
- kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnienia zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Najcenniejsze zabytki ruchome z terenu gminy Prusice wpisane są do rejestru zabytków ruchomych (Tabela nr 4). Stanowią one wyposażenie i wystrój obiektów sakralnych. Ze względów bezpieczeństwa ich listy nie są upubliczniane.

Tabela nr 4. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Prusice

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	REJESTR ZABYTEKÓW
1	Pawłów Trzebnicki	kościół fil. pw. św. Piotra i Pawła	elementy wyposażenia, detal architektoniczny	341/482/1-17; 342/483/1-4 9.12.1982 r.
2	Piotrkowice	pałac	wystrój elewacji i wewnątrz pałacu	B/2636/1-27 14.06.2018 r.
3	Prusice	kościół paraf. pw. św. Jakuba	wyposażenie, elementy architektoniczne	340/473/1-31 10.03.1982 r.
4	Prusice	kościół paraf. pw. św. Jakuba kaplica Hatzfeldów	elementy wyposażenia i wystroju	338/437/1-29 30.12.1981r. 339/438/1-4 30.12.1981r.
5	Prusice	kościół pom. pw. św. Józefa Oblubieńca NMP	elementy wystroju i wyposażenia	B/2290/1-33 13.06.2013 r.
6	Strupina	kościół paraf. pw. Niepokalanego Serca NMP	elementy wyposażenia	29.12.1981 r. 337/436/1-37
7	Wszemirów	kościół paraf. pw. św. Michała Archanioła	elementy wyposażenia	343/484/1-21 9.03.1983 r.

5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchomości wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- 3) inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661) oraz Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające ww. rozporządzenie.

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 r. Nr 75, poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków, poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o ustaleniu o warunków zabudowy

i zagospodarowania terenu (WZIZT) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

Obowiązująca gminna ewidencja zabytków gminy Prusice została przyjęta Zarządzeniem Burmistrza Miasta i Gminy Prusice Nr 35/2017 z dnia 6 kwietnia 2017 r. w formie zbioru kart adresowych dla obiektów architektury oraz stanowisk archeologicznych z terenu gminy Prusice (Załącznik nr 1 i 2).

Ewidencja dostępna jest na stronie internetowej www.bip.prusice.pl w zakładce Moja Sprawa/ochrona zabytków (<http://bip.prusice.pl/Article/id,392.html>), dostępna jest również dla mieszkańców w wersji papierowej na stanowisku ds. zamówień publicznych, inwestycji i ochrony zabytków (pokój nr 15 Urzędu Miasta i Gminy w Prusicach) oraz w Gminnej Bibliotece Publicznej „Multiteka”.

• STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE UJĘTE W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

Zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Przedmiotem ochrony są zatem nie tylko poszczególne wytwory człowieka, ale i ich kulturowy kontekst – razem tworzą integralną całość, w terminologii naukowej zwaną stanowiskiem archeologicznym. Wydzielony wytwór określa się natomiast mianem artefaktu. Stanowiskiem archeologicznym jest obszar występowania archeologicznych zabytków nieruchomych i ruchomych jako spójnej całości, zaś artefaktem jest wydzielony, indywidualny zabytek ruchomy, np. pozyskany w trakcie badań archeologicznych. Wzajemne powiązanie przestrzenne poszczególnych nieruchomych i ruchomych części stanowiska archeologicznego stanowi właściwą, oryginalną i niepowtarzalną substancję zabytku archeologicznego.

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, prowadząc inwestycje wymagające robót ziemnych, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne w zakresie uzgodnionym z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych i niekoniecznie może dokładnie odpowiadać zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Środowisko kulturowe gminy Prusice zawiera zewidencjonowane stanowiska archeologiczne pochodzące z okresu od neolitu do późnego średniowiecza. Szczególnie licznie występują one na przedpolu Wzgórz Trzebnickich, co świadczy, że był to teren dawnego osadnictwa. Są wśród nich: kurhany, grodziska, cmentarzyska szkieletowe i ciałopalne oraz osady wielokulturowe. Stanowiska zewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski. Na terenie gminy Prusice znajduje się 614 zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych

(Załącznik nr 2) ujętych w gminnej ewidencji zabytków, w tym 24 stanowiska wpisane są do rejestru zabytków.

5.6. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki uznane za część własnego dziedzictwa. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, które jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem. Większość tych elementów na terenie gminy Prusice nie była naukowo badana.

Obowiązkiem władz gminnych jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie i przekazywanie następnym pokoleniom, w szczególności przez edukację formalną i nieformalną. Ochrona skupia się głównie na procesach przekazywania elementów dziedzictwa niematerialnego z pokolenia na pokolenie, (np.: w opowieściach, pieśniach, obrzędach rodzinnych, ceremoniach lokalnych czy w przekazie umiejętności z ojca na syna albo z mistrza na ucznia), a nie na wytwarzaniu konkretnych środków, za pomocą których jest wyrażane (takich jak przedstawienia taneczne, pieśni, instrumenty muzyczne czy rzemiosło).

Gmina Prusice przynależy do województwa dolnośląskiego. Skomplikowana historia Ziem Odzyskanych, niemal całkowita wymiana ludności po 1945 r., pozbawiła region ciągłości kulturowej. Charakterystyczną cechą obecnego Dolnego Śląska jest złożoność kulturowa, wielokulturowość występująca w płaszczyźnie etnicznej, narodowej i religijnej. Na przedwojenne, przeważnie niemieckie dziedzictwo kulturowe odgrywające ogromną rolę w kształtowaniu wizerunku regionu, nałożyło się bogactwo tradycji przyniesionych przez powojennych migrantów. Na teren gminy Prusice osiedli przybysze z Polski Wschodniej, Podola, spod Tarnopola, Rzeszowszczyzny, w tym cztery rodziny łemkowskie (Krościna Wielka), osadnicy z pienińskich Sromowic Niżnych nad Dunajcem (Krościna Wielka) oraz przedstawiciele grupy etnicznej z Beskidu Wyspowego – Kliszczacy – w Chodlewku i Jagoszycach.

Współistnienie na Dolnym Śląsku wielu kultur prowadziło do powstania kultury współczesnej, co szczególnie dobrze czytelne jest w języku regionu. Gwary osadników nawarstwiały się i mieszały się ze sobą. Doprowadziło to do powstania dialektów mieszanych, w następnym etapie – do integracji językowej. W wyniku procesu integracji językowej powstała polszczyzna ogólna z niewielkimi elementami gwarowymi różnej genezy, w zależności od pochodzenia jej użytkowników. Obecny dialekt regionu gminy Prusice nie był naukowo badany.

Podobnie jak na terenie całego Dolnego Śląska, przez mieszkańców i kościoły kultywowana jest tradycja oraz obrzędowość katolicka: uczestnictwo w świętach roku liturgicznego (Wielkanoc, Boże Ciało, Boże Narodzenie i wiele innych), dbałość o miejsca kultu: kościoły, kapliczki i krzyże przydrożne oraz nagrobki na cmentarzach, zwyczaj pielgrzymowania do sanktuariów. Z obrządkami kościelnymi wiążą się również uroczystości patriotyczne, które zwykle posiadają oprawę religijną.

• KULTURA

Kultura odgrywa wielką rolę w budowaniu tożsamości i samo identyfikacji mieszkańców. Dzięki niej następuje integracja ludzi z miejscem zamieszkania. Pełni również rolę promocji gminy i regionu przedstawiając unikalne dla tego regionu obyczaje, sztukę czy rekonstrukcje wydarzeń historycznych.

Działalność w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, szerzeniem tradycji lokalnych oraz kształtowania współczesnego środowiska kulturowego na terenie gminy Prusice prowadzą:

- **Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Prusicach**, Prusice, Jana Pawła II 7, który zajmuje się głównie aktywnością prowadzoną poprzez działalność kulturalną i sportowo-rekreacyjną:
- gromadzenie, dokumentowanie, tworzenie, ochrona i udostępnianie dóbr kultury,
- rozwój i zaspokajanie potrzeb kulturalnych,
- organizowanie imprez plenerowych, festynów, pikników itp.
- organizowanie imprez kulturalnych, sportowych, koncertów, spektakli teatralnych,
- kształtowanie wzorów aktywnego uczestnictwa w kulturze,
- przygotowanie mieszkańców gminy do tworzenia i odbioru wartości kulturalnych,
- realizowanie programu edukacji kulturalnej wśród dzieci i młodzieży,
- stwarzanie warunków do zaistnienia zespołów artystycznych, klubów,
- wychowanie przez sztukę,
- prowadzenie kół i sekcji zainteresowań,
- prowadzenie impresariatu artystycznego.

Do kompleksu GOKiS należy również nowoczesna sala widowiskowa, w której mieści się kino cyfrowe. Sala liczy 150 wygodnych miejsc siedzących. Jest ona przystosowana nie tylko do projekcji filmów, ale również stanowi znakomite miejsce do prowadzenia szkoleń, wykładów oraz konferencji. Innowacyjny sprzęt kinowy zakupiony przez zaangażowany w propagowanie sportu i kultury, zespół GOKiS, obsługuje wysokiej jakości obraz w technologii 3D oraz 4K. W rozbudowanym kompleksie GOKiS mieści się także nowoczesne i znakomicie wyposażone PCF – Prusickie Centrum Fitness.

– **Punkt Informacji Turystycznej (PIT)** mieści się w Ratuszu (Rynek 1) w najniższej kondygnacji wieży widokowej. W okresie letnim PIT działa również przy Kawiarence pod Trzema Wieżami na rynku. W PIT można pobrać darmowe materiały promocyjne gminy, mapy i plany miasta, foldery oraz zakupić znaczki turystyczne. Jednocześnie można z pracownikiem wybrać się na wieżę podziwiać panoramę na miasto i okolice.

– **Gminna Biblioteka Publiczna w Prusicach „Multiteka”** – jest nowym budynkiem, który został oddany do użytku 23 maja 2014 roku. Dofinansowana ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Samorządu Województwa Dolnośląskiego, a także z budżetu gminy Prusice. Budynek wyposażony w czytelnię, wypożyczalnię dla dzieci i dorosłych, dział multimedialny, kącik dla najmłodszych, kawiarenkę literacką, salę konferencyjną, pomieszczenia biurowe i socjalne, stanowiska z dostępem do elektronicznego zbioru bibliotecznego i Internetu, fonoteka wyposażona w 5 stanowisk do odsłuchania.

Dziedzictwo niematerialne najlepiej wyraża się poprzez działalność zespołów ludowych. Na terenie gminy Prusice działają trzy zespoły: „Trzy Dęby”, „Strupinianie” oraz „Dwie wioseczki”. Wykonują piosenki ludowe, kolędy, w tym piosenki zapamiętane z domu, często pieśni biesiadne. Chętnie wchodzi w współpracę z lokalnymi środowiskami, z Urzędem Gminy, parafią, szkołą etc., organizują lub pomagają przy organizacji różnorodnych imprez, „w gratisie” śpiewając. Wydarzenia realizują, dla wsi, oddolnie, własnymi siłami i środkami. Ich aktywność społeczna jest skupiona jest głównie wokół spraw wewnątrz zespołu i spraw ogólnowiejskich.

Większość imprez ma charakter otwarty i jest kierowana do wszystkich mieszkańców wsi. Najczęściej zespoły uczestniczą w imprezach i uroczystościach z okazji świąt kalendarzowych i kościelnych powszechnie obchodzonych w Polsce, jak Dzień Kobiet, Dzień Matki, Dzień Dziecka, opłatek lub wieczór kolęd, jajeczko lub baba wielkanocna, wianki czy Noc świętojańska, zabawy taneczne: Andrzejki, Mikołajki, Sylwester, Ostatki i inne. W ostatnich latach zaczęto organizować

również święta „nowoczesne”, jak Walentynki, Święto pieczonego ziemniaka lub Kartoflisko, Dzień Seniora, etc.

Na terenie gminy organizowane są liczne wydarzenia: uroczystości kościelne, jak procesja na Boże Ciało, śpiewanie podczas mszy w okresie Bożego Narodzenia, targi żywności, stoły wielkanocne, stoły bożonarodzeniowe, imprezy organizowane przez władze samorządowe, pikniki, biesiady, spotkania, jubileusze, koncerty charytatywne, Dni Prusic, Przegląd Zespołów Ludowych, Prusicka Scena Kabaretowa, Wielkanocny Jarmark Myśliwski i Produktów Lokalnych i oczywiście dożynki.

Co roku podczas Dni Prusic w okresie lata organizowany jest bieg na wieżę ratusza. Uczestnicy ścigają się o miano najlepszego biegacza, który pokona w najkrótszym czasie dystans po schodach w obie strony.

• TURYSTYKA

Teren gminy Prusice włączony jest w turystykę europejską poprzez międzynarodowe szlaki samochodowe:

– odcinek Bursztynowego Szlaku Turystycznego – trasa nawiązująca do starożytnego szlaku handlowego, którym kupcy z Cesarstwa Rzymskiego podążali na wybrzeże Bałtyku.

– odcinek Szlaku Cysterskiego Szlaku Samochodowego, ustanowionego w 1990 r. w związku z 900. rocznicą urodzin św. Bernarda z Clairvaux. Wędrówka szlakiem pozwala zaobserwować wpływ, jaki wywarły średniowieczne klasztory cysterskie na kulturę i tożsamość Europy.

Gmina Prusice jest jedną z gmin, która bierze udział w dużym projekcie **Północnego centrum rowerowego Dolnego Śląska**. Gmina jako Lider Projektu wspólnie z Gminą Wołów, Żmigród i Milicz pozyskała ponad 6,5 mln zł z Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Dolnośląskiego na lata 2014-2020. Docelowo kwota dofinansowania dla Partnerstwa wyniesie ponad 9 mln zł, a całkowita wartość zadania ponad 12 mln zł. Na początku lipca 2017 r. rozpoczęły się prace nad budową Północnego Centrum Rowerowego Dolnego Śląska, które połączy Wrocław z Doliną Baryczy. Docelowo na terenie Gminy Prusice ma powstać ok. 42 km ścieżek rowerowych. W ramach zaś drugiego etapu budowy, na które Partnerstwo pozyskało dofinansowanie wspólnie z gminą Wołów i Żmigród chce wybudować ok. 28,59 km ścieżek rowerowych wraz z infrastrukturą towarzyszącą.

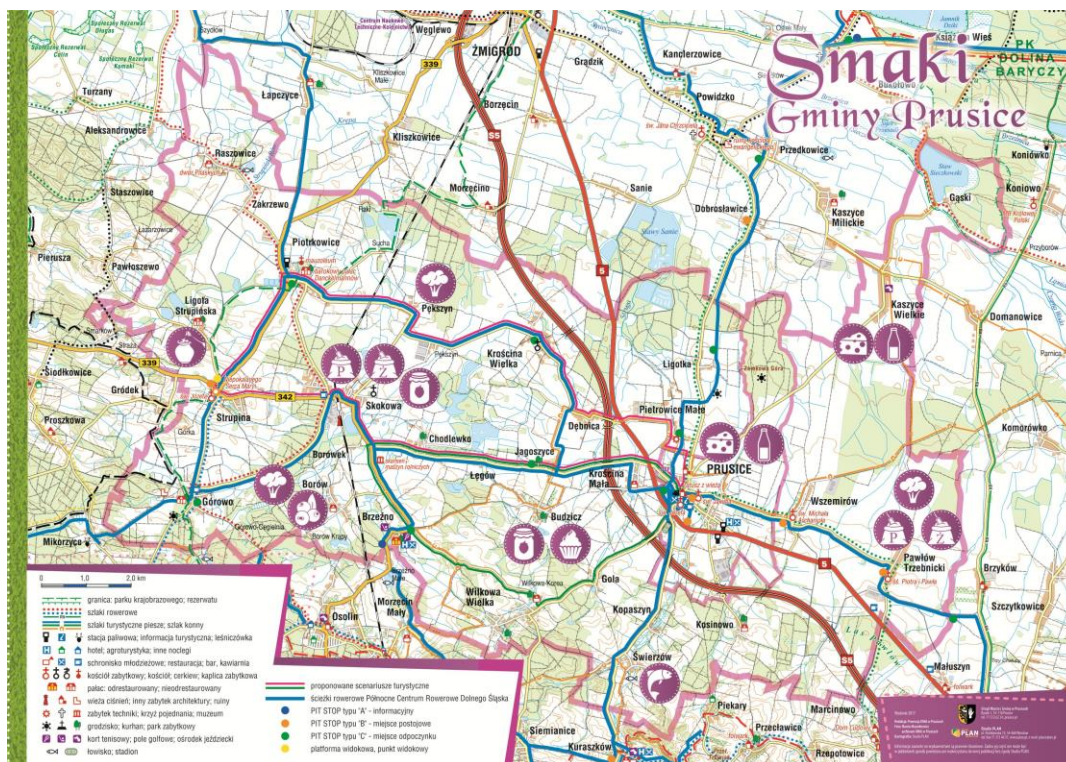
Na terenie gminy można zakupić produkty od przedsiębiorców i rolników m.in. mleko krowie i ser, mleko kozie, warzywa i owoce, mąki i produkty zbożowe, ryby i przetwory rybne, miód i produkty pszczelarskie

Na terenie gminy oznakowana jest także ścieżka przyrodnicza³ – **ścieżka bażanta** mieści się we wsi Jagoszyce w parku założonym w XIX w. To propozycja na aktywny wypoczynek dla całej rodziny. Na zach. od zabudowań folwarku znajduje się teren dawnych łąk dworskich. Z tamtych dworskich czasów pochodzą najstarsze okazy drzew m.in. graby, dęby, jesiony i platan. Centralną część zajmuje rozległa polana. Teren ten nazywany jest Parkiem Bażanta. Kilka lat temu został on odrestaurowany, a na jego obszarze mieszczą się ścieżki edukacyjne z tablicami informacyjnymi oraz przyrządy do ćwiczeń fizycznych.

Ciekawą atrakcją jest **skansen maszyn i urządzeń rolniczych**, który mieści się w miejscowości Borówek. Został uroczystie otwarty w 2013 r. Skansen jest jedynym miejscem tego typu na Dolnym Śląsku. Ekspozycje zostały w pełni odrestaurowane, a wszystkie maszyny i urządzenia zgromadzone w skansenie pochodzą z różnych stron Polski. Goście mogą zobaczyć pług z 1840 r., kierat, młockarnie z lat 30. XX w., kopaczkę do ziemniaków sprzed 150 lat, przedwojenne chomąta, siewnik, żniwiarki, obsypywaczki do ziemniaków, śrutowniki do zboża oraz wyposażenia domu np. maselnicę, niekę do wyrabiania ciasta na chleb, nosidło do wody i inne. Stworzono spis smaków gminy, które mają być jednocześnie wizytówką gminy.

Gmina Prusice stworzyła mapę – Smaki Gminy Prusice, gdzie dodatkowo oznaczone zostały oznakowane szlaki turystyczne piesze, rowerowe, szlak konny, zabytki oraz miejsca noclegowe.

³ <http://prusice.pl/136/216/atrakcje-przyrodnicze.html>

Rys. nr 3. Mapa – folder Smaki Gminy Prusice, źródło <http://prusice.pl/137/218/smaki-gminy-prusice.html>

Teren Skansenu to również Chata „Borówek” – wiata, pod którą znajdują się zabytkowe eksponaty, a także cały ogrodzony teren. Tutaj również mieści się BORÓWKOWA ŚCIEŻKA – ścieżka zmysłów z miejscem na ognisko oraz interaktywnymi tablicami edukacyjnymi. Skansen w Borówku jest doskonałym sposobem na ciekawe spędzanie wolnego czasu z możliwością poszerzenia wiedzy historycznej nie tylko przez mieszkańców Gminy Prusice. Na terenie Skansenu odbywają się letnie wydarzenia kulturalne m.in. Piknik Borówkowy w miesiącu sierpniu czy Dzień pieczonego ziemniaka we wrześniu.

Na terenie gminy zlokalizowana jest część obszaru subregionów: Wzgórza Trzebnickie i Dolina Baryczy. Duże znaczenie ma tutaj turystyka kulturowa, która ma charakter całoroczny, a nasila się głównie w okresie konkretnych wydarzeń kulturalnych przyciągających zarówno grupy zorganizowane, jak i turystów indywidualnych. Subregiony te uchodzą za atrakcyjne przede wszystkim w miesiącach letnich, kiedy napływ turystów jest relatywnie największy. Głównymi motywami przyjazdu są: zwiedzanie zabytków, turystyka rowerowa, wypoczynek na łonie natury oraz pielgrzymka. Turyści poruszają się wykorzystując najczęściej własny samochód lub autokar, a zatrzymują się głównie w pensjonatach, hotelach i na kempingach.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić

według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 7 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju gminy Prusice, które w zakresie walorów i zasobów dziedzictwa kulturowego i tożsamości regionalnej posiada bardzo duży potencjał, co jest związane z wysokimi walorami krajobrazu kulturowego, bogatą historią, istnieniem wielu cennych obiektów reprezentujących różne kultury.

Tabela nr 5. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPLYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY PRUSICIE	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • opracowana gminna ewidencja zabytków; • zachowany układ urbanistyczny miasta oraz w znacznym stopniu zachowane historyczne układy wsi; • obiekty o wysokiej wartości kulturowej – kościoły, dwory, pałace, zespoły pałacowo-parkowe oraz cmentarze; • miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego; • uchwała w sprawie przydzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach ruchomych i nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków; • tereny objęte prawnymi formami ochrony przyrody; • gmina należy do Lokalnej Grupy Działania Kraina Wzgórz Trzebnickich; • aktywnie działające instytucje, stowarzyszenia działające na terenie gminy zajmujące się kulturą, zabytkami oraz szerzeniem tradycji lokalnych (Gminna Biblioteka Publiczna w Prusicach „Multiteka”, Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Prusicach, skansen maszyn i urządzeń rolniczych); • bogata gama imprez o charakterze kulturowym; • wykorzystanie technik multimedialnych do promowania walorów i dziedzictwa kulturowego gminy; • oznakowane szlaki turystyczne piesze, rowerowe, które obejmują obiekty zabytkowe, w tym Północne Centrum Rowerowe Dolnego 	<ul style="list-style-type: none"> • stan zabezpieczenia niektórych obiektów zabytkowych, postępujący proces ich niszczenia; • niewystarczające środki z budżetu gminy przeznaczane na ochronę zabytków; • stosunkowo niewielka dbałość właścicieli o obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; • zły stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych; • mieszana struktura własnościowa, utrudniająca porozumienie w sprawie remontów; • degradacja elementów historycznych układów przestrzennych poprzez lokalizację nowej zabudowy; • brak programów rozwoju turystyki na obszarach wiejskich; • niedostateczne wykorzystanie potencjału turystycznego.

<p>Śląska, ścieżka bażanta;</p> <ul style="list-style-type: none"> • gmina prowadzi Punkt Informacji Turystycznej w Ratuszu; • korzystne położenie – Dolina Widawy, Wzgórza Trzebnickie, bliskość Wrocławia. 	
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • kreatywność inwestorów turystycznych; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • rozwój współpracy między władzami gminy Prusice z władzami powiatu trzebnickiego; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • przyznawanie dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie; • wypracowanie form współpracy jednostek działających na rzecz ochrony zabytków – organów rządowych, samorządowych i organizacji społecznych. 	<ul style="list-style-type: none"> • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem; • brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie gminy; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; • skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemysłowej, niezgodnej z historyczną kolorystyką oraz samowola reklamowa; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; • atrakcyjna oferta turystyczna pobliskich gmin.

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności, jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju miasta. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

W GPOnZ wyznaczono dwa priorytety, kierunki działań oraz zadania, co stanowi kontynuację Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Prusice na lata 2017-2020. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 6, 7 i 8.

W związku z wyznaczonymi celami głównymi samorząd w kwestii dziedzictwa kulturowego powinien kierować się następującymi priorytetami:

PRIORYTET I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.

PRIORYTET II: Sprawne i nowoczesne zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego.

PRIORYTET III: Działania edukacyjne skierowane do społeczności lokalnych w celu budowania tożsamości kulturowej oraz promocja zewnętrzna wartości kulturowych regionu.

Tabela nr 6. Kierunki działań i zadania w ramach Priorytetu nr I

PRIORYTET I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego gminy.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Podjęcie działań mających na celu podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego gminy na potrzeby edukacyjne, społeczne i turystyczne	Opracowanie zasad dotyczących umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych w obrębie obszaru całej gminy zgodnie z uchwałą określającą zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, ich gabaryty, standardy jakościowe oraz rodzaje materiałów budowlanych, z jakich mogą być wykonane – z art. 37a Ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, która reguluje wszystkie ww. elementy (w tym także ogrodzenia i małą architekturę).	Ilość opracowanych zasad, dokumentów
	Współpraca z miastami partnerskimi w celach turystycznych. Współpraca międzynarodowa z miastami – Laudenbach, Myrnograd oraz Prusice obejmuje wymianę doświadczeń, wyjazdy młodzieży, organizację imprez kulturalnych oraz promocję turystyczną i gospodarczą. Kontakty te służą lepszemu poznaniu naszych sąsiadów, co jest ważne w dobie jednoczenia się kontynentu. Cyklicznie organizowane są wizyty, których celem jest utrzymywanie kontaktów między naszymi miastami, wzmocnienie przyjaźni pomiędzy samorządami miejskimi i mieszkańcami miast. Każdorazowo staramy się pokazać gościom ciekawostki naszego miasta, powiatu oraz regionu, zwrócić uwagę na zmiany i rozwój, nie zapominając o tradycjach i historii. Organizowane są też wymiany grup młodzieży szkolnej, udział delegacji miast w głównych uroczystościach miejskich, jak również wymiana doświadczeń we wszystkich gałęziach życia społecznego oraz szerzenie informacji o kulturze i zwyczajach miast partnerskich, dając obywatelom możliwość wzajemnego ich poznania.	Ilość zorganizowanych rajdów, ilość osób biorących udział, forma promocji w miastach partnerskich, ilość nowych kontaktów z miastami partnerskimi.
Rozszerzenie zasobów prawnych form ochrony zabytków gminy Prusice	Zadania dla gminnej ewidencji zabytków: 1. Zakładanie nowych kart adresowych dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy; 2. Systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną;	Ilość przeprowadzonych aktualizacji, czy dodano/usunięto obiekt z ewidencji, czy przyjęto zmianę Zarządzeniem dla gminnej ewidencji zabytków

	<p>3. Skreślenia z ewidencji obiektów nieistniejących oraz takich, które utraciły cechy zabytkowe w wyniku modernizacji.</p> <p>Wszelkie działania przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków wymagają opiniowania, uzgodnienia lub pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.</p>												
	<p>Aktualizacja gminnej ewidencji zabytków zgodnie z Rozporządzeniem Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.</p>	<p>Czy zaktualizowano GEZ, ilość usuniętych/dodanych obiektów</p>											
	<p>Rezerwowanie środków w budżecie gminnym przeznaczonych na dofinansowania prac konserwatorskich i remontów.</p>	<p>Ilość środków przeznaczonych na dofinansowania</p>											
	<p>W momencie przyjmowania nowych planów, strategii, zwiększenie uwagi na prawidłowość treści dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami.</p>	<p>Ilość informacji umieszczonych w dokumentach na temat zabytków, czego dotyczyły</p>											
<p>Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania</p>	<p>Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, stanowiących własność gminy w szczególności:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Remont zabytkowego budynku Ośrodka Zdrowia w Prusicach przy ul. Żmigrodzkiej 22; 2) Remont zabytkowego budynku poszkolnego przy ul. Żmigrodzkiej 39; 3) Remont zabytkowego budynku poszkolnego przy ul. Szkolnej 8. 	<p>Ilość przeprowadzonych prac remontowych, konserwatorskich</p>											
	<p>Długofalowa rewaloryzacja zabytkowego układu urbanistycznego miasta Prusice poprzez zachęcenie właścicieli prywatnych, w tym także poprzez dofinansowywanie remontów w ramach uchwały w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach do systematycznej renowacji kamienic zgodnie z planem remontów wspólnot mieszkaniowych, między innymi:</p>	<p>Ilość zaplanowanych prac, ilość przeprowadzonych prac, wartość zaplanowanych/wydanych środków</p>											
	<table border="1" data-bbox="432 1809 1082 2054"> <thead> <tr> <th data-bbox="432 1809 491 1865">LP.</th> <th data-bbox="491 1809 778 1865">POŁOŻENIE NIERUCHOMOŚCI</th> <th data-bbox="778 1809 1082 1865">ZAKRES PRAC</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td data-bbox="432 1865 491 1921">1</td> <td data-bbox="491 1865 778 1921">Prusice, ul. Kolejowa 22 A działka nr 21/4</td> <td data-bbox="778 1865 1082 1921">Remont dachu, elewacji,</td> </tr> <tr> <td data-bbox="432 1921 491 1977">2</td> <td data-bbox="491 1921 778 1977">Prusice, ul. Żmigrodzka nr 7 działka nr 142/4</td> <td data-bbox="778 1921 1082 1977">Remont dachu, elewacji,</td> </tr> <tr> <td data-bbox="432 1977 491 2054">3</td> <td data-bbox="491 1977 778 2054">Prusice, ul. Rynek nr 24 działka nr 134/10</td> <td data-bbox="778 1977 1082 2054">Remont dachu, elewacji, klatki schodowej,</td> </tr> </tbody> </table>		LP.	POŁOŻENIE NIERUCHOMOŚCI	ZAKRES PRAC	1	Prusice, ul. Kolejowa 22 A działka nr 21/4	Remont dachu, elewacji,	2	Prusice, ul. Żmigrodzka nr 7 działka nr 142/4	Remont dachu, elewacji,	3	Prusice, ul. Rynek nr 24 działka nr 134/10
LP.	POŁOŻENIE NIERUCHOMOŚCI		ZAKRES PRAC										
1	Prusice, ul. Kolejowa 22 A działka nr 21/4	Remont dachu, elewacji,											
2	Prusice, ul. Żmigrodzka nr 7 działka nr 142/4	Remont dachu, elewacji,											
3	Prusice, ul. Rynek nr 24 działka nr 134/10	Remont dachu, elewacji, klatki schodowej,											

4	Prusice, ul. Powstańców Śląskich 1 działka nr 26/3	Elewacja, schody zewnętrzne	
5	Prusice, ul. Czerwonego Krzyża 11	opaska wokół budynku, konstrukcja dachu	
6	Prusice, ul. Wrocławska 13	Remont elewacji front i bocznej	
7	Prusice, ul. Wrocławska 3	Remont elewacji	
8	Prusice, ul. Rynek 15	Remont wykonano dach i elewacja front	
9	Prusice, ul. Rynek 28	Remont elewacji	
10	Prusice, ul. Rynek 16	Remont dachu Remont elewacji front	
11	Prusice, ul. Żmigrodzka 2	Remont elewacji front dach po remoncie kapitalnym	
12	Prusice, ul. Żmigrodzka 11	Remont dachu, remont elewacji front,	
13	Prusice, ul. Jana Pawła II 8	Remont dachu, remont elewacji cała	
14	Prusice, ul. Rynek 19	Remont elewacji	
15	Prusice, ul. Rynek 20	Remont elewacji front,	
16	Prusice, ul. Rynek 21	Remont dachu, remont elewacji	
17	Prusice, ul. Żmigrodzka 15	Remont dachu, remont elewacji ,	
18	Prusice, ul. Powstańców Śl. 4	Remont dachu, remont elewacji	
19	Prusice, ul. Powstańców Śl. 6	Remont dachu, remont elewacji	
20	Prusice, ul. Kolejowa 25	Remont elewacji,	
21	Prusice, ul. Wrocławska 20	Remont elewacji	
22	Prusice, ul. Kolejowa 7	Remont dachu, remont elewacji	
23	Prusice, ul. Ogrodowa 14	Remont elewacji	
Kontynuowanie udzielania dotacji z budżetu gminy zgodnie z uchwałą nr LXXIX/521/14 Rady Miasta i Gminy Prusice z dnia 4 września 2014 r. w sprawie ustalenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na terenie gminy Prusice.			Wysokość dotacji, ile osób wnioskowało o datację, ile osób otrzymało dotację
Zmiana uchwały dotyczącej dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków poprzez dodanie obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków.			Czy zmieniono przyjęto uchwałę, wartość dofinansowań, ilość złożonych wniosków, ich wartość
Systematyczne dbanie o stan zachowania drzew rosnących w zabytkowych parkach dworskich w Jagoszycach oraz w Pietrowicach Małych, które są własnością gminy.			Jakie prace zostały wykonane, ilość poniesionych środków

Tabela nr 7. Kierunki działań i zadania w ramach Priorytetu nr II

PRIORYTET II: Sprawne i nowoczesne zarządzanie zasobem dziedzictwa kulturowego.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Wyznaczenie tras turystycznych i dydaktycznych (pieszych i rowerowych) wykorzystujących walory gminy.	Utrzymanie i opracowanie nowych szlaków turystycznych, wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.	Czy opracowano nowe szlaki, ilość obiektów zabytkowych na trasie
Działania organizacyjne związane z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego.	Prowadzenie monitoringu możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych, w tym również z różnych programów i inicjatyw europejskich, przeznaczonych na działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego.	Możliwości pozyskania środków finansowych, ilość osób zainteresowanych, ilość przekazanych informacji
	Zlecanie i dofinansowywanie prac studialnych i dokumentacyjnych dotyczących obiektów zabytkowych i dziedzictwa kulturowego regionu, współpraca w tym zakresie ze służbami konserwatorskim.	Czy zlecono prace, wysokość dofinansowań

Tabela nr 8. Kierunki działań i zadania w ramach Priorytetu nr III

PRIORYTET III: Działania edukacyjne skierowane do społeczności lokalnych w celu budowania tożsamości kulturowej oraz promocja zewnętrzna wartości kulturowych regionu.		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Rozbudzenie i pogłębianie w mieszkańcach dumy z tradycji historycznych gminy.	Organizowanie wystaw, imprez dotyczących rocznic historycznych, dawnego i dzisiejszego krajobrazu kulturowego, zabytków, takich jak Dni Prusic, Przegląd Zespołów Ludowych, Prusicka Scena Kabaretowa, Wielkanocny Jarmark Myśliwski i Produktów Lokalnych i dożynki.	Ilość zorganizowanych wydarzeń
Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym gminy.	Promowanie imprez folklorystycznych, warsztatów, przeglądów, festiwali, lokalnych obrzędów, jako produktów turystycznych stanowiących o tożsamości gminy.	Ilość odbytych imprez, z kim współpracowano, tematyka imprez
	Prowadzenie działalności edukacyjnej skierowanej do młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej: wystaw, konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jego zabytki itp.	Ilość opracowanych konkursów, wystaw, ich tematyka, miejsca gdzie się odbyły, z kim współpracowano
	Wspieranie działań i ścisła współpraca z organizacjami pozarządowymi oraz społecznymi działającymi w sferze ochrony zabytków.	Ilość podjętych działań, z kim współpracowano, wartość

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

- **instrumenty finansowe:**

- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

- **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy Prusice),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi,
- działanie Społecznych opiekunów zabytków.

- **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów gminy Prusice dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury gminy, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

- **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy Prusice,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygosparowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie, powiatowe,
- dotacje gminne,
- Fundusz Kościelny,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

• źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,
- źródła pozaunijne – Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu

województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Dotacje Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków** – co roku Dolnośląski Wojewódzki Konserwator Zabytków we Wrocławiu przyjmuje Zarządzenie w sprawie: udzielania przez Dolnośląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu dotacji celowych z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach ruchomych i nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków. Wniosek składa się:

- 1) do dnia 30 czerwca, w którym dana dotacja ma być udzielona, w przypadku dofinansowania prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku,
- 2) do dnia 28 lutego roku, w którym dotacja celowa ma być udzielona w przypadku dofinansowania prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia wniosku.

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu Województwa Dolnośląskiego – Samorząd Województwa Dolnośląskiego udziela dotacji na prace konserwatorskie i budowlane w złożonych wnioskach. Zasady i tryb udzielania dotacji określa uchwała nr XXVIII/788/12 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 8 listopada 2012 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na obszarze województwa dolnośląskiego wraz ze zmianą przyjęta w uchwale nr XVIII/466/16 z dnia 28 stycznia 2016 r.

Dotacje Starostwa Powiatowego w Trzebnicy – zasady udzielania dotacji określa uchwała nr XIII/113/2012 Rady Powiatu Trzebnickiego z dnia 27 czerwca 2012 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze Powiatu Trzebnickiego.

• **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 713 ze zm.), dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Dotacje Gminy Prusice – gmina udziela dotacji zgodnie z uchwałą nr LXXIX/521/14 Rady Miasta i Gminy Prusice z dnia 4 września 2014 r. w sprawie zmiany uchwały Nr LIX/416/10 Rady Miasta i Gminy Prusice z dnia 22 marca 2010 r. w sprawie ustalenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na terenie Gminy Prusice. Wnioski o dotacje należy składać do dnia

15 kwietnia począwszy od 1 stycznia każdego roku kalendarzowego z zastrzeżeniem wniosków o dotacje na wykonanie prac poprzedzających wykonanie robót budowlanych, dla których wnioski można składać w dwóch terminach tj. do dnia 15 kwietnia oraz 15 sierpnia każdego roku.

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

• Konkurs „Zabytek Zadbane”

„Zabytek Zadbane” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- 1) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu,
- 2) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe),
- 3) Adaptacja obiektów zabytkowych,
- 4) Architektura i budownictwo drewniane,
- 5) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne,
- 6) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię ciepłą.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

• Program Kultura – Interwencje

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Jest on realizowany zgodnie z założeniami Paktu dla Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie

regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• **Finansowanie z fundacji**

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

• **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powodzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

• **Program „Niepodległa” na lata 2017-2021**

Program dotacyjny „Niepodległa”, skierowany do organizacji pozarządowych i samorządowych instytucji kultury, ma wspierać organizatorów obchodów stulecia odzyskania niepodległości, którzy planują przygotowanie wydarzeń lokalnych i regionalnych. Budżet na dofinansowanie działań w ramach tego programu wynosi 6 milionów zł, a pojedynczy wniosek może uzyskać dotację od 8 do 150 tys. zł. Od organizatorów wymagane jest zapewnienie 15% udziału własnego. Rodzaje kwalifikujących się zadań: festiwale, koncerty, spektakle, wytyczenie i oznakowanie szlaków tematycznych i historycznych, tworzenie archiwów historii mówionej i archiwów społecznych, projekty animacyjno-edukacyjne, oparte na interakcji i współdziałaniu, np.: warsztaty, gry terenowe, questy, wystawy wraz z katalogami i publikacje.

• **Fundusz Kościelny**

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej

Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

• **Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie**

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• **Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków**

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• **Program „Infrastruktura kultury”**

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• **Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne**

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – zagraniczne

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego. W 2020 r. kończy się okres obowiązywania funduszy europejskich. Obecnie trwają prace nad budżetem Unii Europejskiej w nowej perspektywie finansowej na lata 2021-2027.

• Program Kultur, Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego na lata 2014-2021

Program Kultura, o całkowitym budżecie ponad 88 mln euro (z których 75 mln euro stanowią środki Mechanizmu Finansowego EOG, a przeszło 13 mln euro wkład krajowy) wdrażany jest przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego jako Operatora Programu, we współpracy z partnerami z państw-darczyńców: Norweska Rada Sztuki (ACN) i Norweski Dyrektoriat ds. Dziedzictwa Kulturowego (RA).

Program jest kontynuacją programów z obszaru wsparcia kultury wdrażanych przy wsparciu dwóch poprzednich edycji Funduszy norweskich i EOG.

Program koncentruje się na roli, jaką kultura i dziedzictwo kulturowe odgrywają w rozwoju lokalnym i regionalnym z uwzględnieniem nacisku na zatrudnienie, przedsiębiorczość w obszarze kultury i szkolenie zawodowe. Program powinien uwzględniać działania i inicjatywy w sztuce i kulturze, które promują włączenie mniejszości etnicznych i narodowych.

O wsparcie w ramach uruchamianego Programu mogą ubiegać się m.in. publiczne instytucje kultury, publiczne szkoły artystyczne i publiczne uczelnie artystyczne, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego czy kościoły i związki wyznaniowe.

Dofinansowanie projektów może sięgać do 85% ich wartości.

10. Realizacja i finansowanie przez gminę Prusice zadań z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina Prusice;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gminy Prusice.

Gmina Prusice jest właścicielem/współwłaścicielem (posiada tytuł prawny) 12 obiektów zabytkowych, ujętych w gminnej ewidencji zabytków, w tym 1 obiekt wpisany jest do rejestru zabytków. Wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 9).

Tabela nr 9. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których gmina Prusice jest właścicielem lub współwłaścicielem

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES	NUMER DZIAŁKI	FORMA WŁASNOŚCI
1	Borów	Szkoła podstawowa	nr 8	dz. nr 79/5	WSPÓŁWŁASNOŚĆ GMINY
2	Budzicz	Szkoła, ob. dom mieszkalny	nr 10	dz. nr 69/4	WSPÓŁWŁASNOŚĆ GMINY
3	Górowo	Pałac	nr 47	dz. nr 393/1	WŁASNOŚĆ GMINY
4	Jagoszyce	Park dworski		dz. nr 136	WŁASNOŚĆ GMINY
5	Kaszyce Wielkie	Dom Ludowy, ob. budynek mieszkalny	nr 13	dz. nr 93/2, 94/2, 94/3	WSPÓŁWŁASNOŚĆ GMINY
6	Kopaszyn	Furta	obok magazynu	dz. nr 66	WŁASNOŚĆ GMINY
7	Pietrowice Małe	Park dworski		dz. nr 182	WŁASNOŚĆ GMINY
8	Prusice	Szkoła	ul. Czerwonego Krzyża 11	dz. nr 127/22	WSPÓŁWŁASNOŚĆ GMINY
9	Prusice	Ratusz	ul. Rynek 1	dz. nr 135/15	WŁASNOŚĆ GMINY
10	Prusice	Dom mieszkalny, ob. Ośrodek Zdrowia	ul. Żmigrodzka 22	dz. nr 18/2	WŁASNOŚĆ GMINY
11	Prusice	Internat ZSG, ob. Dzień Pobytu Dziennego	ul. Żmigrodzka 39	dz. nr 149/17	WŁASNOŚĆ GMINY
12	Strupina	Dom mieszkalny, ob. biblioteka i klub	ul. Rynek 15	dz. nr 47/2	WŁASNOŚĆ GMINY

W miarę możliwości gmina jako właściciel tych zabytków jest ustawowo zobligowana do opieki nad nimi, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

Wyrazem świadomej polityki gminy Prusice w zakresie ochrony zabytków są działania aktywizujące właścicieli obiektów zabytkowych. Cel ten jest realizowany w drodze przydzielania dotacji z budżetu gminy na dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na terenie gminy Prusice.

W ostatnich czterech latach gmina wydała na dotacje dla obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków – 130 000,00 zł. Szczegóły udzielonych dotacji zostały przedstawione poniżej w Tabeli nr 10.

Tabela nr 10. Dotacje na zabytki udzielone z budżetu gminy Prusice

ROK	PODMIOT DOTOWANY	CEL DOTACJI	WYSOKOŚĆ DOTACJI	CAŁKOWITY KOSZT ZADANIA
2016	Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Jakuba Ap. w Prusicach, ul. Jana Pawła II 3 55-110 Prusice	„Prusice, kościół p.w. św. Józefa Oblubieńca (1911r.) remont dachu- etap III”	30 000,00	172 708,21
2017	-----	-----	-----	-----
2018	Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Jakuba Ap. w Prusicach, ul. Jana Pawła II 3 55-110 Prusice	„Budowa chodnika na cmentarzu wraz z oświetleniem w Prusicach”	100 000,00	180 000,00
2019	-----	-----	-----	-----

11. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach.
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane.
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska.
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie.
11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach.
12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach.
13. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej.
14. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.
15. Materiały udostępnione przez Urząd Miejski w Prusicach.
16. Materiały udostępnione przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu.
17. www.prusice.pl/urząd-gminy.html.
18. <http://www.labiryntarium.pl/index.php/dlnslaskwsch/powiat-trzebnicki/933-prusice.html>;
19. Niedźwiedzka-Fiipiak, Przemiany przestrzenne małego miasta na przykładzie Prusic, (w:) Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego nr 10, Sosnowiec 2008.
20. M. Boguszewicz, W. Mrozowicz, H. Strzelecka, D. Wisniewska, Studium środowiska kulturowego gminy Prusice, woj. wrocławskie, Wrocław 1995.
<http://krajobraz.kulturowy.us.edu.pl/publikacje.artykuly/zarzadzanie/niedzwiecka.pdf>.
21. Zespoły ludowe, raport z badań, fundacja Ważka, 2015.

12. Spis tabel, rysunków i zdjęć

1. Tabela nr 1. Rejestr obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy Prusice.
2. Tabela nr 2. Zabytkowe cmentarze na terenie gminy Prusice.
3. Tabela nr 3. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie gminy Prusice.
4. Tabela nr 4. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Prusice.
5. Tabela nr 5. Analiza SWOT.
6. Tabela nr 6. Kierunki działań i zadania w ramach Priorytetu nr I.
7. Tabela nr 7. Kierunki działań i zadania w ramach Priorytetu nr II.
8. Tabela nr 8. Kierunki działań i zadania w ramach Priorytetu nr III.
9. Tabela nr 9. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których gmina Prusice jest właścicielem lub współwłaścicielem.
10. Rys. nr 1. Prusice, F.B. Wernher Topografia Śląska, 1744-1768, źródło: <http://kociegory.com/2013/03/gmina-prusice/>.
11. Rys. 2. Strupina, F.B. Wernher Topografia Śląska, 1744-1768, źródło: http://www.dokumentyslaska.pl/werner/litera_s/strupina.html.
12. Rys. nr 3. Mapa – folder Smaki Gminy Prusice, źródło <http://prusice.pl/137/218/smaki-gminy-prusice.html>.
13. Zdjęcie nr 1. Kościół parafialny pw. św. Jakuba Apostoła w Prusicach.

14. Zdjęcie nr 2. Kościół pomocniczy św. Józefa Oblubieńca w Prusicach, ul. Powstańców Śląskich 8.
15. Zdjęcie nr 3. Kościół pw. Niepokalanego Serca Najświętszej Marii Panny w Strupinie.
16. Zdjęcie nr 4. Kościół pw. św. Piotra i Pawła w Pawłowie Trzebnickim.
17. Zdjęcie nr 5. Kościół pw. św. Michała Archanioła we Wszemirowie.
18. Zdjęcie nr 6. Kaplica mszalna pw. MB Królowej Polski, Kaszyce Wielkie nr 28.
19. Zdjęcie nr 7. Kaplica cmentarna w Prusicach, ul. Żmigrodzka.
20. Zdjęcie nr 8. Pałac w Brzeźnie.
21. Zdjęcie nr 9. Dwór w Krościnie Małej.
22. Zdjęcie nr 10. Dwór w Raszowicach.
23. Zdjęcie nr 11. Pałac w Ligocie Strupińskiej.
24. Zdjęcie nr 12. Pałac w Piotrkowicach.
25. Zdjęcie nr 13. Pałac w Górowie.
26. Zdjęcie nr 14. Ratusz w Prusicach.
27. Zdjęcie nr 15. Budynek Ośrodka Zdrowia w Prusicach, ul. Żmigrodzka 22.
28. Zdjęcie nr 16. Szpital Miejski, ob. Dzienny dom pobytu „Senior Wigor” w Prusicach, ul. Żmigrodzka 39.
29. Zdjęcie nr 17. Budynek stacyjny, Skokowa.
30. Zdjęcie nr 18. Wieża ciśnień, Skokowa.

13. Załączniki

Załącznik nr 1. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków w gminie Prusice

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	ADRES	NR	NUMER DZIAŁKI	REJESTR ZABYTEKÓW	DATA REJESTRU
1	Borów	Dom mieszkalny w zespole dworskim		15	dz. nr 42/6	A/3936/645/W	1990-05-30
2	Borów	Oficina w zespole dworskim		14	dz. nr 42/6	A/3936/645/W	1990-05-30
3	Borów	Dom ogrodnika, ob. budynek mieszkalny w zespole dworskim		16	dz. nr 64		
4	Borów	Spichlerz w zespole dworskim			dz. nr 42/6	A/3936/645/W	1990-05-30
5	Borów	Obora w zespole dworskim			dz. nr 42/6	A/3936/645/W	1990-05-30
6	Borów	Stodoła w zespole dworskim (ruina)			dz. nr 42/6	A/3936/645/W	1990-05-30
7	Borów	Park dworski z fragmentem muru w zespole dworskim			dz. nr 42/6	A/3936/645/W	1990-05-30
8	Borów	Dom mieszkalny		2	dz. nr 95/3		
9	Borów	Dom mieszkalny		5	dz. nr 90/1		
10	Borów	Szkoła podstawowa		8	dz. nr 79/5		
11	Borów	Dom mieszkalny		11	dz. nr 69/7		
12	Borów	Budynek mieszkalno-gospodarczy		11	dz. nr 69/7		
13	Borów	Dom mieszkalny		12	dz. nr 68/1		
14	Borów	Dom mieszkalny		13	dz. nr 67/8		
15	Borów	Dom mieszkalny		21	dz. nr 161		
1	Brzeźno	Pałac w zespole pałacowym		1	dz. nr 43/8	A/3934/605/W	1987-06-11
2	Brzeźno	Stajnia i wozownia, oficina mieszkalna, ob. restauracja i budynek hotelu w zespole pałacowym		5	dz. nr 43/8		
3	Brzeźno	Park pałacowy w zespole pałacowym			dz. nr 43/8	A/3928/402/W	1978-05-16

4	Brzeźno	Dom mieszkalny		19	dz. nr 4		
5	Brzeźno	Stodoła		19	dz. nr 4		
1	Budzicz	Dom mieszkalny w zespole dworskim		26a-26b	dz. nr 178/1, 178/7		
2	Budzicz	Budynek gospodarczy I w zespole dworskim			dz. nr 178/7		
3	Budzicz	Budynek gospodarczy II i dawny magazyn w zespole dworskim			dz. nr 178/7		
4	Budzicz	Budynek gospodarczy III w zespole dworskim			dz. nr 178/8		
5	Budzicz	Stodoła w zespole dworskim			dz. nr 178/3, 178/7		
6	Budzicz	Obora I w zespole dworskim			dz. nr 178/5		
7	Budzicz	Obora II w zespole dworskim			dz. nr 178/7		
8	Budzicz	Spichlerz i stajnia w zespole dworskim		27	dz. nr 178/5		
9	Budzicz	Brama parkowa I w zespole dworskim			dz. nr 178/6		
10	Budzicz	Brama parkowa II w zespole dworskim			dz. nr 178/6		
11	Budzicz	Park dworski w zespole dworskim			dz. nr 178/2, 178/5, 178/6	A/3932/409/W	1978-05-24
12	Budzicz	Dom mieszkalny		4	dz. nr 51/1		
13	Budzicz	Obora		5	dz. nr 53		
14	Budzicz	Szkoła, ob. dom mieszkalny w zespole mieszkalno-gospodarczym		10	dz. nr 69/4		
15	Budzicz	Budynek gospodarczy I w zespole mieszkalno-gospodarczym		10	dz. nr 69/4		
16	Budzicz	Budynek WC, ob. budynek gospodarczy II w zespole mieszkalno-gospodarczym			dz. nr 69/4		
17	Budzicz	Dom mieszkalny		11	dz. nr 56/1		
18	Budzicz	Dom mieszkalny		14	dz. nr 70/1		
19	Budzicz	Dom mieszkalny		24a-24b	dz. nr 82/1, 83/8		
20	Budzicz	Stodoła		24a-24b	dz. nr 83/3		
1	Chodlewko	Zadrzewienie parkowe			dz. nr 67/8		
2	Chodlewko	Budynek gospodarczy	Nadleśnictwo		dz. nr 67/7		
3	Chodlewko	Dom mieszkalny		3	dz. nr 22/2		
4	Chodlewko	Stodoła		15	dz. nr 3/1		
5	Chodlewko	Dom mieszkalny		18b	dz. nr 14/2		
1	Dębница	Stajnia w zespole dworskim			dz. nr 117/8		
2	Dębница	Park krajobrazowy w zespole dworskim			dz. nr 117/20, 117/21, 117/22		
3	Dębница	Dom mieszkalny		12	dz. nr 51		
1	Gola	Dom mieszkalny		6a-6b	dz. nr 15/5, 16/5		
2	Gola	Stodoła		6a-6b	dz. nr 15/5, 16/5		
3	Gola	Budynek gospodarczy		8a-8b	dz. nr 21/3		
1	Górowo	D. cmentarz ewangelicki	na pn. od wsi		dz. nr 43/2		
2	Górowo	Pałac w zespole pałacowym		47	dz. nr 393/1		
3	Górowo	Oficina gospodarcza w zespole pałacowym		46b	dz. nr 393/2		

4	Górowo	Oficyna mieszkalna w zespole pałacowym		45	dz. nr 393/12		
5	Górowo	Obora w zespole pałacowym		44	dz. nr 392		
6	Górowo	Stodoła w zespole pałacowym		39	dz. nr 389/2, 401		
7	Górowo	Park pałacowy w zespole pałacowym			dz. nr 217, 218, 219, 220, 222, 223, 225/2, 225/3, 225/4	A/3931/406/W	1978-05-24
8	Górowo	Dom mieszkalny		8	dz. nr 130		
9	Górowo	Dom mieszkalny		12	dz. nr 125/4		
10	Górowo	Dom mieszkalny		18	dz. nr 312		
11	Górowo	Dom mieszkalny		24	dz. nr 318/2		
12	Górowo	Stodoła		24	dz. nr 318/2		
13	Górowo	Dom mieszkalny		26	dz. nr 323/4		
14	Górowo	Dom mieszkalny i sklep		28	dz. nr 320		
15	Górowo	Budynek gospodarczy		28	dz. nr 320		
16	Górowo	Dom mieszkalny		37	dz. nr 407/2		
17	Górowo	Dom mieszkalny		38	dz. nr 614		
18	Górowo	Budynek gospodarczy		38	dz. nr 614		
19	Górowo	Szkoła podstawowa, ob. budynek mieszkalny		41	dz. nr 223/6		
20	Górowo	Dom mieszkalny		43	dz. nr 391		
1	Jagoszyce	Oficyna dworska w zespole dworskim		19	dz. nr 135/10		
2	Jagoszyce	Dom mieszkalny w zespole dworskim		21, d. 17	dz. nr 135/9		
3	Jagoszyce	Budynek gospodarczy w zespole dworskim		21, d. 17	dz. nr		
4	Jagoszyce	Obora w zespole dworskim		18	dz. nr 135/6		
5	Jagoszyce	Obora w zespole dworskim		22	dz. nr 135/14		
6	Jagoszyce	Budynek gospodarczy w zespole dworskim		22	dz. nr 135/13		
7	Jagoszyce	Wozownia, ob. budynek gospodarczy w zespole dworskim		22	dz. nr 135/13		
8	Jagoszyce	Park dworski w zespole dworskim			dz. nr 136		
9	Jagoszyce	Dom mieszkalny		9	dz. nr 36/3		
10	Jagoszyce	Dom mieszkalny		11	dz. nr 39		
11	Jagoszyce	Dom mieszkalny		25	dz. nr 33		
1	Kaszyce Wielkie	Dom mieszkalny		6	dz. nr 112/1		
2	Kaszyce Wielkie	Dom mieszkalny		12	dz. nr 95		
3	Kaszyce Wielkie	Dom Ludowy, ob. budynek mieszkalny		13	dz. nr 93/2, 94/2, 94/3		
4	Kaszyce Wielkie	Dom mieszkalny		16	dz. nr 88		
5	Kaszyce Wielkie	Budynek gospodarczy		16	dz. nr 88		
6	Kaszyce Wielkie	Stodoła		16	dz. nr 88		
7	Kaszyce Wielkie	Dom mieszkalny		18	dz. nr 86		
8	Kaszyce Wielkie	Dom mieszkalny		21	dz. nr 78/3		
9	Kaszyce Wielkie	Dom mieszkalny		26	dz. nr 13		
10	Kaszyce Wielkie	Stodoła		26	dz. nr 14		
11	Kaszyce Wielkie	Oficyna mieszkalna w zespole folwarku		27c	dz. nr 168/4		
12	Kaszyce Wielkie	Oficyna mieszkalna w zespole folwarku		27 d	dz. nr 168/1		
13	Kaszyce Wielkie	Obora w zespole folwarku		27 d	dz. nr 168/7		
14	Kaszyce Wielkie	Dom mieszkalny		28	dz. nr 167/1, 167/2, 167/3		

15	Kaszyce Wielkie	Dom mieszkalny		32	dz. nr 162		
16	Kaszyce Wielkie	Dom mieszkalny		36	dz. nr 184		
17	Kaszyce Wielkie	Dom mieszkalny		37	dz. nr 151		
18	Kaszyce Wielkie	Dom mieszkalny		40	dz. nr 148/3		
19	Kaszyce Wielkie	Dom mieszkalny		42	dz. nr 144		
1	Kopaszyn	Ujeżdżalnia, ob. budynek gospodarczy w zespole dworskim			dz. nr 86/1		
2	Kopaszyn	Stajnie w zespole dworskim		12	dz. nr 67/1		
3	Kopaszyn	Budynek mieszkalno-gospodarczy w zespole dworskim		14	dz. nr 65/1, 65/2, 65/3		
4	Kopaszyn	Furta w zespole dworskim	obok magazynu		dz. nr 66		
5	Kopaszyn	Most w zespole dworskim			dz. nr 147		
6	Kopaszyn	Brama folwarku w zespole dworskim			dz. nr 12/6		
7	Kopaszyn	Park dworski w zespole dworskim			dz. nr 44/2, 44/40, 45/1, 45/40, 46, 47, 51/1-8, 52/1, 53, 54, 65/1-4, 66, 67/1-2, 68/1-2, 86/1-2, 87, 88/2-3, 89/1-2, 90, 91, 92/1, 148/1, 163, 166/1-3, 167, 168, 200/40, 205/40, 213/40, 218, 219		
8	Kopaszyn	Cmentarz rodowy w zespole dworskim	na wsch. od folwarku		dz. nr 200/40		
9	Kopaszyn	Dom mieszkalny		2	dz. nr 2		
10	Kopaszyn	Dom mieszkalny		10	dz. nr 53		
11	Kopaszyn	Spichlerz		10	dz. nr 53		
12	Kopaszyn	Dom mieszkalny		11	dz. nr 88/2		
1	Kosinowo	Pałac w zespole pałacowym		1	dz. nr 5/4		
2	Kosinowo	Oficyna mieszkalna w zespole pałacowym		2	dz. nr 6/3		
3	Kosinowo	Obora w zespole pałacowym			dz. nr 5/6		
4	Kosinowo	Stodoła II, ob. stodoła w zespole pałacowym			dz. nr 6/8		
5	Kosinowo	Wieża w zespole pałacowym			dz. nr 5/6		
6	Kosinowo	Brama w zespole pałacowym			dz. nr 29/5		
7	Kosinowo	Park pałacowy w zespole pałacowym			dz. nr 5/6		
1	Krościna Mała	Pałac w zespole pałacowym		19	dz. nr 94/14		
2	Krościna Mała	Spichlerz w zespole pałacowym		12	dz. nr 94/21		
3	Krościna Mała	Stodoła I w zespole pałacowym		12	dz. nr 94/21		
4	Krościna Mała	Stodoła II w zespole pałacowym		12	dz. nr 94/21		
5	Krościna Mała	Obora w zespole pałacowym		12	dz. nr 94/21		
6	Krościna Mała	Dom mieszkalny w zespole pałacowym		12a	dz. nr 94/9		
7	Krościna Mała	Budynek gospodarczy I, ob. chlewnia I w zespole pałacowym		12a	dz. nr 94/19		
8	Krościna Mała	Budynek gospodarczy II,		12a	dz. nr 94/21		

		ob. chlewnia II w zespole pałacowym					
9	Krościna Mała	Dom mieszkalny w zespole pałacowym		13a	dz. nr 92/3		
10	Krościna Mała	Stodoła w zespole pałacowym			dz. nr 94/21		
11	Krościna Mała	Stajnia w zespole pałacowym			dz. nr 94/21		
12	Krościna Mała	Park pałacowy w zespole pałacowym			dz. nr 94/14, 94/21		
13	Krościna Mała	Dom mieszkalny		5-5 a	dz. nr 52/3, 52/5		
14	Krościna Mała	Dom mieszkalny		9	dz. nr 49		
15	Krościna Mała	Dom mieszkalny		13 b	dz. nr 92/1		
16	Krościna Mała	Dom mieszkalny		15 b	dz. nr 94/16		
1	Krościna Wielka	Dom mieszkalny w zespole dworskim		36	dz. nr 47/4		
2	Krościna Wielka	Dom mieszkalny w zespole dworskim		38	dz. nr 45		
3	Krościna Wielka	Budynek mieszkalno-gospodarczy w zespole dworskim		39- 40- 56	dz. nr 44		
4	Krościna Wielka	Budynek gospodarczy w zespole dworskim		39	dz. nr 44		
5	Krościna Wielka	Brama w zespole dworskim		39	dz. nr 58/9		
6	Krościna Wielka	Park dworski w zespole dworskim			dz. nr 37/3, 58/8- 11, 295, 296, 297/1-3, 393		
7	Krościna Wielka	Stodoła		1	dz. nr 50/2		
8	Krościna Wielka	Obora w zespole budynków gospodarczych		5	dz. nr 26		
9	Krościna Wielka	Chlew w zespole budynków gospodarczych		5	dz. nr 26		
10	Krościna Wielka	Dom mieszkalny		12	dz. nr 2		
11	Krościna Wielka	Stodoła		13	dz. nr 3/1		
12	Krościna Wielka	Stodoła		15	dz. nr 22/1		
13	Krościna Wielka	Stodoła		16	dz. nr 4/1		
14	Krościna Wielka	Stodoła		18	dz. nr 20		
15	Krościna Wielka	Dom mieszkalny		19	dz. nr 5/5		
16	Krościna Wielka	Dom mieszkalny		20	dz. nr 13/4		
17	Krościna Wielka	Stodoła		22	dz. nr 8/4		
18	Krościna Wielka	Dom mieszkalny		29	dz. nr 19/2		
19	Krościna Wielka	Stodoła		34	dz. nr 16/5		
20	Krościna Wielka	Dom mieszkalny		42, d. 40	dz. nr 41		
21	Krościna Wielka	Stodoła		45	dz. nr 37/1		
22	Krościna Wielka	Dom mieszkalny		49	dz. nr 33/4		
23	Krościna Wielka	Dom mieszkalny		50	dz. nr 33/2		
24	Krościna Wielka	Dom mieszkalny		54	dz. nr 30		
25	Krościna Wielka	Budynek gospodarczy		55	dz. nr 29		
1	Ligota Strupińska	Pałac w zespole pałacowym			dz. nr 137/11	A/3933/597/W	1988-12-19
2	Ligota Strupińska	Dom mieszkalny w zespole pałacowym			dz. nr 137/7		
3	Ligota Strupińska	Dom mieszkalny w zespole pałacowym		26	dz. nr 137/4		
4	Ligota Strupińska	Oficina mieszkalna w zespole pałacowym		23	dz. nr 137/12		
5	Ligota Strupińska	Obora I w zespole pałacowym			dz. nr 137/6		
6	Ligota	Obora II w zespole			dz. nr 137/6		

	Strupińska	pałacowym					
7	Ligota Strupińska	Park leśny w zespole pałacowym			dz. nr 137/11	A/3930/404/W	1978-05-24
8	Ligota Strupińska	Dom mieszkalny		1	dz. nr 19/6		
9	Ligota Strupińska	Dom mieszkalny		5	dz. nr 40/1		
10	Ligota Strupińska	Stodoła		6	dz. nr 42/1		
11	Ligota Strupińska	Dom mieszkalny		7	dz. nr 4		
12	Ligota Strupińska	Dom mieszkalny		8	dz. nr 44/3		
13	Ligota Strupińska	Dom mieszkalny		13	dz. nr 48		
14	Ligota Strupińska	Dom mieszkalny		21	dz. nr 115/1, 115/2		
1	Ligotka	Dom mieszkalny		12	dz. nr 88/1		
2	Ligotka	Dom mieszkalny		13	dz. nr 86/2		
3	Ligotka	Stodoła		13	dz. nr 86/2		
4	Ligotka	Stodoła		16	dz. nr 78		
5	Ligotka	Dom mieszkalny		20	dz. nr 44/1		
6	Ligotka	Stodoła		20	dz. nr 44/1		
7	Ligotka	Dom mieszkalny		21	dz. nr 47/1		
1	Łęgów	Dom mieszkalny		6	dz. nr 16		
1	Pawłów Trzebnicki	Kościół fil., ewangelicki, ob. paraf. św. Piotra i Pawła w zespole kościoła			dz. nr 263	A/3937/479	1959-06-18
2	Pawłów Trzebnicki	Dzwonnica w zespole kościoła			dz. nr 263	A/3937/479	1959-06-18
3	Pawłów Trzebnicki	Cmentarz parafialny, ob. miejsce pocmentarne w zespole kościoła			dz. nr 263		
4	Pawłów Trzebnicki	Dom mieszkalny		4	dz. nr 230		
5	Pawłów Trzebnicki	Szkoła podstawowa ob. bud. mieszkalny w zespole szkolnym		6	dz. nr 262/2		
6	Pawłów Trzebnicki	Budynek gospodarczy w zespole szkolnym		6	dz. nr 262/2		
7	Pawłów Trzebnicki	Dom mieszkalny		7	dz. nr 232		
8	Pawłów Trzebnicki	Obora, ob. bud. mieszkalno-gospodarczy		7	dz. nr 233		
9	Pawłów Trzebnicki	Dom mieszkalny		11	dz. nr 235/2		
10	Pawłów Trzebnicki	Budynek gospodarczy		11	dz. nr 235/6		
11	Pawłów Trzebnicki	Dom mieszkalny		12	dz. nr 236/1		
12	Pawłów Trzebnicki	Budynek mieszkalno-gospodarczy		14	dz. nr 221		
13	Pawłów Trzebnicki	Dom mieszkalny		15	dz. nr 222		
14	Pawłów Trzebnicki	Dom mieszkalny		16	dz. nr 224		
15	Pawłów Trzebnicki	Dom mieszkalny		17	dz. nr 223		
16	Pawłów	Budynek gospodarczy		17	dz. nr 223		

	Trzebnicki						
17	Pawłów Trzebnicki	Dom mieszkalny		18	dz. nr 239		
18	Pawłów Trzebnicki	Dom mieszkalny		21	dz. nr 225/1		
19	Pawłów Trzebnicki	Dom mieszkalny		22	dz. nr 242		
20	Pawłów Trzebnicki	Dom mieszkalny		26	dz. nr 245/3		
21	Pawłów Trzebnicki	Dom mieszkalny		28	dz. nr 247/1		
22	Pawłów Trzebnicki	Dom mieszkalny		29	dz. nr 248		
23	Pawłów Trzebnicki	Obora		33	dz. nr 252/2		
24	Pawłów Trzebnicki	Dom mieszkalny		35	dz. nr 254/4		
25	Pawłów Trzebnicki	Budynek mieszkalno-gospodarczy, ob. budynek mieszkalny		36	dz. nr 255/1		
26	Pawłów Trzebnicki	Stodoła		36	dz. nr 255/1		
27	Pawłów Trzebnicki	Dom mieszkalny		47	dz. nr 208/3		
28	Pawłów Trzebnicki	Dom mieszkalny		52	dz. nr 494/2		
29	Pawłów Trzebnicki	Dom mieszkalny		53	dz. nr 202/1		
30	Pawłów Trzebnicki	Stodoła		53	dz. nr 202/1		
31	Pawłów Trzebnicki	Dom mieszkalny		55	dz. nr 206		
32	Pawłów Trzebnicki	Stodoła		56	dz. nr 198/1		
33	Pawłów Trzebnicki	Dom mieszkalny		59	dz. nr 195/3		
34	Pawłów Trzebnicki	Dom mieszkalny		61	dz. nr 193		
35	Pawłów Trzebnicki	Dom mieszkalny		63	dz. nr 191/2		
36	Pawłów Trzebnicki	Dom mieszkalny		65	dz. nr 189/1		
37	Pawłów Trzebnicki	Dom mieszkalny		67	dz. nr 187/3		
1	Pększyn	Dom mieszkalny		2	dz. nr 40/1		
2	Pększyn	Dom mieszkalny		3	dz. nr 39		
3	Pększyn	Dom mieszkalny		4	dz. nr 76/2		
4	Pększyn	Budynek gospodarczy		4	dz. nr 76/2		
5	Pększyn	Dom mieszkalny		5	dz. nr 38		
6	Pększyn	Dom mieszkalny		12	dz. nr 74/1		
7	Pększyn	Dom mieszkalny		16	dz. nr 72/1		
8	Pększyn	Dom mieszkalny		20	dz. nr 16		
9	Pększyn	Dom mieszkalny		21	dz. nr 15		
10	Pększyn	Dom mieszkalny		22	dz. nr 69		
11	Pększyn	Budynek gospodarczy		28	dz. nr 66		
1	Pietrowice Małe	Dom mieszkalny w zespole dworskim		17-17a, d. 19	dz. nr 168/8, 168/9		
2	Pietrowice Małe	Dom mieszkalny w zespole		21-	dz. nr 168/1,		

		dworskim		22	168/2		
3	Pietrowice Małe	Stodoła w zespole dworskim		21-22	dz. nr 168/3		
4	Pietrowice Małe	Dom mieszkalny w zespole dworskim		23	dz. nr 169/2		
5	Pietrowice Małe	Gorzelnia (ruina) w zespole dworskim		23	dz. nr 169/2		
6	Pietrowice Małe	Dom mieszkalny w zespole dworskim		25, d. 24	dz. nr 143/1		
7	Pietrowice Małe	Park dworski w zespole dworskim			dz. nr 182		
8	Pietrowice Małe	Dom mieszkalny		10	dz. nr 179/1		
9	Pietrowice Małe	Stodoła		33	dz. nr 150		
10	Pietrowice Małe	Dom mieszkalny		53, d. 28	dz. nr 164/1		
1	Piotrkowice	Pałac w zespole pałacowym		74	dz. nr 1/4	A/3926/1039	1964-01-23
2	Piotrkowice	Stajnie i wozownia, mieszkania, ob. budynek nieużytkowany w zespole pałacowym		71	dz. nr 1/44	A/6023/1-3	2016-10-11
3	Piotrkowice	Ujeżdżalnia, ob. budynek mieszkalno-gospodarczy w zespole pałacowym		72	dz. nr 1/44	A/6023/1-3	2016-10-11
4	Piotrkowice	Spichlerz w zespole pałacowym			dz. nr 1/25	A/3935/604/W	1988-08-10
5	Piotrkowice	Dom mieszkalny, ob. budynek nieużytkowany w zespole pałacowym		70	dz. nr 1/44	A/6023/1-3	2016-10-11
6	Piotrkowice	Kaplica grobowa rodziny von Danckelmann w zespole pałacowym	cmentarz rodowy w parku		dz. nr 1/4	A/6041	2017-02-27
7	Piotrkowice	Cmentarz rodowy w zespole pałacowym	park		dz. nr 1/4		
8	Piotrkowice	Park pałacowy w zespole pałacowym			dz. nr 1/4	A/3929/403/W	1978-05-24
9	Piotrkowice	Dom mieszkalny		6-7	dz. nr 11/5, 11/8		
10	Piotrkowice	Dom mieszkalny w zespole mieszkalno-gospodarczym		12	dz. nr 23		
11	Piotrkowice	Budynek gospodarczy w zespole mieszkalno-gospodarczym		12	dz. nr 23		
12	Piotrkowice	Obora w zespole mieszkalno-gospodarczym		12	dz. nr 23		
13	Piotrkowice	Dom mieszkalny		18	dz. nr 35		
14	Piotrkowice	Budynek gospodarczy		25	dz. nr 7		
15	Piotrkowice	Budynek gospodarczy w zespole budynków gospodarczych		26	dz. nr 37		
16	Piotrkowice	Stodoła w zespole budynków gospodarczych		26	dz. nr 37		
17	Piotrkowice	Dom mieszkalny		29-29a	dz. nr 39/2, 39/3		
18	Piotrkowice	Dom mieszkalny		30	dz. nr 4/1		
19	Piotrkowice	Dom mieszkalny		32	dz. nr 38/3		
20	Piotrkowice	Dom mieszkalny		35	dz. nr 43		
21	Piotrkowice	Dom mieszkalny		38	dz. nr 46/2		
22	Piotrkowice	Dom mieszkalny		43	dz. nr 48		
23	Piotrkowice	Dom mieszkalny		45	dz. nr 49/2		
24	Piotrkowice	Dom mieszkalny		49	dz. nr 66/1		
25	Piotrkowice	Dom mieszkalny		51	dz. nr 65		

26	Piotrkowice	Dom mieszkalny		52	dz. nr 52/2		
27	Piotrkowice	Dom mieszkalny		54	dz. nr 53		
28	Piotrkowice	Dom mieszkalny		56	dz. nr 54/1		
29	Piotrkowice	Dom mieszkalny		62	dz. nr 58/2		
1	Prusice	Miasto				A/1853/387	1956.11.25, 2016.06.02
2	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Czerwonego Krzyża	2	dz. nr 134/35		
3	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Czerwonego Krzyża	3	dz. nr 127/17		
4	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Czerwonego Krzyża	4	dz. nr 135/15		
5	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Czerwonego Krzyża	5	dz. nr 127/20		
6	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Czerwonego Krzyża	6	dz. nr 134/5		
7	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Czerwonego Krzyża	7	dz. nr 127/14		
8	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Czerwonego Krzyża	9	dz. nr 127/18		
9	Prusice	Szkoła, ob. budynek mieszkalny	ul. Czerwonego Krzyża	11	dz. nr 127/22		
10	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Górkowicka	6	dz. nr 401, 402		
11	Prusice	Budynek gospodarczy	ul. Górkowicka	6	dz. nr 401		
12	Prusice	Dom mieszkalny w zespole mieszkalno-gospodarczym	ul. Górkowicka	8	dz. nr 403		
13	Prusice	Budynek gospodarczy w zespole mieszkalno-gospodarczym	ul. Górkowicka	8	dz. nr 403		
14	Prusice	Obora w zespole mieszkalno-gospodarczym	ul. Górkowicka	8	dz. nr 403		
15	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Górkowicka	10	dz. nr 404		
16	Prusice	Stodoła w zespole mieszkalno-gospodarczym	ul. Górkowicka	12	dz. nr 407		
17	Prusice	Brama z murem w zespole mieszkalno-gospodarczym	ul. Górkowicka	12	dz. nr 407		
18	Prusice	Kościół par. św. Jakuba Starszego w zespole kościelnym	ul. Jana Pawła II		dz. nr 133/1	A/3939/1207	1964-12-15
19	Prusice	Plebania w zespole kościelnym	ul. Jana Pawła II	3	dz. nr 133/1		
20	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Jana Pawła II	8	dz. nr 136/14		
21	Prusice	Gorzelnia w zespole gorzelni Bacutil, ob. budynek w zespole zakładu Farmutil	ul. Kaszycka		dz. nr 188/3		
22	Prusice	Komin w zespole gorzelni Bacutil, ob. w zespole zakładu Farmutil	ul. Kaszycka		dz. nr 188/3		
23	Prusice	Budynek WC w zespole gorzelni Bacutil, ob. budynek gospodarczy w zespole zakładu Farmutil	ul. Kaszycka		dz. nr 188/3		
24	Prusice	Poczekalnia kolei wąskotorowej, ob. budynek nieużytkowany	ul. Kolejowa	1c	dz. nr 215/1		
25	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Kolejowa	1a	dz. nr 150/8		
26	Prusice	Dom mieszkalny, Bank i MPGKiM, ob. Zakład Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej	ul. Kolejowa	3	dz. nr 150/56		

27	Prusice	Budynek gospodarczy	ul. Kolejowa	3	dz. nr 150/54		
28	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Kolejowa	7	dz. nr 146/16		
29	Prusice	Dom mieszkalny, ob. budynek Policji	ul. Kolejowa	8	dz. nr 151/3		
30	Prusice	Spichlerz, magazyn	ul. Kolejowa		dz. nr 151/2		
31	Prusice	Ogrodzenie	ul. Kolejowa	8	dz. nr 151/3		
32	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Kolejowa	14a	dz. nr 143/9		
33	Prusice	Budynek gospodarczy	ul. Kolejowa		dz. nr 144		
34	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Kolejowa	14	dz. nr 143/9		
35	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Kolejowa	16	dz. nr 143/1		
36	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Kolejowa	19	dz. nr 146/18		
37	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Kolejowa	21	dz. nr 146/14		
38	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Kolejowa	22a	dz. nr 21/4		
39	Prusice	Budynek gospodarczy	ul. Kolejowa	22- 22b	dz. nr 21/5, 21/6		
40	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Kolejowa	23	dz. nr 147/43		
41	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Kolejowa	24	dz. nr 25		
42	Prusice	Budynek gospodarczy	ul. Kolejowa	24	dz. nr 25		
43	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Kolejowa	25	dz. nr 147/21		
44	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Kolejowa	27	dz. nr 147/2		
45	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Kolejowa	31	dz. nr 20/5		
46	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Kolejowa	33	dz. nr 19/6		
47	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Kolejowa	37	dz. nr 16/8		
48	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Kolejowa	39	dz. nr 17		
49	Prusice	Budynek gospodarczy	ul. Kolejowa	39	dz. nr 16/9		
50	Prusice	Budynek gospodarczy	ul. Kościuszki	4	dz. nr 428/1		
51	Prusice	Budynek mieszkalno- gospodarczy	ul. Krótka/Kościuszki 7	1	dz. nr 121, 122		
52	Prusice	Budynek mieszkalno- gospodarczy	ul. Krótka	2-4	dz. nr 117, 120		
53	Prusice	Młyn, ob. dom mieszkalny w zespole młyńskim	ul. Młynarska	2	dz. nr 45/4, 46		
54	Prusice	Budynek gospodarczy I w zespole młyńskim	ul. Młynarska	2	dz. nr 45/4		
55	Prusice	Budynek gospodarczy II w zespole młyńskim	ul. Młynarska	2	dz. nr 45/4		
56	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Ogrodowa	1-3	dz. nr 146/2, 400/92		
57	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Ogrodowa	2-4	dz. nr 147/14, 147/15		
58	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Ogrodowa	5-7	dz. nr 417/92, 421/90		
59	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Ogrodowa	6-8	dz. nr 415/92, 416/92		
60	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Ogrodowa	12	dz. nr 439/96		
61	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Ogrodowa	14	dz. nr 439/97		
62	Prusice	Kościół ewangelicki, ob. rzymsko-katolicki kościół pomocniczy pw. Józefa Oblubieńca NMP	ul. Powstańców Śląskich	8	dz. nr 53	A/1098	2008-12-18
63	Prusice	Cmentarz żydowski	ul. Powstańców Śląskich		dz. nr 48		
64	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Powstańców Śląskich	1	dz. nr 26/3		
65	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Powstańców Śląskich	2	dz. nr 55/22		
66	Prusice	Dom mieszkalny, ob. komenda policji	ul. Powstańców Śląskich	3	dz. nr 26/7		
67	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Powstańców	4	dz. nr 55/48		

			Śląskich				
68	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Powstańców Śląskich	5	dz. nr 26/5		
69	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Powstańców Śląskich	6	dz. nr 55/17		
70	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Powstańców Śląskich	10	dz. nr 52		
71	Prusice	Willa	ul. Powstańców Śląskich	13	dz. nr 28/1		
72	Prusice	Ogrodzenie	ul. Powstańców Śląskich	13	dz. nr 28/1		
73	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Powstańców Śląskich	14	dz. nr 50/1		
74	Prusice	Obora	ul. Powstańców Śląskich	14	dz. nr 50/1		
75	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Powstańców Śląskich	15	dz. nr 29/4		
76	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Powstańców Śląskich	16	dz. nr 29/6		
77	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Powstańców Śląskich	27	dz. nr 29/1		
78	Prusice	Brama i ogrodzenie	ul. Powstańców Śląskich	27	dz. nr 29/1		
79	Prusice	Trafostacja	ul. Powstańców Śląskich		dz. nr 44/4		
80	Prusice	Ratusz	ul. Rynek	1	dz. nr 135/15	A/3927/1208	1964-12-15
81	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Rynek	3	dz. nr 22		
82	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Rynek	9	dz. nr 139		
83	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Rynek	10	dz. nr 136/11		
84	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Rynek	15	dz. nr 136/17		
85	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Rynek	16	dz. nr 136/18		
86	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Rynek	18	dz. nr 134/7		
87	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Rynek	19	dz. nr 134/4		
88	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Rynek	20	dz. nr 134/21		
89	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Rynek	21	dz. nr 134/30		
90	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Rynek	24	dz. nr 134/10		
91	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Rynek	26	dz. nr 134/1		
92	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Rynek	27	dz. nr 134/11		
93	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Rynek	28	dz. nr 55/37		
94	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Rynek	29	dz. nr 55/24		
95	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Rynek	30	dz. nr 55/28		
96	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Rynek	32	dz. nr 55/35		
97	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Rynek	34	dz. nr 55/15		
98	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Rzemieślnicza	15	dz. nr 55/33		
99	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Szkolna	1	dz. nr 136/10		
100	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Szkolna	2	dz. nr 140/3		
101	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Szkolna	3	dz. nr 136/8		
102	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Szkolna	4	dz. nr 138/5		
103	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Szkolna	6	dz. nr 138/8		
104	Prusice	Szkoła podstawowa I, ob. budynek mieszkalny	ul. Szkolna	8	dz. nr 138		
105	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Św. Jakuba	1	dz. nr 134/29		
106	Prusice	Dom mieszkalny i poczta	ul. Wrocławska	1	dz. nr 55/2		
107	Prusice	Budynek gospodarczy	ul. Wrocławska	1	dz. nr 55/2		
108	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	3	dz. nr 55/26		
109	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	4	dz. nr 134/22		
110	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	5	dz. nr 55/10		
111	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	7	dz. nr 55/32		
112	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	11	dz. nr 55/25		
113	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	13	dz. nr 55/40		

114	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	14	dz. nr 127/10		
115	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	16	dz. nr 127/1		
116	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	20	dz. nr 127/9		
117	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	26	dz. nr 107/3		
118	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	27	dz. nr 55/45		
119	Prusice	Budynek gospodarczy	ul. Wrocławska	28	dz. nr 107/3		
120	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	29	dz. nr 58/1		
121	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	30	dz. nr 106/1		
122	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	31-33	dz. nr 59/2, 59/7		
123	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	32	dz. nr 411		
124	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	37	dz. nr 59/6		
125	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	37a	dz. nr 59/1		
126	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	39	dz. nr 60/2		
127	Prusice	Budynek gospodarczy	ul. Wrocławska	39	dz. nr 60/1		
128	Prusice	Stodoła	ul. Wrocławska	39	dz. nr 60/1		
129	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Zaciszna	1-1a	dz. nr 128/13, 128/14		
130	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Zaciszna	2	dz. nr 128/2		
131	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Zaciszna	3	dz. nr 128/3		
132	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Zaciszna	8	dz. nr 125		
133	Prusice	Kaplica cmentarna w zespole cmentarza	ul. Żmigrodzka		dz. nr 3		
134	Prusice	Dom grabarza w zespole cmentarza	ul. Żmigrodzka		dz. nr 3		
135	Prusice	Cmentarz par., ob. komunalny z ogrodzeniem i bramą w zespole cmentarza	ul. Żmigrodzka		dz. nr 3	A/3940/504/W	1983-04-06
136	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Żmigrodzka	2	dz. nr 21/9		
137	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Żmigrodzka	4	dz. nr 21/22		
138	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Żmigrodzka	5	dz. nr 141/1		
139	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Żmigrodzka	6	dz. nr 21/13		
140	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Żmigrodzka	7	dz. nr 142/4		
141	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Żmigrodzka	8	dz. nr 21/8		
142	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Żmigrodzka	9	dz. nr 142/8		
143	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Żmigrodzka	10	dz. nr 21/12		
144	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Żmigrodzka	11	dz. nr 142/8		
145	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Żmigrodzka	13	dz. nr 142/1		
146	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Żmigrodzka	15	dz. nr 143/6		
147	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Żmigrodzka	18	dz. nr 20/3		
148	Prusice	Budynek gospodarczy	ul. Żmigrodzka	18	dz. nr 20/4		
149	Prusice	Dom mieszkalny, ob. Ośrodek Zdrowia	ul. Żmigrodzka	22	dz. nr 18/2		
150	Prusice	Brama z ogrodzeniem	ul. Żmigrodzka	22	dz. nr 18/2		
151	Prusice	Internat ZSG w zespole budynków internatu, ob. Dom Pobytu Dziennego	ul. Żmigrodzka	39	dz. nr 149/17		
152	Prusice	Stołówka w zespole budynków internatu, ob. budynek mieszkalny	ul. Żmigrodzka	39a	dz. nr 149/16		
153	Prusice	Budynek gospodarczy w zespole budynków internatu	ul. Żmigrodzka	39	dz. nr 149/17		
154	Prusice	Dom mieszkalny	ul. Żmigrodzka	40	dz. nr 12/18		
1	Raki	Dom mieszkalny		4	dz. nr 90/13		
1	Raszowice	Dwór w zespole dworskim		23	dz. nr 257/13	A/3963/708/W	1995-05-12
2	Raszowice	Oficina mieszkalna w zespole dworskim		25	dz. nr 257/4	A/3963/708/W	1995-05-12
3	Raszowice	Park dworski w zespole dworskim			dz. nr 257/13	A/3963/708/W	1995-05-12

4	Raszowice	Dom mieszkalny		1	dz. nr 144/2		
5	Raszowice	Dom mieszkalny		2	dz. nr 144/1		
6	Raszowice	Stodoła		7	dz. nr 146/5		
7	Raszowice	Dom mieszkalny		9	dz. nr 139/1		
8	Raszowice	Dom mieszkalny		13	dz. nr 138/1		
9	Raszowice	Budynek gospodarczy		13	dz. nr 138/1		
10	Raszowice	Budynek mieszkalno-gospodarczy, ob. budynek mieszkalny		15	dz. nr 149		
11	Raszowice	Dom mieszkalny		19	dz. nr 154/1		
12	Raszowice	Dom mieszkalny		21	dz. nr 155		
13	Raszowice	Dom mieszkalny		22	dz. nr 156/4		
14	Raszowice	Obora		22	dz. nr 156/4		
15	Raszowice	Dom mieszkalny		31	dz. nr 161/2		
16	Raszowice	Dom mieszkalny		32	dz. nr 162/1		
17	Raszowice	Stodoła		34	dz. nr 164/2		
18	Raszowice	Stodoła		35	dz. nr 362/3		
19	Raszowice	Budynek mieszkalno-gospodarczy		36	dz. nr 133/4		
20	Raszowice	Stodoła		36	dz. nr 133/4		
21	Raszowice	Stodoła		38	dz. nr 130/5		
1	Skokowa	Dworzec PKP w zespole dworca PKP	ul. Dworcowa	6-8	dz. nr 124/4		
2	Skokowa	Wieża ciśnień w zespole dworca PKP	ul. Dworcowa		dz. nr 124/4		
3	Skokowa	Dom mieszkalny (kolejowy) w zespole dworca PKP	ul. Dworcowa	4	dz. nr 124/4		
4	Skokowa	Dom dróżnika, ob. budynek mieszkalny w zespole dworca PKP	ul. Dworcowa	7	dz. nr 124/4		
5	Skokowa	Budynek gospodarczy w zespole dworca PKP	ul. Dworcowa	7	dz. nr 124/4		
6	Skokowa	Dom mieszkalny, bar „Piast”	ul. Dworcowa	5a-5b-5c	dz. nr 278/2, 279		
7	Skokowa	Gorzelnia, ob. Bacutil	ul. Dworcowa	9	dz. nr 283/7		
8	Skokowa	Kaplica cmentarna w zespole dawnego cmentarza ewangelickiego	ul. Kościelna		dz. nr 255		
9	Skokowa	Cmentarz w zespole dawnego cmentarza ewangelickiego	ul. Kościelna		dz. nr 255		
10	Skokowa	Grobowiec I w zespole dawnego cmentarza ewangelickiego	ul. Kościelna		dz. nr 255		
11	Skokowa	Grobowiec II w zespole dawnego cmentarza ewangelickiego	ul. Kościelna		dz. nr 255		
12	Skokowa	Stodoła	ul. Krótka	6	dz. nr 233/1		
13	Skokowa	Dom mieszkalny	ul. Krótka	7	dz. nr 228/1		
14	Skokowa	Dom mieszkalny	ul. Prusicka	5	dz. nr 238		
15	Skokowa	Obora	ul. Prusicka	5	dz. nr 238		
16	Skokowa	Stodoła	ul. Prusicka	5	dz. nr 238		
17	Skokowa	Dom mieszkalny	ul. Prusicka	10	dz. nr 355/1		
18	Skokowa	Stodoła	ul. Prusicka	10	dz. nr 355/1		
19	Skokowa	Dom mieszkalny	ul. Prusicka	20	dz. nr 351/2		
20	Skokowa	Budynek gospodarczy	ul. Prusicka	20	dz. nr 351/2		
21	Skokowa	Wieża trafostacji wraz z budynkiem obsługi	ul. Przemysłowa		dz. nr 274		
22	Skokowa	Budynek mieszkalno-gospodarczy	ul. Przemysłowa	14	dz. nr 269		

23	Skokowa	Dom mieszkalny	ul. Strażacka	21	dz. nr 198/2		
24	Skokowa	Młyn wodny, ob. dom mieszkalny	ul. Wrocławska		dz. nr 325/8		
25	Skokowa	Budynek mieszkalno-gospodarczy w zespole folwarku	ul. Wrocławska	3	dz. nr 324/4		
26	Skokowa	Stodoła w zespole folwarku	ul. Wrocławska	11d-11e	dz. nr 320/13, 320/15		
27	Skokowa	Dom mieszkalny	ul. Wrocławska	21	dz. nr 268		
28	Skokowa	Budynek gospodarczy	ul. Wrocławska	21	dz. nr 268		
29	Skokowa	Dom mieszkalny	ul. Zbożowa	2	dz. nr 323		
30	Skokowa	Budynek gospodarczy	ul. Zbożowa	2	dz. nr 323		
1	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Kamienna	1	dz. nr 35		
2	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Kamienna	2	dz. nr 36		
3	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Kamienna	3	dz. nr 37/1		
4	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Kamienna	4	dz. nr 38/2		
5	Strupina	Budynek gospodarczy	ul. Kamienna	4	dz. nr 38/2		
6	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Kamienna	8	dz. nr 74/2		
7	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Ks. Edwarda Tichego	3	dz. nr 3/3		
8	Strupina	Budynek mieszkalno-gospodarczy	ul. Ks. Edwarda Tichego	4	dz. nr 1/2		
9	Strupina	Cmentarz parafialny	ul. Ks. Edwarda Tichego		dz. nr 2/2		
10	Strupina	D. cmentarz ewangelicki	ul. Ks. Edwarda Tichego		dz. nr 5		
11	Strupina	Dom mieszkalny w zespole pałacowym	ul. Piastowska	2-2a	dz. nr 16/3, 16/4		
12	Strupina	Budynek gospodarczy w zespole pałacowym	ul. Piastowska	2b	dz. nr 16/7		
13	Strupina	Rządca w zespole pałacowym	ul. Piastowska	4	dz. nr 16/10		
14	Strupina	Brama w zespole pałacowym	ul. Piastowska		dz. nr 16/11		
15	Strupina	Bar „Piast”	ul. Piastowska	5	dz. nr 31		
16	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Piastowska	6	dz. nr 18/3		
17	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Piastowska	7	dz. nr 30/3		
18	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Piastowska	11	dz. nr 29		
19	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Piastowska	12	dz. nr 20		
20	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Piastowska	13	dz. nr 28		
21	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Piastowska	14	dz. nr 21		
22	Strupina	Stodoła	ul. Piastowska	14	dz. nr 21		
23	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Piastowska	16	dz. nr 22/1		
24	Strupina	Stodoła	ul. Piastowska	16	dz. nr 22/1		
25	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Piastowska	18	dz. nr 25/2		
26	Strupina	Kościół ewangelicki, ob. rzymsko-katolicki par. Niepokalanego Serca NMP	ul. Rynek	1	dz. nr 14	A/973	2006-09-18
27	Strupina	Mur kościelny	ul. Rynek	1	dz. nr 14		
28	Strupina	Kościół pom. św. Józefa Oblubieńca NMP	ul. Rynek	7	dz. nr 42		
29	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Rynek	2	dz. nr 13		
30	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Rynek	3	dz. nr 15		
31	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Rynek	4	dz. nr 40/3		
32	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Rynek	6	dz. nr 41		
33	Strupina	Budynek gospodarczy I	ul. Rynek	6	dz. nr 41		
34	Strupina	Budynek gospodarczy II	ul. Rynek	6	dz. nr 40/3		
35	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Rynek	7	dz. nr 42		
36	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Rynek	8	dz. nr 43/5		
37	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Rynek	9	dz. nr 44/1		

38	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Rynek	11	dz. nr 40/4		
39	Strupina	Dom mieszkalny, ob. plebania	ul. Rynek	14	dz. nr 45/2		
40	Strupina	Dom mieszkalny, ob. biblioteka i klub	ul. Rynek	15	dz. nr 47/2		
41	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Rzemieślnicza	1	dz. nr 65/2		
42	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Rzemieślnicza	3	dz. nr 65/4		
43	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Rzemieślnicza	5	dz. nr 66/1		
44	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Rzemieślnicza	10	dz. nr 63/8		
45	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Rzemieślnicza	12	dz. nr 63/6		
46	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Rzemieślnicza	19	dz. nr 117/3		
47	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Rzemieślnicza	22	dz. nr 118/8		
48	Strupina	Dom mieszkalny	ul. Rzemieślnicza	24	dz. nr 119		
1	Sucha	Stodoła		1	dz. nr 150		
1	Świerzów	Stodoła		4	dz. nr 23		
2	Świerzów	Dom mieszkalny		9	dz. nr 15/3		
3	Świerzów	Dom mieszkalny		13	dz. nr 9/3		
4	Świerzów	Dom mieszkalny		16	dz. nr 69		
5	Świerzów	Szkoła podstawowa, ob. budynek mieszkalny		17	dz. nr 59		
6	Świerzów	Dom mieszkalny		18- 19	dz. nr 65		
7	Świerzów	Stodoła		22	dz. nr 72/2		
8	Świerzów	Dom mieszkalny		28	dz. nr 52/1		
1	Wilkowa	Cmentarz leśny	na pld.-wsch. od wsi (d. Wilkowa Mała)		dz. nr 203		
2	Wilkowa (Wilkowa Mała)	Rządcówka w zespole dworskim		41	dz. nr 163/2		
3	Wilkowa (Wilkowa Mała)	Budynek mieszkalno- gospodarczy (ruina) w zespole dworskim		42	dz. nr 164		
4	Wilkowa (Wilkowa Mała)	Budynek gospodarczy, d. stajnia i wozownia w zespole dworskim			dz. nr 164		
5	Wilkowa (Wilkowa Mała)	Park dworski z cmentarzem rodowym w zespole dworskim			dz. nr 165/4, 165/6		
6	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	Pałac w zespole pałacowym		2	dz. nr 87/33		
7	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	Budynek mieszkalno- gospodarczy w zespole pałacowym		3	dz. nr 87/39, 87/40		
8	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	Oficyna mieszkalna w zespole pałacowym		4	dz. nr 87/34		
9	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	Waga (ruina) w zespole pałacowym			dz. nr 87/33		
10	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	Park krajobrazowy w zespole pałacowym			dz. nr 87/33		
11	Wilkowa	Dom mieszkalny		16	dz. nr 2/6		
12	Wilkowa	Dom mieszkalny		40	dz. nr 59		
13	Wilkowa	Stodoła		40	dz. nr 59		
1	Wszemirów	Kościół par. św. Michała Archanioła w zespole kościelnym			dz. nr 307	A/3938/1722	1966-06-20

2	Wszemirów	Brama kościelna w zespole kościelnym			dz. nr 307		
3	Wszemirów	Plebania w zespole kościelnym		90	dz. nr 287		
4	Wszemirów	Budynek mieszkalno-gospodarczy		4	dz. nr 295		
5	Wszemirów	Dom mieszkalny		5	dz. nr 314		
6	Wszemirów	Dom mieszkalny		7	dz. nr 316/4		
7	Wszemirów	Szkoła podstawowa, ob. budynek mieszkalny		17	dz. nr 308/2		
8	Wszemirów	Budynek gospodarczy		28	dz. nr 338		
9	Wszemirów	Budynek gospodarczy		44	dz. nr 354/2		
10	Wszemirów	Budynek gospodarczy		47	dz. nr 357		
11	Wszemirów	Dom mieszkalny		50	dz. nr 360/2		
12	Wszemirów	Dom mieszkalny		51	dz. nr 372/5		
13	Wszemirów	Budynek gospodarczy		54	dz. nr 253/1		
14	Wszemirów	Stodoła		56	dz. nr 257		
15	Wszemirów	Stodoła		59	dz. nr 261/6		
16	Wszemirów	Dom mieszkalny		74	dz. nr 276		
17	Wszemirów	Brama		74	dz. nr 276		
18	Wszemirów	Dom mieszkalny		76	dz. nr 301/2		
19	Wszemirów	Stodoła		78	dz. nr 278/2		
20	Wszemirów	Dom mieszkalny		91	dz. nr 288/1		
21	Wszemirów	Dom mieszkalny		92	dz. nr 289/1		
22	Wszemirów	Dom mieszkalny		93	dz. nr 290/2		
23	Wszemirów	Dom mieszkalny		95	dz. nr 294/2, 294/6, 294/7		
1	Zakrzewo	Dom mieszkalny		3	dz. nr 25		
2	Zakrzewo	Stodoła		5	dz. nr 22/1		
3	Zakrzewo	Park krajobrazowy w zespole dworskim			dz. nr 57/5		

HISTORYCZNE UKŁADY ZABUDOWY

1	Borów	historyczny układ ruralistyczny wsi
2	Borówek	historyczny układ zabudowy przysiółka
3	Brzeźno	historyczny układ ruralistyczny wsi
4	Budzicz	historyczny układ ruralistyczny wsi
5	Chodlewko	historyczny układ ruralistyczny wsi
6	Dębница	historyczny układ ruralistyczny wsi
7	Gąski	historyczny układ ruralistyczny wsi
8	Gola	historyczny układ ruralistyczny wsi
9	Górowo	historyczny układ ruralistyczny wsi
10	Jagoszyce	historyczny układ ruralistyczny wsi
11	Kaszyce Wielkie	historyczny układ ruralistyczny wsi
12	Kopaszyn	historyczny układ ruralistyczny wsi
13	Kosinowo	historyczny układ ruralistyczny wsi
14	Krościna Mała	historyczny układ ruralistyczny wsi
15	Krościna Wielka	historyczny układ ruralistyczny wsi
16	Kuraszków	historyczny układ ruralistyczny wsi
17	Ligota Strupińska	historyczny układ ruralistyczny wsi
18	Ligotka	historyczny układ ruralistyczny wsi
19	Łęgow	historyczny układ ruralistyczny wsi
20	Pawłów Trzebnicki	historyczny układ ruralistyczny wsi
21	Pększyn	historyczny układ ruralistyczny wsi
22	Piotrkowice Małe	historyczny układ ruralistyczny wsi
23	Piotrkowice	historyczny układ ruralistyczny wsi
24	Prusice	historyczny układ urbanistyczny miasta wraz z przedmieściami
25	Raki	historyczny układ zabudowy przysiółka
26	Raszowice	historyczny układ ruralistyczny wsi
27	Skokowa	historyczny układ ruralistyczny wsi

28	Strupina	historyczny układ ruralistyczny wsi
29	Sucha	historyczny układ zabudowy przysiółka
30	Świerzów	historyczny układ ruralistyczny wsi
31	Wilkowa	historyczny układ ruralistyczny wsi
32	Wszemirów	historyczny układ ruralistyczny wsi
33	Zakrzewo	historyczny układ ruralistyczny wsi

Załącznik nr 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków na terenie gminy Prusice

LP.	MIJSCOWOŚĆ	NUMER OBSZARU AZP	NUMER STANOWISKA W MIJSCOWOŚCI	NUMER STANOWISKA NA OBSZARZE	REJESTR ZABYTKÓW	DATA REJESTRU
1	Raszowice	72-26	1	135		
2	Raszowice	72-26	2	136		
3	Raszowice	72-26	3	137		
4	Raszowice	72-26	4	138		
5	Ligota Strupińska	73-26	1	40		
6	Ligota Strupińska	73-26	2	41		
7	Piotrkowice	73-26	1	19		
8	Piotrkowice	73-26	3	20		
9	Piotrkowice	73-26	4	21		
10	Piotrkowice	73-26	5	22		
11	Piotrkowice	73-26	6	23		
12	Piotrkowice	73-26	7	24		
13	Piotrkowice	73-26	8	25		
14	Piotrkowice	73-26	9	26		
15	Piotrkowice	73-26	10	27		
16	Piotrkowice	73-26	11	28		
17	Piotrkowice	73-26	12	29		
18	Piotrkowice	73-26	13	30		
19	Piotrkowice	73-26	14	31	Arch/1191/626/1987	1987-12-15
20	Piotrkowice	73-26	15	32		
21	Piotrkowice	73-26	16	33		
22	Piotrkowice	73-26	17	34	Arch/1192/627/1987	1987-12-15
23	Piotrkowice	73-26	18	35		
24	Piotrkowice	73-26	19	36		
25	Piotrkowice	73-26	20	37		
26	Piotrkowice	73-26	21	38		
27	Piotrkowice	73-26	22	39		
28	Raszowice	73-26	1	48		
29	Raszowice	73-26	2	49	Arch/1193/628/1987	1987-12-15
30	Raszowice	73-26	3	50		
31	Raszowice	73-26	4	51		
32	Raszowice	73-26	5	52		
33	Raszowice	73-26	6	53		
34	Raszowice	73-26	7	54		
35	Raszowice	73-26	8	55		
36	Raszowice	73-26	9	56		
37	Raszowice	73-26	10	57		
38	Raszowice	73-26	11	58		
39	Raszowice	73-26	12	59	Arch/1194/629/1987	1987-12-15
40	Raszowice	73-26	13	60	Arch/1195/630/1987	1987-12-15
41	Raszowice	73-26	14	61		
42	Raszowice	73-26	15	62	Arch/1196/631/1987	1987-12-15
43	Raszowice	73-26	16	63		
44	Raszowice	73-26	17	64		
45	Raszowice	73-26	18	65		
46	Raszowice	73-26	19	66		
47	Raszowice	73-26	20	67		
48	Zakrzewo	73-26	1	42		
49	Zakrzewo	73-26	2	43		
50	Zakrzewo	73-26	3	44		
51	Zakrzewo	73-26	4	45		
52	Zakrzewo	73-26	5	46		
53	Zakrzewo	73-26	6	47		

54	Krościna Wielka	73-27	42	116		
55	Krościna Wielka	73-27	43	117		
56	Krościna Wielka	73-27	44	118		
57	Krościna Wielka	73-27	45	119		
58	Krościna Wielka	73-27	46	120		
59	Krościna Wielka	73-27	47	121		
60	Krościna Wielka	73-27	48	122		
61	Krościna Wielka	73-27	49	123		
62	Krościna Wielka	73-27	50	124		
63	Krościna Wielka	73-27	51	125		
64	Krościna Wielka	73-27	52	126		
65	Krościna Wielka	73-27	53	127		
66	Krościna Wielka	73-27	54	128		
67	Pększyn	73-27	16	101		
68	Pększyn	73-27	17	102		
69	Pększyn	73-27	18	103		
70	Pększyn	73-27	19	104		
71	Pększyn	73-27	20	105		
72	Pększyn	73-27	21	106		
73	Pększyn	73-27	22	107		
74	Pększyn	73-27	23	108		
75	Pększyn	73-27	24	109		
76	Pększyn	73-27	25	110		
77	Pększyn	73-27	26	111		
78	Pększyn	73-27	27	112		
79	Pększyn	73-27	28	113		
80	Pększyn	73-27	29	114		
81	Pększyn	73-27	30	115		
82	Piotrkowice	73-27	26	92		
83	Piotrkowice	73-27	27	93		
84	Piotrkowice	73-27	28	94		
85	Piotrkowice	73-27	29	95		
86	Piotrkowice	73-27	30	96		
87	Piotrkowice	73-27	31	97		
88	Piotrkowice	73-27	32	98		
89	Piotrkowice	73-27	33	99		
90	Piotrkowice	73-27	34	100		
91	Kaszyce Wielkie	73-28	3	204		
92	Kaszyce Wielkie	73-28	4	205		
93	Kaszyce Wielkie	73-28	5	206		
94	Kaszyce Wielkie	73-28	6	207		
95	Kaszyce Wielkie	73-28	7	208		
96	Kaszyce Wielkie	73-28	8	209		
97	Kaszyce Wielkie	73-28	9	210		
98	Kaszyce Wielkie	73-28	10	211		
99	Kaszyce Wielkie	73-28	11	212		
100	Kaszyce Wielkie	73-28	12	213		
101	Kaszyce Wielkie	73-28	13	214		
102	Kaszyce Wielkie	73-28	14	215		
103	Kaszyce Wielkie	73-28	15	216		
104	Kaszyce Wielkie	73-28	16	217		
105	Kaszyce Wielkie	73-28	17	218		
106	Kaszyce Wielkie	73-28	18	219		
107	Kaszyce Wielkie	73-28	19	220		
108	Kaszyce Wielkie	73-28	20	221		
109	Kaszyce Wielkie	73-28	21	222		
110	Kaszyce Wielkie	73-29	22	1		
111	Kaszyce Wielkie	73-30	23	2		
112	Kaszyce Wielkie	73-31	24	3		

113	Kaszyce Wielkie	73-32	25	4		
114	Kaszyce Wielkie	73-33	26	5		
115	Górowo	74-26	1	41		
116	Górowo	74-26	2	42		
117	Górowo	74-26	3	43		
118	Górowo	74-26	4	44		
119	Górowo	74-26	5	45		
120	Górowo	74-26	6	46		
121	Górowo	74-26	7	47		
122	Górowo	74-26	8	48		
123	Górowo	74-26	9	49		
124	Górowo	74-26	10	50		
125	Górowo	74-26	11	51		
126	Górowo	74-26	12	52		
127	Górowo	74-26	13	53		
128	Górowo	74-26	14	54		
129	Górowo	74-26	15	39	406/Arch/1968	1968-12-17
130	Górowo	74-26	16	40		
131	Górowo	74-26	17	55	322/Arch/1968	1968-03-15
132	Górowo	74-26	18	56		
133	Górowo	74-26	19	57		
134	Górowo	74-26	20	58		
135	Górowo	74-26	21	59		
136	Górowo	74-26	22	60		
137	Ligota Strupińska	74-26	3	19		
138	Ligota Strupińska	74-26	4	21		
139	Ligota Strupińska	74-26	5	22		
140	Ligota Strupińska	74-26	6	20		
141	Ligota Strupińska	74-26	7	23		
142	Ligota Strupińska	74-26	8	24		
143	Piotrkowice	74-26	1	25		
144	Piotrkowice	74-26	2	26		
145	Piotrkowice	74-26	3	27		
146	Piotrkowice	74-26	4	28		
147	Strupina	74-26	-	-	300/Arch/1968	1986-08-03
148	Strupina	74-26	1	36		
149	Strupina	74-26	2	30		
150	Strupina	74-26	3	31		
151	Strupina	74-26	4	32		
152	Strupina	74-26	5	33		
153	Strupina	74-26	6	34		
154	Strupina	74-26	7	35		
155	Strupina	74-26	8	29		
156	Strupina	74-26	9	38		
157	Strupina	74-26	10	37		
158	Borów	74-27	1	124		
159	Borów	74-27	2	125		
160	Borów	74-27	3	126		
161	Borów	74-27	4	127		
162	Borów	74-27	5	128		
163	Borów	74-27	6	129		
164	Borów	74-27	7	130		
165	Borów	74-27	8	131		
166	Borów	74-27	9	132		
167	Borów	74-27	10	133		
168	Borów	74-27	11	134		
169	Borów	74-27	12	135		
170	Borów	74-27	13	136		
171	Borów	74-27	14	137		

172	Borów	74-27	15	138		
173	Borów	74-27	16	139		
174	Brzeżno	74-27	1	140		
175	Brzeżno	74-27	2	141		
176	Brzeżno	74-27	3	142		
177	Brzeżno	74-27	4	143		
178	Brzeżno	74-27	5	144		
179	Brzeżno	74-27	6	145		
180	Brzeżno	74-27	7	146		
181	Brzeżno	74-27	8	147		
182	Brzeżno	74-27	9	148		
183	Brzeżno	74-27	10	149		
184	Brzeżno	74-27	11	150		
185	Brzeżno	74-27	12	151		
186	Brzeżno	74-27	13	152		
187	Budzicz	74-27	1	153		
188	Budzicz	74-27	3	154		
189	Budzicz	74-27	4	155		
190	Budzicz	74-27	5	156		
191	Budzicz	74-27	6	157		
192	Budzicz	74-27	7	158		
193	Budzicz	74-27	8	159		
194	Budzicz	74-27	9	160		
195	Budzicz	74-27	10	161		
196	Budzicz	74-27	11	162		
197	Budzicz	74-27	12	163		
198	Budzicz	74-27	13	164		
199	Budzicz	74-27	14	165		
200	Budzicz	74-27	15	166		
201	Budzicz	74-27	16	167		
202	Budzicz	74-27	17	168		
203	Chodlewko	74-27	1	99		
204	Chodlewko	74-27	2	100		
205	Chodlewko	74-27	3	101		
206	Chodlewko	74-27	4	102		
207	Chodlewko	74-27	5	103		
208	Dębnica	74-27	1	72		
209	Dębnica	74-27	2	73		
210	Dębnica	74-27	3	74		
211	Dębnica	74-27	4	75		
212	Dębnica	74-27	5	76		
213	Dębnica	74-27	6	77		
214	Dębnica	74-27	7	78		
215	Dębnica	74-27	8	79		
216	Dębnica	74-27	9	80		
217	Dębnica	74-27	10	81		
218	Dębnica	74-27	11	82		
219	Dębnica	74-27	12	83		
220	Dębnica	74-27	13	84		
221	Dębnica	74-27	14	85		
222	Dębnica	74-27	15	86		
223	Dębnica	74-27	16	87		
224	Dębnica	74-27	17	88		
225	Dębnica	74-27	18	89		
226	Dębnica	74-27	19	90		
227	Dębnica	74-27	20	91		
228	Dębnica	74-27	21	92		
229	Dębnica	74-27	22	93		
230	Dębnica	74-27	23	94		

231	Dębница	74-27	24	95		
232	Dębница	74-27	25	204		
233	Gola	74-27	1	202		
234	Jagoszyce	74-27	1	104		
235	Jagoszyce	74-27	2	105		
236	Jagoszyce	74-27	3	106		
237	Jagoszyce	74-27	4	107		
238	Jagoszyce	74-27	5	108		
239	Jagoszyce	74-27	6	109		
240	Jagoszyce	74-27	7	110		
241	Jagoszyce	74-27	8	111		
242	Jagoszyce	74-27	9	112		
243	Jagoszyce	74-27	10	113		
244	Jagoszyce	74-27	11	114		
245	Jagoszyce	74-27	12	115		
246	Jagoszyce	74-27	13	116		
247	Jagoszyce	74-27	14	117		
248	Jagoszyce	74-27	15	118		
249	Jagoszyce	74-27	16	119		
250	Jagoszyce	74-27	17	120		
251	Jagoszyce	74-27	18	121		
252	Jagoszyce	74-27	19	122		
253	Jagoszyce	74-27	20	123		
254	Krościna Mała	74-27	4	169		
255	Krościna Mała	74-27	5	170		
256	Krościna Mała	74-27	6	171		
257	Krościna Mała	74-27	7	172		
258	Krościna Mała	74-27	8	173		
259	Krościna Mała	74-27	9	174		
260	Krościna Mała	74-27	10	175		
261	Krościna Mała	74-27	11	176		
262	Krościna Mała	74-27	12	177		
263	Krościna Mała	74-27	13	178		
264	Krościna Mała	74-27	14	179		
265	Krościna Mała	74-27	15	180		
266	Krościna Mała	74-27	16	181		
267	Krościna Mała	74-27	17	182		
268	Krościna Mała	74-27	18	183		
269	Krościna Mała	74-27	19	184		
270	Krościna Mała	74-27	20	185		
271	Krościna Mała	74-27	21	186		
272	Krościna Mała	74-27	22	187		
273	Krościna Mała	74-27	23	188		
274	Krościna Mała	74-27	24	189		
275	Krościna Mała	74-27	25	205		
276	Krościna Wielka	74-27	1	31		
277	Krościna Wielka	74-27	2	32		
278	Krościna Wielka	74-27	3	33	58/Arch/1964	1964-09-27
279	Krościna Wielka	74-27	4	34	146/Arch/1965	1965-09-29
280	Krościna Wielka	74-27	5	35	145/Arch/1965	1965-09-29
281	Krościna Wielka	74-27	6	36		
282	Krościna Wielka	74-27	7	37		
283	Krościna Wielka	74-27	8	38		
284	Krościna Wielka	74-27	9	39	147/Arch/1965	1965-09-29
285	Krościna Wielka	74-27	10	40		
286	Krościna Wielka	74-27	11	41		
287	Krościna Wielka	74-27	12	42		
288	Krościna Wielka	74-27	13	43		
289	Krościna Wielka	74-27	14	44		

290	Krościna Wielka	74-27	15	45		
291	Krościna Wielka	74-27	16	46		
292	Krościna Wielka	74-27	17	47		
293	Krościna Wielka	74-27	18	48		
294	Krościna Wielka	74-27	19	49		
295	Krościna Wielka	74-27	20	50		
296	Krościna Wielka	74-27	21	51		
297	Krościna Wielka	74-27	22	52		
298	Krościna Wielka	74-27	23	53		
299	Krościna Wielka	74-27	24	54		
300	Krościna Wielka	74-27	25	55		
301	Krościna Wielka	74-27	26	56		
302	Krościna Wielka	74-27	27	57		
303	Krościna Wielka	74-27	28	58		
304	Krościna Wielka	74-27	29	59		
305	Krościna Wielka	74-27	30	60		
306	Krościna Wielka	74-27	31	61		
307	Krościna Wielka	74-27	32	62		
308	Krościna Wielka	74-27	33	63		
309	Krościna Wielka	74-27	34	64		
310	Krościna Wielka	74-27	35	65		
311	Krościna Wielka	74-27	36	66		
312	Krościna Wielka	74-27	37	67		
313	Krościna Wielka	74-27	38	68		
314	Krościna Wielka	74-27	39	69		
315	Krościna Wielka	74-27	40	70		
316	Krościna Wielka	74-27	41	71		
317	Pększyn	74-27	1	16		
318	Pększyn	74-27	2	17		
319	Pększyn	74-27	3	18		
320	Pększyn	74-27	4	19		
321	Pększyn	74-27	5	20		
322	Pększyn	74-27	6	21		
323	Pększyn	74-27	7	22		
324	Pększyn	74-27	8	23		
325	Pększyn	74-27	9	24		
326	Pększyn	74-27	10	25		
327	Pększyn	74-27	11	26		
328	Pększyn	74-27	12	27		
329	Pększyn	74-27	13	28		
330	Pększyn	74-27	14	29		
331	Pększyn	74-27	15	30		
332	Pietrowice Małe	74-27	36	96		
333	Pietrowice Małe	74-27	37	97		
334	Pietrowice Małe	74-27	38	98		
335	Piotrkowice	74-27	23	1		
336	Piotrkowice	74-27	24	2		
337	Piotrkowice	74-27	25	3	1294/729/Arch/1993	1993-01-26
338	Skokowa	74-27	1	4		
339	Skokowa	74-27	2	5		
340	Skokowa	74-27	3	6		
341	Skokowa	74-27	4	7		
342	Skokowa	74-27	5	8		
343	Skokowa	74-27	6	9	1293/728/Arch/1993	1993-01-26
344	Skokowa	74-27	7	10		
345	Skokowa	74-27	8	11		
346	Skokowa	74-27	9	12		
347	Skokowa	74-27	10	13		
348	Skokowa	74-27	11	14		

349	Skokowa	74-27	12	15		
350	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	74-27	5	195		
351	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	74-27	6	-	177/Arch/1965	1965-12-06
352	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	74-27	8	196		
353	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	74-27	9	-	176/Arch/1966	1966-12-28
354	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	74-27	10	197	178/Arch/1965	1965-12-06
355	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	74-27	11	198		
356	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	74-27	12	199		
357	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	74-27	13	200		
358	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	74-27	14	201		
359	Kaszyce Wielkie	74-28	1	8		
360	Kaszyce Wielkie	74-28	2	9		
361	Krościna Mała	74-28	1	47		
362	Krościna Mała	74-28	2	48		
363	Krościna Mała	74-28	3	49		
364	Ligotka	74-28	1	1		
365	Ligotka	74-28	2	2		
366	Ligotka	74-28	3	3		
367	Ligotka	74-28	4	4		
368	Ligotka	74-28	5	5		
369	Ligotka	74-28	6	6		
370	Ligotka	74-28	7	7		
371	Pawłów Trzebnicki	74-28	3	119		
372	Pawłów Trzebnicki	74-28	4	120		
373	Pawłów Trzebnicki	74-28	11	121		
374	Pawłów Trzebnicki	74-28	17	122		
375	Pawłów Trzebnicki	74-28	18	123		
376	Pawłów Trzebnicki	74-28	19	124		
377	Pawłów Trzebnicki	74-28	20	125		
378	Pawłów Trzebnicki	74-28	21	126		
379	Pawłów Trzebnicki	74-28	22	127		
380	Pawłów Trzebnicki	74-28	23	128		
381	Pawłów Trzebnicki	74-28	24	129		
382	Pawłów Trzebnicki	74-28	25	130		
383	Pawłów Trzebnicki	74-28	26	131		
384	Pawłów Trzebnicki	74-28	27	132		
385	Pawłów Trzebnicki	74-28	28	133		
386	Pawłów Trzebnicki	74-28	29	134		
387	Pawłów Trzebnicki	74-28	30	135		
388	Pawłów Trzebnicki	74-28	31	136		
389	Pawłów Trzebnicki	74-28	32	137		
390	Pawłów Trzebnicki	74-28	33	138		
391	Pawłów Trzebnicki	74-28	34	139		
392	Pietrowice Małe	74-28	1	12	72/Arch/1964	1964-10-16
393	Pietrowice Małe	74-28	2	13		
394	Pietrowice Małe	74-28	3	14		
395	Pietrowice Małe	74-28	4	15		
396	Pietrowice Małe	74-28	5	16		
397	Pietrowice Małe	74-28	6	17		
398	Pietrowice Małe	74-28	7	18		

399	Pietrowice Małe	74-28	8	19		
400	Pietrowice Małe	74-28	9	20		
401	Pietrowice Małe	74-28	10	21		
402	Pietrowice Małe	74-28	11	22		
403	Pietrowice Małe	74-28	12	23		
404	Pietrowice Małe	74-28	13	24		
405	Pietrowice Małe	74-28	14	25		
406	Pietrowice Małe	74-28	15	26		
407	Pietrowice Małe	74-28	16	27		
408	Pietrowice Małe	74-28	17	28		
409	Pietrowice Małe	74-28	18	29		
410	Pietrowice Małe	74-28	19	30		
411	Pietrowice Małe	74-28	20	31		
412	Pietrowice Małe	74-28	21	32		
413	Pietrowice Małe	74-28	22	33		
414	Pietrowice Małe	74-28	23	34		
415	Pietrowice Małe	74-28	24	35		
416	Pietrowice Małe	74-28	25	36		
417	Pietrowice Małe	74-28	26	37		
418	Pietrowice Małe	74-28	27	38		
419	Pietrowice Małe	74-28	28	39		
420	Pietrowice Małe	74-28	29	40		
421	Pietrowice Małe	74-28	30	41		
422	Pietrowice Małe	74-28	31	42		
423	Pietrowice Małe	74-28	32	43		
424	Pietrowice Małe	74-28	33	44		
425	Pietrowice Małe	74-28	34	45		
426	Pietrowice Małe	74-28	35	46		
427	Pietrowice Małe	74-28	39	142		
428	Prusice	74-28	1	50	62/Arch/1964	1964-09-29
429	Prusice	74-28	2	51		
430	Prusice	74-28	3	52		
431	Prusice	74-28	4	53		
432	Prusice	74-28	5	54		
433	Prusice	74-28	6	55		
434	Prusice	74-28	7	56		
435	Prusice	74-28	8	57		
436	Prusice	74-28	9	58		
437	Prusice	74-28	10	59		
438	Prusice	74-28	11	60		
439	Prusice	74-28	12	61		
440	Prusice	74-28	13	62		
441	Prusice	74-28	14	63		
442	Prusice	74-28	15	64		
443	Prusice	74-28	16	65		
444	Prusice	74-28	17	66		
445	Prusice	74-28	18	67		
446	Prusice	74-28	19	68		
447	Prusice	74-28	20	69		
448	Prusice	74-28	21	70		
449	Prusice	74-28	22	71		
450	Prusice	74-28	23	72		
451	Prusice	74-28	24	73		
452	Prusice	74-28	25	74		
453	Prusice	74-28	26	75		
454	Prusice	74-28	27	76		
455	Prusice	74-28	28	77		
456	Prusice	74-28	29	78		
457	Prusice	74-28	30	79		

458	Prusice	74-28	31	80		
459	Prusice	74-28	32	81		
460	Prusice	74-28	37	144		
461	Wszemirów	74-28	1	82	122/Arch/1965	1965-05-03
462	Wszemirów	74-28	2	83		
463	Wszemirów	74-28	3	84		
464	Wszemirów	74-28	4	85		
465	Wszemirów	74-28	5	86		
466	Wszemirów	74-28	6	87		
467	Wszemirów	74-28	7	88		
468	Wszemirów	74-28	8	89		
469	Wszemirów	74-28	9	90		
470	Wszemirów	74-28	10	91		
471	Wszemirów	74-28	11	92		
472	Wszemirów	74-28	12	93		
473	Wszemirów	74-28	13	94		
474	Wszemirów	74-28	14	95		
475	Wszemirów	74-28	15	96		
476	Wszemirów	74-28	16	97		
477	Wszemirów	74-28	17	98		
478	Wszemirów	74-28	18	99		
479	Wszemirów	74-28	19	100		
480	Wszemirów	74-28	20	101		
481	Wszemirów	74-28	21	102		
482	Wszemirów	74-28	22	103		
483	Wszemirów	74-28	23	104		
484	Wszemirów	74-28	24	105		
485	Wszemirów	74-28	25	106		
486	Wszemirów	74-28	26	107		
487	Wszemirów	74-28	27	108		
488	Wszemirów	74-28	28	109		
489	Wszemirów	74-28	29	110		
490	Wszemirów	74-28	30	111		
491	Wszemirów	74-28	31	112		
492	Wszemirów	74-28	32	113		
493	Wszemirów	74-28	33	114		
494	Wszemirów	74-28	34	115		
495	Wszemirów	74-28	35	116		
496	Wszemirów	74-28	36	117		
497	Wszemirów	74-28	37	118		
498	Brzeżno	75-27	14	29		
499	Brzeżno	75-27	15	30		
500	Brzeżno	75-27	16	31		
501	Gola	75-27	2	61		
502	Gola	75-27	3	62		
503	Świerzów	75-27	1	91		
504	Świerzów	75-27	3	92		
505	Świerzów	75-27	9	93		
506	Świerzów	75-27	10	94		
507	Świerzów	75-27	11	95		
508	Świerzów	75-27	12	96		
509	Świerzów	75-27	13	97		
510	Świerzów	75-27	14	98		
511	Świerzów	75-27	15	99		
512	Świerzów	75-27	16	100		
513	Świerzów	75-27	17	101		
514	Świerzów	75-27	18	102		
515	Świerzów	75-27	19	103		
516	Świerzów	75-27	20	104		

517	Świerzów	75-27	21	105		
518	Świerzów	75-27	22	106		
519	Świerzów	75-27	23	107		
520	Świerzów	75-27	24	108		
521	Wilkowa (Wilkowa Mała)	75-27	1	32	1292/727/Arch/1993	1993-01-26
522	Wilkowa (Wilkowa Mała)	75-27	2	33		
523	Wilkowa (Wilkowa Mała)	75-27	3	34		
524	Wilkowa (Wilkowa Mała)	75-27	4	35		
525	Wilkowa (Wilkowa Mała)	75-27	5	36		
526	Wilkowa (Wilkowa Mała)	75-27	6	37		
527	Wilkowa (Wilkowa Mała)	75-27	7	38		
528	Wilkowa (Wilkowa Mała)	75-27	8	39		
529	Wilkowa (Wilkowa Mała)	75-27	9	40		
530	Wilkowa (Wilkowa Mała)	75-27	10	41		
531	Wilkowa (Wilkowa Mała)	75-27	11	42		
532	Wilkowa (Wilkowa Mała)	75-27	12	43		
533	Wilkowa (Wilkowa Mała)	75-27	13	44		
534	Wilkowa (Wilkowa Mała)	75-27	14	45		
535	Wilkowa (Wilkowa Mała)	75-27	15	46		
536	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	75-27	1	47		
537	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	75-27	2	48		
538	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	75-27	3	49		
539	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	75-27	4	50		
540	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	75-27	6	51		
541	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	75-27	7	52	1291/726/Arch/1993	1993-01-26
542	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	75-27	9	53		
543	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	75-27	15	54		
544	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	75-27	16	55		
545	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	75-27	17	56		
546	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	75-27	18	57		
547	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	75-27	19	58		
548	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	75-27	20	59		

549	Wilkowa (Wilkowa Wielka)	75-27	21	60		
550	Kopaszyn	75-28	1	55		
551	Kopaszyn	75-28	2	56		
552	Kopaszyn	75-28	3	57		
553	Kopaszyn	75-28	4	58		
554	Kopaszyn	75-28	5	59		
555	Kopaszyn	75-28	6	60		
556	Kopaszyn	75-28	7	61		
557	Kosinowo	75-28	1	4		
558	Kosinowo	75-28	2	5		
559	Kosinowo	75-28	3	6		
560	Kosinowo	75-28	4	7		
561	Kosinowo	75-28	5	8		
562	Kosinowo	75-28	6	9		
563	Kosinowo	75-28	7	10		
564	Kosinowo	75-28	8	11		
565	Kosinowo	75-28	9	12		
566	Kosinowo	75-28	10	13		
567	Kosinowo	75-28	11	14		
568	Kosinowo	75-28	12	15		
569	Kosinowo	75-28	13	16		
570	Pawłów Trzebnicki	75-28	1	21	70/Arch/1964	1964-10-14
571	Pawłów Trzebnicki	75-28	2	44		
572	Pawłów Trzebnicki	75-28	5	22		
573	Pawłów Trzebnicki	75-28	6	23		
574	Pawłów Trzebnicki	75-28	7	24		
575	Pawłów Trzebnicki	75-28	9	25		
576	Pawłów Trzebnicki	75-28	10	26		
577	Pawłów Trzebnicki	75-28	12	27		
578	Pawłów Trzebnicki	75-28	14	28		
579	Pawłów Trzebnicki	75-28	35	29		
580	Pawłów Trzebnicki	75-28	36	30		
581	Pawłów Trzebnicki	75-28	37	31		
582	Pawłów Trzebnicki	75-28	38	32		
583	Pawłów Trzebnicki	75-28	39	33		
584	Pawłów Trzebnicki	75-28	40	34		
585	Pawłów Trzebnicki	75-28	41	35		
586	Pawłów Trzebnicki	75-28	42	36		
587	Pawłów Trzebnicki	75-28	43	37		
588	Pawłów Trzebnicki	75-28	44	38		
589	Pawłów Trzebnicki	75-28	45	39		
590	Pawłów Trzebnicki	75-28	46	40		
591	Pawłów Trzebnicki	75-28	47	41		
592	Pawłów Trzebnicki	75-28	48	42		
593	Pawłów Trzebnicki	75-28	49	43		
594	Pawłów Trzebnicki	75-28	50	45		
595	Pawłów Trzebnicki	75-28	51	46		
596	Pawłów Trzebnicki	75-28	52	47		
597	Pawłów Trzebnicki	75-28	53	48		
598	Pawłów Trzebnicki	75-28	54	49		
599	Pawłów Trzebnicki	75-28	55	50		
600	Pawłów Trzebnicki	75-28	56	51		
601	Prusice	75-28	33	1		
602	Prusice	75-28	34	2		
603	Prusice	75-28	35	3		
604	Świerzów	75-28	2	62		
605	Świerzów	75-28	4	63		
606	Świerzów	75-28	5	64		

607	Świerzów	75-28	6	65		
608	Świerzów	75-28	7	66		
609	Świerzów	75-28	8	67		
610	Wszemirów	75-28	38	17		
611	Wszemirów	75-28	39	18		
612	Wszemirów	75-28	40	19		
613	Wszemirów	75-28	41	20		